

RADNÓTI MIKLÓS (1909 – 1944)

SEM EMLÉK, SEM VARÁZSLAT

Eddig úgy ült szívemben a sok, rejtett harag,
mint alma magházában a négerbarna mag,
és tudtam, hogy egy angyal kísér, kezében kard van,
mögöttem jár; vigyáz rám s megvéd, ha kell, a bajban.
De aki egyszer egy vad hajnalon arra ébred,
hogy minden összeomlott s elindul mint kísértet,
kis holmiját elhagyja s jóformán meztelen,
annak szép, könnyüléptű szívében megterem
az érett és tünődő kevésszavú alázat,
az másról szól, ha lázad, nem önnön érdekéről,
az már egy messzefénylő szabad jövő felé tör.

Semmi se volt s nem is lesz immár sosem nekem,
merengj el hát egy percre e gazdag életen;
szívemben nincs harag már, bosszú nem érdekel,
a világ újraépül, – s bár tiltják énekem,
az új falak tövében felhangzik majd szavam;
magamban élem át már mindazt, mi hátravan,
nem nézek vissza többé s tudom, nem véd meg engem
sem emlék, sem varázslat, – baljós a menny felettem;
ha megpillantsz, barátom, fordulj el és legyints.
Hol azelőtt az angyal állt a karddal, –
talán most senki sincs.

1944. április 30.

EGYÜTT

EGYÜTT 2014 / 2

EGYÜTT

IRODALOM * MŰVÉSZET * KULTÚRA

2014
2A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI
ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA * XII. ÉVFOLYAM

EGYÜTT 2014/2

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábián László* (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Fodor Géza

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

nka

Nemzeti Kulturális Alap

MMA

MAGYAR
MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

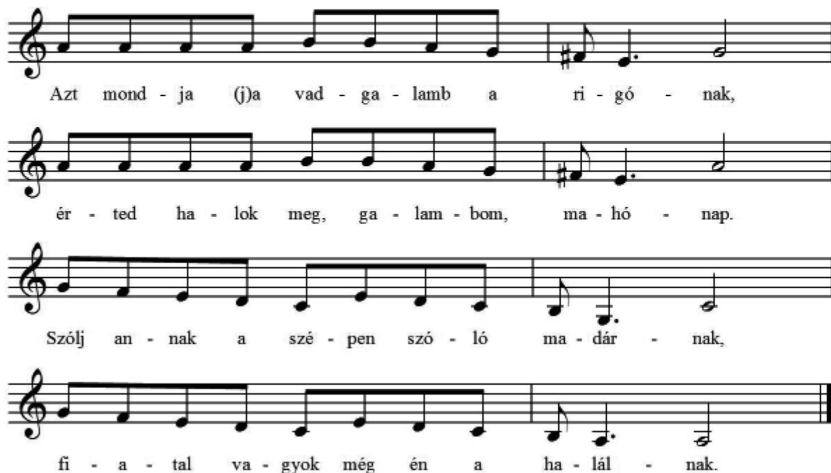
Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatók
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3TN⁰188
A folyóiraton nyereség nem képződik

AZT MONDJA (J)A VADGALAMB A RIGÓNAK

Azt mond - ja (j)a vad - ga - lamb a ri - gó - nak,
ér - ted ha - lok meg, ga - lam - bom, ma - hó - nap.
Szólj an - nak a szé - pen szó - ló ma - dár - nak,
fi - a - tal va - gyok még én a ha - lál - nak.

*Azt mondja (j)a vadgalamb a rigónak,
érted halok meg, galambom, mahónap.
Szólj annak a szépen szóló madárnak,
fiatal vagyok még én a halálnak.*

*Várjál, kisjány, míg a gatyám megódom,
valamennyi lyuk lesz rajta, befódom.
Úgy befódom, úgy megvarrom, majd meglásd,
asse tudod, lyuk vót-é vagy hasítás.*

*Úgy befódom, úgy megvarrom, majd meglásd,
asse tudod, lyuk vót-é vagy hasítás.*

Tiszabökény, 1970.

Énekelte: Ocskai János, sz.: 1897

Gyűjtötte: Dupka György

TARTALOM

FÜZESI MAGDA: Lamenta, Szimultán, Bió-gráfia (versek)	2
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Ereimben az idő (vers)	4
CSEH SÁNDOR: Akácfaék alatt (15.) (regényrészlet)	5
BAKOS KISS KÁROLY: Sziszüpphosz, Két lyuk, Kepler, Alanyi vers (versek).....	16
BARTHA GUSZTÁV: Jelenések (Három egyfelvonásos) 1. A létra	19
KOVÁCS ELEONÓRA: A tükör (novella)	28
SZÁRNYPRÓBA: PÓGYOR ADRIÁN: Medusa és a lidércanyák, Fejben mosolygó, Démonok otthona, Szajha képzelet (versek)	30
ORTUTAY PÉTER: Plafonig érő karácsonyfa (novella)	33
AMBRUS FLÓRA: Candy (befejező rész) (kisregény)	41
OLVASÓJEGY: FÜZESI MAGDA: „Jó neked, Jani...” (könyvajánló)	52
POMOGÁTS BÉLA: A himnusz üzenete (tanulmány)	55
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A paletta és a vászon közt félúton (Gondolatok Erfán Ferenc művészetéről) (esszé).....	61
CSORDÁS LÁSZLÓ: A megközelítés nehézségei: Kovács Vilmos <i>Holnap is élünk</i> című regényének létmódja (Szövegváltozatok és befogadástörténeti dilemmák) III. rész (tanulmány) ...	65
MOLNÁR KRISZTINA: Konvenció kontra lelkiismeret (Nagy Zoltán Mihály Tölgyek alkonya című regényéről) (tanulmány) ...	78
VÁKIV MARIETTA: Zsidók és magyarok viszonya Kárpátalján az 1920–1940-es években (tanulmány)	82
ZUBÁNICS LÁSZLÓ: A szentmiklósi uradalom és a Telegdyek (tanulmány).....	88
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	97

FÜZESI MAGDA

LAMENTA

*egyre rosszabb versek
akarják magukat megírtni
porosodnak gondolataim
mint nagymamák fekete ovális asztalán a csipkék
elszürkült álmokba takaródzom mindig
már minden bugyrát ismerem
ennek az elpiszkolódott
satnya kis világnak
úgy elhajítanám ezt az ócska életet
a turkálóban keresnék másikat
nagy piros dáliákkal telepingált jól szabottat
nem néznének ki maguk közül a dámák
jól menne hozzá egy fehér kalap
olyan amit soha nem mertem viselni
tán illegetném magam benne
tán egy pár magas sarkú sóhaj is beszereznék
miközben érezném a hátam közepén
megholt véreim görbe pillantását
turkálnék még
egy tüchtig életrajzot
a mocskofoltok alig látszanának
lobogtatnám
nem mintha bárkit érdekelne
a boltokat messze elkerülném,
kinek van új életre pénze
amikor még
ez a régi is alig fenntartható
innen-onnan pótolgatom olykor
de állandóan ott az örület
ha elszakad
soha senki nem foltozza össze*

SZIMULTÁN

*Mint tűzhányó a hegy gyomrába,
Úgy van bezárva önmagába
Az én világtalan anyám.*

*Csak tapogat, mint magzat a méhben,
Egyforma napok sűrűjében
Kitartóan fohászkodik.*

*Magába néz csak, hosszan, mélyen,
És fényt keres a feketében:
Emberhez méltó küzdelem.*

BIÓ-GRÁFIA

*Göcsörtös, fanyar som vagyok,
fölöttem vén varjak zörögnek,
csípnek, csámcsognak, ócsárolnak,
összerágnak, majd kiköpnék.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

EREIMBEN AZ IDŐ

*Oly vén vagyok már, mint a tenger.
Anyám szikla volt, apám a szél.
Ereimben az idő zizeg csak,
vésztartalékra hűtve a vér.*

*Anyám elfogyván sivatag lett.
Lépkedek rajta, mégsem lelem.
De csontja reccsen, felsikolt néha,
ha homokká lett testét eszem.*

*Apám nélkül csak holt víz a tenger,
ezért nem szűnhet ő soha.
Fuvolázik, ha éppen szerelmes,
s ha bűsz – búg, mint az orgona.*

*Én meg... tán váltott gyerek voltam.
Nem fogott semmi nevelés.
Mikor az enyéim eljöttek értem,
nyakamnak udvarolt épp a kés.*

*Lassan kölykeim szemei nyílnak.
Vadásznak. Felhajtják párjukat.
Újra indul a szerelem-évkör,
és létrehozzák majd másukat.*

*A Föld meg csak kereng billió éve,
mintha úzná az Isten ostora.
Részegült rovar jár úgy a fényre,
míg belobban szárnya, hímpora.*

*Valami felséges feromon hívja.
Már zümmögésén is hallani.
S mikor a lámpa utolsót villan,
unottan lecsapja Valaki.*

CSEH SÁNDOR

AKÁCFÁK ALATT (15.)

Csodálkozva fordította fényes arcát a Hold a Földnek egy kis mákszemnyi pontja felé. Ez a pontocska a térképen egy eldugott határszéli falucskát jelölt, amelynek főutcája nem tartozott a Rómába vezető utak közé, mert az Alvégen, a Tisza parton véget ért. Az éji vándor, mielőtt az ébredő nap fényében teljesen elsápadt volna, még kedvére nézegethette magát a rézfúvós hangszerek ragyogóra fényesített felületén. Ünnepezt a falu. Magasra hágott a jókedv, gyorsabban dobogtak a szívek, boldog hangok, nevetések zaja zsongott a tavaszi estében. Örültek az idősek is a fiatalok boldogságának, hiszen már régóta nem volt bál a községben. A lakodalmak hangulata egészen más volt, ott már voltak kötöttségek és szabályok is. A báli rendezvény meg kiváló alkalom volt akár a párválasztásra is.

Az egyik legboldogabb ember Hollós volt, a fúvószenekar létrehozója és vezetője. A falábú ember erre az estére, szinte a felismerhetetlenségig megváltozott. Egyenes derékkal, sántítás nélkül járt-kelt, mint egy teljesen egészséges, arca szokatlan derűt sugárzott, s az ráragadt a zenekar többi tagjára is. A rezesbanda, Hollós kürtjével az élen, a bál kezdetéig könnyű dallamokat, keringőket játszott. Aztán a falusi bíró, András bátya állt az összegyűlték elé. Mikrofon és hangerősítő itt még csak hallomásból volt ismert, de ezekre nem is volt szükség. Hogyha valamit nem ismerünk, azt többnyire nem is hiányoljuk.

A bíró tehát köszöntött mindenkit, majd figyelmeztetett, hogy az iskola és a templom közötti téren szórakozunk, ezért viselkedjünk tisztességesen. A felvégi fiúk e szavakat a cinterem orgonabokrai között hallgatták, és várták a pillanatot, amikor átugorhatnak a drótkerítésen, hogy elvegyüljenek a táncoló tömegben. Laci még aznap este is táncpróbát tartott a seprűvel, és úgy érezte, menni fog a dolog, csak legyen kivel táncolni. Egyedül Dugó nem tudott eljönni, mert nem volt sem megfelelő cipője, sem pedig ruhája.

És elkezdődött a tánc! Mózsai bizonyult a legmerészebbnek, mert máris átugrott a drótkerítésen, és táncra kérte Elek testvérbátyja menyasszonyát, Elvirát, mégpedig a vőlegényt is megelőzve, hogy egy kis borsot törjön az orra alá. Eleknek szabályszerűen erejét kellett alkalmaznia, hogy vissza-

kaphassa Elvirát. Laci többé-kevésbé tisztában volt a tánc-etikett szabályával, s azt is tudta, a felkért hölgynek nem illik kosarat adnia. Ha most itt volna Edita Fjodorovna, akkor őt szívesen felkérné. De hát nincs itt, elutazott ő is vakációzni a szülőfalujába. Még elgondolni is hihetetlen – ő és Edita Fjodorovna együtt táncolnának! Milyen különös dolgokat talált ki magának az emberiség! Táncolni! Érdekesnek érdekes, az igaz. Van benne valami nem mindennapi, bizsergető érzés. Ilyen gondolatokkal volt Laci elfoglalva, amikor ha csak egy röpke pillantásra is, de minden kétséget kizáróan egy „különlegesen” jól ismert nőt vett észre a táncolók között. Ez a nő nem volt más, mint a Kisorosz. Alig ismerte föl, úgy festett, mint egy divatos dáma. A haját másképpen fésülte, pirosító nemcsak a száján, az arcán is volt, ciklámenszínű hosszú nyári ruháját óriási vörös rózsák díszítették. A lábán, a rózsaszínű túsarkújában sokkal magasabbnak látszott, mint nélküle, és egészen jól ellensúlyozta az apró termete miatti hátrányt azzal a legénnyel szemben, aki táncoltatta.

– Láttátok? – kiáltott oda a többieknek Laci. – Itt van a Kisorosz is!

– Hol van? – fürkészte Feri a táncolók tömegét.

– Ott van, ni! – mutatta az ujjával Guszti. Én már látom.

Ez aztán a meghökkentő helyzet! A fiúk hirtelen már azt sem tudták, mitévők legyenek. Itt van a bálban a szigorú tanárnő, s ha meglátja őket, bizonyára minden mulatságnak vége.

– Nincs itt semmi baj! – nyugtatta őket Mózsi. – Azt mondom én nektek, aki mer, az nyer. Nem hogy elbújni kell tőle, de meg kell táncoltatni. Közületek valakinek, mert titeket tanít. Na, ki a legbátrabb felvégi pulya, hadd lássam!

A Kisorosz közben táncosával egészen közel került a tanácskozó fiúkhöz. Észre is vette őket, s az összeszűkülő szemhéjai között, csak egy hajszálnyi rést hagyott szűrős szürke szeméinek egy gyilkos pillantásra, vér-vörös, pici száját pedig úgy összecsucsorította, mintha füttyülni akarna. A fiúknak lúdbőrös lett a hátuk, és a homlokukat kiverte a veríték. Egymásra néztek, de hiába – vállalkozó nem volt a Kisorosz felkérésére.

– Jól van! – mondta Mózsi. Akkor húzzatok nyilat szokás szerint.

Lacinak megtaplósdott a nyelve izgalmban. Guszti, majd Fonosz húzták elsőként a fűszálat, s a kezük megremegett. Szívesebben vállaltak volna körmösöket, tenyereseket, csak azért, hogy a Kisorosz táncát megússzák. Nekik szerencséjük volt, de Ferinek nem, mert harmadikként elkapta a gépszíj. Tiltakozásnak nem volt helye. Feri megnyerte a Kisoroszt. A zenekar csárdást játszott, s ez Ferinek nem nagyon volt ínyére.

– Legalább tangót játszanának! Az még elmenne! – mondta sajnálkozva.
– Nem! Nem! – követelték a többiek. Most, vagy soha. Körmöst most úgy sem fog adni. Forgasd meg jól, ahogy csak bírod! Fizess meg neki mindenért! – biztatták Ferit. Még össze is illetek. A magasságotok is egyforma. Még hozzá a csárdást te tudod közülünk a legjobban táncolni – tódította Pityu is.

Mócsi búcsúzóul megdörzsölte a tenyerével az orrát, mondván: „Ettű bátrabb a kutya is”. A fiúk lábujjhegyre álltak, úgy lesték, mi történik Ferivel, aki úgy járt, mintha a veszthelyre menne. Megállott a Kisorosz előtt, meghajtotta a fejét, és félénken megkérdezte: „Szabad egy táncra, Marija Pavlovna?” A tanárnő felhúzta a szemöldökét, száját kítátotta a csodálkozástól, majd széles mosolyra rántotta az ajkát, amely úgy nyúlt, mint a parittyá.

– Nem! – mondta szigorúan a Kisorosz. – Kérdezed nem jól. Így! Mozsno?

Feri ismételte: – Mozsno?

– Mozsno hát – szólt az orosz tanárnő, a t betűt jó keményen kiejtve. Azzal úgy vállon kapta a kérőjét, hogy az akkor hirtelen azt sem tudta, fiú-e, vagy lány. A Kisorosz jól csárdásolt, hiszen remetei volt, nem messze lakott a magyar falvaktól.

Lassan Feri is tűzbe jött, és megmutatta, mire képes. Eszébe jutottak a társak szavai: „fizess meg neki mindenért!” Először balra, azután jobbra forgatta a hölgyet, hogy ne csak az egyik oldalra szédüljön. Ahogy felfellibbent a tanárnő hosszú, bő szoknyája, ki-kivillantak a fehér lábszárjai, amelyeket Feri elég csinosnak talált. Ettől elpirult és inkább ő kezdett szédülni. Többen megálltak a táncosok közül, és figyelték az érdekes párt. Kisorosz sejtette, hogy ez a merész felkérés valami bosszúállásféle, és még nagyobb sebességgel ropta a magyar táncot, s ahogy a fiú orrát megcsapta a lehelete, megérezte rajta a likőr szagát.

Szerencsére a Hollós zenekar lassan befejezte a csárdást, aminek már éppen ideje volt, mert Ferinek nagyon elege lett az egészből, és alig állt a lábán. Megköszönte a táncot, és menni akart.

– Vagytok még többen is? – kérdezte oroszul a felhevült tanárnő.

– Vagyunk, de nem biztos, hogy mindenki akar táncolni – felelte Feri lihegve félig oroszul, félig magyarul.

– Miért nem? Nem harapok! Fiúkat nem eszek!

– Jól van! – megmondom nekik – mondta komolyan Feri.

Valóságos hősként ünnepelték a felvégi társak, amikor visszatért hozzájuk.

- Beszélgettél vele? Mondott valamit neked? – kérdezték tőle.
- Mondott – bólintott Feri.
- Mit mondott?
- Azt mondta, hogy megharap és megesz minden fiút.
- Hát téged miért nem evett meg? – kérdezte röhögve Mózsai.
- Azért nem, hogy legyen, aki ezt nektek elmondja!

A későbbiekben többen és többen érkeztek a bálba, már voltak a szomszéd falvakból is. A Kisoroszt azeste már szinte nem lehetett látni, teljesen eltörpült a báli forgatagban a szálas legények között. Lacinak is volt alkalma táncolni kisebb-nagyobb lányokkal, akiknek sikerült is jól megtapasznia a lábukat, köztük az Elzáét is. Ez annak volt köszönhető, hogy lábai nem követték figyelmesen a ritmust, mert állandóan csak egyre gondolt: „Vajon miért mondta azt a Kisoros, hogy megharap és megesz minden fiút?”

Hogy mennyit jelentett Lacinak a Nagy Nyárfa, azt sem elmondani, sem bármi mással kifejezni nem tudta. Egyet azonban érzett. Ez a fa mágnesként vonzotta őt, különösen azóta, hogy boronaszögeket vertek a törzsébe. Ha az a fa történetesen nem állott volna ott a gyökereivel beszótt Kistisza partján, bizonyára hatalmas úr tátongott volna helyén, és a Laci lelkevilága is sivárabb lett volna emiatt. A fiú úgy érezte, ez a fa figyelni őt, a növekedését, az egész életét. Ha bárki felkapaszkodott a töltés tetejére, első pillantása az óriásra esett, mert ő ott állt, örködött éveken át rendíthetetlen szilárdsággal, mint az igazság. Ritkán volt úgy, de megtörtént néha, mint azon a reggelen is, hogy vendége volt a Nagy Nyárfának már a Laci megjelenése előtt. Egy alacsony férfi ült az egyik, a vízmosás által felszínre került vastag gyökéren, és a felhőket nézte. Ahogy észrevette Lacit, intett neki. Béla volt az, a könyvtáros, aki nem tudni, miért, egy másik faluból jött ide, az állás betöltése végett. Kedves, szerény, szolid ember volt, s ezeket a tulajdonságait, nem csak a könyvtárlátogatók tapasztalhatták. Egyik lábára sántított kisé, de ez a kevés fogyatékoság annyira összeforrt Bélával, hogy akik ismerték és gyakrabban látták, szinte hiányolták volna a bicegését, annyira megszokott és természetes volt ez nála. Abban a húszon valahány éves korban volt, amikor szárnyal a képzelet, ökölbe szorul, vagy nyílik a kéz és a fantáziadús töltésekkel telített agysejtek által egy olyan, nem mindenkinek megadatott ihletet lehet kapni a múzsák kertjéből, amelynek hatására egy ember például költő lesz. Béla könyvtáros volt ugyan a kis falusi könyvtárban, de a képességeit, a szívét a verseknek szánta, az életét a költemények tették egészszé. Laci tudta

róla, hogy Béla az ő fiatalabbik nővérenek csapja a szelet, hiszen mi másért, ha nem szimpátiából lett volna otthonukban egy Marikának dedikált verseskötet Kecskés Béla aláírással? Béla szerette a gyerekeket, főképpen a vele ellentétes szilaj természetű megáldottakat, mint amilyen Laci is volt. Felállt, és mosolyogva kezét fogott az odaérkező fiúval.

– Csak így, egyedül? – kérdezte. – Hát a többiek?

– A többiek? Ki merre – válaszolta Laci. – Én nem járok tehenet legeltetni, hát csak úgy unalomból, gondoltam, lenézek ide. Dugót nem hívtam, itt én csak egyedül szeretek lenni.

– És miért? – kérdezte Béla.

– Csak úgy. Mit tudom én!

– Én hallottam a nővéredtől, te is szoktál verseket írni. Igaz ez?

– Szoktam néha, de inkább az iskolában.

– A szünetben?

– Dehogyan! A szünetek a futballozásra valók! A számtanórán, az oroszban...

– Na, és miről szólnak a verseid?

– A verseim? – gondolkodott el Laci. – Azok sok mindenről szólhatnak, ha komolyan foglalkoznék velük. Minden témáról lehetne, és tudnék is verset írni, olyanokról, amelyenkről például egy festő képet tud festeni, és olyanokról is, amelyenkről nem tud – a tudományról, a technikáról. Én nem olyan verseket írok, mint te. Egyszerűbbeket. Olyan verslábakat használok, mint Petőfi. Én olvastam a verseskötetedet, az Izzó parazsakat, de azokat én nem értettem. Sok olyan szó is van benne, hiába magyarul van, mégsem értem.

– Majd meg fogod érteni idővel a szavakat is, a verseket is. – Mondta mosolyra derülve a költő.

– Kérdezhettek tőled valamit? Te már sok verset írtál, költő vagy. Te hogy kezded hozzá egy vers megírásához, és ha megkezded, hogy folytatod? Mennyi idő kell neked, hogy megírj egy verset?

Kerekes Béla felnevetett, s a felhők vonulását figyelve megsimította nyhén borostás arcát.

– Ne gondold azt, hogy annak, aki már több verset megírt, minden úgy megy, mint a karikacsapás. A versek nagyon gyakran sok töprengéssel, szenvedéssel születnek meg. Egy jó verset szenvedélyesen, mélyen átszellemülve kell írni, és vigyázni kell arra, hogy az olvasó is megértse, hogy kapjon valamit abból a lángból, amely a költőt megperzselte. Néha csak úgy folynak a tollam alól a leírt szavak, mint a patak, de ha találkozom egy gáttal, akkor napokba is kerülhet, míg gyötrelmesen átjutok rajta.

Laci elgondolkodott, s úgy érezte, mintha valakitől már hallotta volna ezeket. Pedig nem hallhatta, csupán ő is átélte már ezeket, vagy ehhez hasonló érzéseket.

– Szeretsz verseket írni? – kérdezte Bélát.

Béla kérdéssel válaszolt.

– Te mit szeretsz a legjobban?

– Futballozni, úszni. – Válaszolta egyszerűen Laci.

– Na, látod! Én az olvasással és a költészettel vagyok így. Szeretem a mások gondolatait elolvasni, és szeretem a sajátomat is leírni.

Laci szeretett volna még sok furcsát kérdezni Bélától, de beszélgetésüket Dugó kiáltása zavarta meg.

– Laci, jössz firidni?

Firidni, azt kellett minden nap kétszer is, másképpen a Cigánygödör kiszáradt volna bánatában. Laci elindult a barátja után a tó felé, de Béla utána kiáltott: „Majd látogass meg a könyvtárban!”

A háború után, amikor ismét meghúzták az országhatárt, mindjárt le is zárták. A Tisza part megközelíthetlensége miatt az embereknek le kellett szokni a halászatról, így halétel csak elvétve került a falusiak asztalára. Így voltak ezzel a szomszédos faluban, Haláboron is, pedig ezen a kis településen jobbra halászatból élt a nép az előző századok során. Ott volt ugyan a két falu határában félig eliszaposodott, elsekélyesedett Tenevizsla, a Tisza holt ága, azonban ez csekély vigasz volt a szép folyó elvesztése után. Az emberek azt gondolták: Ha nem lehet miénk a sólyom, mit érünk egy verébbel? Hát valóban nem sokat, mert a Tenevizsla tükrét teljesen ellepte a sulyom és az egyéb vízinövények évelő törzsei, és nagyon sok munkába került volna tisztán tartani, az elláposodást megakadályozni. Horgászni így jóformán csak a serdülő fiúk, a cigányok és a munkaképtelen férfiak jártak. Talán a legaktívabb horgász Hollós volt a faluban, aki az akkor még kezdetleges segédmotos kerékpárján, a „dongón” rendszeresen felkereste a Borzsa partot. Egy alkalommal azonban igencsak megtisztelte a horgászszerencse. Egy vízen úszkáló élő kiskacsával sikerült kifognia egy harmincöt kilós óriásharcsát. Szenzációszámba ment a nagy fogás, egy páran irigykedtek is rá a faluban.

A tanító úr nem érezte magát irigynek, de azért furdalta oldalát a kíváncsiság: Vajon van-e abban a Borzában még egy olyan, vagy majdnem olyan szép példánya a harcsák nemzetségének, mint amilyent Hollósnál látott? A tanító úrnak nem sok fogalma volt a horgászati tudnivalókról. Ő úgy gondolta, csak be kell

dobni a felcsalizott horgot valamilyen vízbe, és ha kapnak a halak, ki kell őket ráncigálni onnan. Egy dologgal azonban tisztában volt. Tudta, hogy aki sikeres horgász akar lenni, annak jóféle felszerelés nélkül kevés esélye van a halpaprikásra. Nyári szünetében egyik este eldöntötte magában, hogy szabadságát a horgászat örömeivel fogja gazdagítani, mivel ez a sport úgy egészségi szempontból, mint anyagilag is hasznos lehet. Horgászfelszerelések üzlete Munkácson volt a legközelebb, tehát mivel úgy is esedékes volt egy munkácsi utazás, a kocka el volt vetve. Miért is ne engedhetne meg magának egy kis luxust? Holnap Beregszászba utaznak Lacival buszon, aztán a gőzmozdony húzta vonattal, egy bátyúi átszállással Munkács városába jutnak. Laci örült, hisz ezzel az utazással apjának egy régi ígérete teljesül. Majd egyszer felülünk a vonatra – mondta, és meglátod, milyen nagyszerű lesz. Laci alaposan meglepődött, mivel egyáltalán nem ilyenek képzelte a vonatozást. Nagyon hiányolta a brummogó motor zajját, a zötykölődést, a por és a benzin szagát, ahogyan azt a buszon megszokta.

– Apa, ez olyan, mint egy nesztelenül guruló szoba – mondta Laci.

Pedig a kis gőzmozdony prüszkölt derekasan, mindent megtett, hogy felhívja magára a figyelmet, de szuszogása nem hallatszott át a zárt ablakokon. A tanító úr megvásárolta a szükséges cipőt és ruhát, de pénze jó részét bambusznád pálcákra, damilokra, horgokra és egyéb horgászashoz való kellékekre költötte. Ezeknek a birtokában kétsége sem volt afelől, hogy a következő óriásharcsa napjai meg vannak számlálva. Két napig tartottak az előkészületek a bajszos óriáshal elleni küzdelemre. A harmadik nap reggelén még egyszer ellenőrizték a felszerelést, és a csalikat becsomagolva biciklire szállt Laci és az apja. A Borsza irányába. Nem indultak túl korán, hogy a halaknak legyen még idejük gondolkodni, felkészülni a „rosszra”. A vízparton egyszerre négy pálcát lógattak a víz fölé, az ötödiknek a horgára ízletes marhahús szeletet akasztott a tanító úr, kimondottan a bajszos nagyhal kedvéért. Órák múltak már el, de a pedző halálos nyugalommal pihent a vízen, mert nem volt, ami idegesítse. Pedig Laci még dobbantott is egyet-kettőt a lábával, úgy ahogyan azt egy vígjátékban látta a moziban. Így telt el az idő estig. Aztán próbálkoztak még kétszer a Borszán, legalább annyiszor a Tenevizslán, de a halaknak eszükben sem volt bekapni a munkácsi horgokat. Végül a tanító úr kénytelen volt levonni a konzekvenciát: Ezt a horgászatot nem nekünk találták ki. Kár volt kiváltani a horgászenvedélyt! Lehetséges, hogy éppen ez volt a baj? Legalább egyetlen egyszer mozdult volna az a pedző! Igaza van a szólásmondásnak, halász, vadász, madarász, mind a három éhenkórász. A suszternek a kaptafánál, a tanárnak a katedránál van a helye!

Pali már jó ideje énekelte a Párizsban szép a nyárt, tehát tudnivaló volt, nemsokára végez az istálló kitakarításával, és legeltetni indul. Laci elhatározta, ő is a legeltetni induló fiúkkal tart, mert hát igen hosszú a nap, hogyha azt tétlenséggel kell eltölteni. Mint ahogy máskor is, szokás szerint Pali bekiáltott az anyjának a konyhába.

– Édes, megyek a tehennel!

A fiúk Édesnek hívták az anyjukat, lerövidítve a megszólítást. Feri, Guszti és Pityu, akik szintén legeltetni indultak, már várták Palit a Soralján. Alig indultak el, Pali máris fütyörészni kezdte a Párizsban szép a nyár fülbemászó melódiáját, a többiek fütye pedig szépen kísérte őt, érezni lehetett, hogy már régóta gyakorolják. De otthon semmiképp nem volt szabad fütyörészni a fiúknak, mert attól tartottak, hogy a füttyszóra a kotlós alatt belefűlnak a csirkék a tojásba. Ezeket az óvintézkedéseket mindenütt betartották akkoriban, de ennek az okosságának a szerzője ismeretlen volt, akárcsak a pólyásbaba megnyugtatására szolgáló szenesvíz használata. Útközben Dugó is csatlakozott a pásztorokhoz és már Lacival kiegészülve hatan fütyülték vidáman, hogy a francia fővárosban milyen szép a nyár. A Tenevizslát elhagyva a Szeg nevű mezőrész felé hajtották az állatokat, végig a töltés alján, a jó legelő reményében. Dugó Lacival fönt, a töltésen gyalogolt, s a két párhuzamos ösvényen egy labdával passzolgattak. Ahogy Laci elnézett e mezők fölött, valami különösét vett észre a távolban.

– Nézd csak! Mi az ott? – kiáltott fel Dugóhoz fordulva, és a tengeri-földön túl, jó messze mozgó valamire mutatott.

Dugó napellenzőt csinált tenyerével a szemének.

– Mi lenne? – mondta. – Hát egy lú!

– Egy ló? – kérdezte Laci.

– Nem ló, hanem lú. Mikor szokod má’ meg? Úgy csak az urak beszélnek, la.

– Lú vagy ló, egyre megy. Az a fontos, hogy négy lába legyen, de nem vadló az ott véletlenül? Nem látok embert mellette.

– Valaki azért csak odavitte, ha ott van – mondta Dugó.

– Menjünk, nézzük meg! – indítványozta Laci. Ha senki sem lesz a lóval, akkor tanulunk lovagolni.

Dugó nem talált ebben semmi kivetnivalót, neki is tetszett a dolog. Így aztán hagyták a fütyülő pásztorokat továbbvonulni, mert ők ketten már jobbat találtak ki az unalmas tehénőrzésnél. A ló elég messze volt még tőlük, s az úton volt idő bőven beszélgetni.

– Te, Dugó! – szólalt meg Laci. – Tudod te, hogy valamikor nagyon régen az ősmagyarok lovon vándoroltak ide nagyon messziről? Az asszonyok is tudtak lovagolni és a kis gyerekek is. Nagyon sok lovuk volt, és Árpád volt a vezérük.

– Árpád? – élénkült fel Dugó. – A nagyapám is Árpád vót.

– Te bolond vagy, Dugó! – Kacagott Laci. Az nem az az Árpád volt. Ezt úgy hívták, Honszerző Árpád, annak már van vagy ezer éve, hogy ez történt. Árpád fejedelem sokkal korábban élt, mint a te nagyapád.

– Á! – mondta Dugó. – Oszt te meg eztet hunnen tudod? Ott vótál?

– Én nem voltam ott, de ez le van írva.

– Sok minden le van írva – akadékoskodott Dugó –, de az nem mind igaz. Az anyám azt mondta, nem muszáj hinni minden írásnak, csak egynek, a Bibliának.

– Mikor mondott ilyet az anyád?

– Ezt akkor mondta, amikor Erzsike azt olvasta az iskoláskönyvben, hogy valami Darwin meg azt mondta, hogy az ember a szőrös majomtú’ van.

– Mit bánom én, mit mondott az anyád is meg Darwin is. – Szólt bosszúsan Laci. – Most inkább törődjünk a magunk dolgával. Itt van ez a ló, már mióta várok erre a pillanatra, hogy végre felülhessek egyre. Lovagolni szeretnék!

A ló valóban már egészen közel volt, hallatszott az is, hogy ropogtatja a jó tavaszi füvet. Hiába kémlelték a környéket, egy embert sem láttak a közelben, ha csak nem Babszem Jankó volt a ló gazdája. Óvatosan leguggoltak, aztán négykézláb egészen megközelítették az állatot. Így alulról nézve nagyon nagynak látszott ez a pejko az ő termetükhöz képest. Ami furcsa volt, ennek a lónak feltűnően nagy volt a hasa.

– Te, Dugó – mondta a barátjának Laci –, tudod, te inkább nem Árpádnak, hanem ennek a lónak lehetsz a rokona, mert egyformán nagy a hasatok.

– Fogd be a szád, lehet, hogy csikó van benne. Inkább azt találjuk ki, hogy másszunk fel rá – súgta Dugó.

– Majd kitaláljuk – súgta vissza Laci. – Az Árpád népe is felmászott rá valahogy, nekünk is sikerülni fog. Apa azt mondogatja, hogy a magyar mindig is lovas nemzet volt. Mi is magyarok vagyunk, hát nem, Dugó?

– Azok! – Súgta Dugó és megköpdöste a tenyerét. Azt mondom neked, nem kéne rögtön ugratni vele, először csak járkáltassuk, he?

Ebben egyetértettek, majd hozzálépve megsimogatták a paci oldalát. A ló felemelte a fejét és hátranézett. Csodálkozott vagy nem a két félmeztelen gyereken, de meglepetésében nyomban abbahagyta a rágást, pedig a fűszá-

lak még csüngtek a szájából. A hátsó lábával dobantott egyet, a farkával elhajította a legyeket, és a nagy lófejét magasra emelve, láthatóan kíváncsi-an pislogva várta a fejleményeket.

– Eddig megvolnánk. – szólalt meg Laci. – Nem ijedős, nem szaladt el. Ki ül fel elsőnek?

– Húzzunk nyilat – mondta Dugó –, ez a legtisztább.

Lacinak sikerült a hosszabb fűszálat kihúznia, és máris fel akart pattanni a lóra, de állandóan visszacsúszott.

– Várjál már! – kuncogott Dugó. – Én leguggolok, te a vállamra állsz, én meg felemellek.

Úgy is történt. Már csak ugrani kellett, hogy megülje a szőrén a derék igást, de nagy lendületet vett, és ez volt a baj, mert hopp! És máris olyat nyekkent a másik oldalon az ülepére esve, mint egy béka. Laci fájósan tapogatta a testrészeit, megtapasztalta a gravitáció törvényét és egyúttal megértette, mit jelent a szülei által gyakran hangoztatott mondás: „átestünk a ló túlsó oldalára”. Dugó nem bírta türtőztetni a jókedvét a meglepődött, földön ülő Laci láttán.

– Még szerencséd van, hogy nem a fejedre estél. – Vihogott a pórul járt társán Dugó. – Na, majd én! Figyeld meg, hogy száll fel a lóra a huszár.

Most Dugó állott Laci vállára, de okult a társa kudarcán, ő nem ugrott, hanem ügyesen a ló sörényét elkapva, lassan felkúszott a hátára. Ott kihúzta magát, és büszkén mondta:

– Látod a lovas katonát? Így kell, la! Most már el kéne indulni vele, de még nem tudjuk a nevét sem. Úgy fogom hívni, hogy Lú. – Azzal a sarkával megütötte a ló oldalát. – Ne, Lú, ne! – Kiáltotta Dugó.

Az igás azonban nem volt hozzászokva a sarkantyúzáshoz, s még a nevéen sem szólították, így aztán addig szobrozott helyben a ló és lovasa, amíg váratlanul a fark felől egy erős durranás hallatszott. A két fiú nagyot nevetett, de az állat egy lépést sem volt hajlandó előrelépni még most sem. Mintha emelgette volna a mellső lábait, de azok topogtak egyhelyben. Dugó most már nagyon türelmetlen lett, és először mindkét tenyerével rácsapott a nyakára, aztán a két sarkával ismét megsarkantyúzta az oldalát. Ezt már komoly sértésnek vette az állat. Megrázta a fejét és egy újabb durrantás kíséretében enyhén feldobta a farát, ami éppen elég volt Dugónak ahhoz, hogy a földön találja magát. Laci most visszaadta a kölcsönt.

– Na, mi van te, huszár, hát így kell megülni a lovat? Még el sem indultál, máris lepottyantál, mint a hulló alma. Dugó először hallgatott a fűben, aztán fájdalmasan felnyögött.

– Na, ezzel oszt jól megjártuk, Laci, én meg oszt végképp, mert nagyon fáj az ódalam. Már megint csak hallgattam rád, mindig ez van, ha te kitanálsz valamit! Ezzel a lúval meg senki nem megy sehova la. Hogy mi milyen hülyék vagyunk! A két első lábán béklyó van, csak nem látszott a fűben.

A ló kárörvendően nyihogott egyet, és ekkor következett a második meglepetés. Vagy húsz lépésről az egyik dombhajlat felől egy mérges ember jött feléjük gereblyével a kezében, és mindenféle válogatott szitkokat kiabált.

– Hej, az anyátok jóreggelit! Hej a kutyamindenit a jódogotoknak! Nem hagytok nyugtat a szegény hasfájós jószágnak! Hát ti mindenütt ott vagytok?

Ezek után szégyen volt a futás, de hasznos. Nem ismerték a jóembert, csak annyit tudtak róla, hogy alvégi. Hála Istennek, a jóember sem ismerte fel őket, mert amilyen gyorsan csak lehetett, elináltak. Ez a lovas kaland sajnos ilyen balul sikerült, de maradt egy tanulság: Csak olyan lóra érdemes felülni, amelyről előtte megbizonyosodtunk, hogy négy lába közül egyik sem fog megbotlani.

BAKOS KISS KÁROLY

SZISZÜPPHOSZ

*Vörös sugár a hegyre hull
Sziszegve vár a pirkadat
Követ viszek ruhátlanul
Tekergő olajfák alatt*

*Ahol az út sem itt sem ott
A vizes vállhoz nőtt a kő
Tűzszememre ráfagyott
A homorú emelkedő*

*S a habruhás istenek
mulatnak múlhatatlanul
Én magam körül megyek
Mint ki bajából nem tanul*

*Sziklaarcra sebet koppant
Vájatait rója hosszan
Az eső is de e roppant
Terhet nincs kivel megosszam*

*Vörös sugár a hegyre hull
Sziszegve vár a pirkadat
Követ viszek ruhátlanul
Tekergő olajfák alatt*

KÉT LYUK

*Két lyuk a falban menedéknek
A szobák fehér négyszögén
A sarokba bújva üldögélek
Fehéren iszkol át a fény*

*A lámpák bennük minek égnek
Mint kék a tüzek közepén
Belenyúlok s hazatérek...
Szögek vagyunk te meg én*

KEPLER

*A mozgások örök törvényét tudod
Tudod a hazák elmozdulását
Tudod a gravitációt
De a vonzásnak tudod-e mását
Tudod-e van sötét anyag
És sötét energia
E mindenség tágulását
Ennek kell mozdítnia
És kevés a távcső
Az űrbe lőtt szemek
Befelé kell lássak
Befelé Veled
És általad*

ALANYI VERS

*Nem éheztem itthon
Nem is voltam árva
Amikor kapáltam
Megismert a krumpli*

*Gyakorta nem álltam
Magaslaton bár ha
Zuhanásom okát
Nem akarom tudni.*

*Le is írnám. Most hát...
Tudom Beregszászban
A legolcsóbb kocsmát.*

BARTHA GUSZTÁV

JELENÉSEK

HÁROM EGYFELVONÁSOS

1. A LÉTRA

SZEREPLŐK:

Ancsa, piaci kofa

Kati, csókolom Kati

Dadri, g-gá-gá... szerelő

István, kopasz Pityu,

Kari, befürdött fuvarozó

Piti, pofátlan Piti

Tyotyó, nyugdíjas nagylegény

Színpadkép: *a nézőtérrel merőlegesen elhelyezett kilenc szék, három sorban: egy kisbusz utastere. A háttér vásznán fel-felvillanó pillanatképek: ködbe, szmogba burkolózott kisvárosról; út menti fákrol, távoli fényekről...*

A szereplők, ha nincs más utasítás, úgy ténykednek a „kisbuszban”, ahogy egy várakozó járműben a mobiltelefonjaikat kezükben, táskáikat ölükben szorongató utasok általában.

Az elsötétedő színen a szereplők mobiltelefonjaikat elemlámpaként használják.

Játszódik: *az „oroszok karácsonyát” megelőző nap kora estjén.*

István jön jobbról. Mögötte a „kisbuszban” ülő Kari sofőr utasokra vár: fésülködik, körmöt pucol, ablakot töröl... A szín hirtelen elsötétedik. István arcát mobiltelefonja világítja meg.

István. Kezdődött a Templom téren, és valahogy így. Hazudjam, hogy odahaza, netán évekkel, évtizedekkel ezelőtt? Minek?! Akik meghallgatják a történetemet, úgyis elhessentik az előzményeket, akik meg kétkednek, tekintetükkel kiveséznek, legfeljebb ujjal mutogatnak rám. Ni, ez az ipse – vagyis én –, aki szombatonként menetrendszerűen fellelhető az Ungvártól Szlatináig, Szlatinától Ungvárig közlekedő személyvonatokon, és pofátlanabb, nagyobbakat lódít, mint tíz szektáns hittérítő együttvéve! Ó, persze, ez csak egy vélemény, és nem a durvább fajtából. Pedig semmi olyat nem állítok, amit saját, jól felfogott érdekemben az igazságszolgáltatás előtt illene letagadnom. A sóhajaimat is ott sóhajtom el, ahol azokat el kell sóhajtani. *(Sóhaj.)* Hallják?

Elhibázni a létrafokot, fél halál. Ejtik keser-uncsi kis életemet, ahogy mondani szokás, és jó, hogy nem loccsan szét a fejem. Még módomban áll hajamnál fogva kihúzni magam a trutymóból, mint az izé... az a német báró. Már ha volna hajam. *(Leveszi sapkáját, végig simítja kopasz fejét)* Látják?

Itt kezdődött a történet a Templom téren. Itt támadt az érzésem, hogy muszáj elutaznom.. Az érzelmek véletlenszerűek, a valószínűsége mégis kicsi annak, hogy az adott időben bárhol tartózkodhattam volna városban. Nem. Nekem a Templom téren kellett állnom és várakoznom, és slussz.

István hátra húzódik, a szín kivilágosodik. Tyotyó jön jobbról, aprókat lépve. A három másfél literes sörös flakon nehezíti nejlonszatyrát.

Tyotyó. Na mi van, Kari fiam, lesz menés?!

Kari. Hasmenés, Tyotyó. Azt mind meg akarja inni?

Tyotyó. Nem, nézni vettem. *(Kivesz egy flakont)*

Kari. Lötty! Sörporból keverik, semmi köze a sörárpához. Ja, nincs megállás, pisa szünet, de ha netalántán maga alá húyozik, úgy kivágom a buszból, hogy arról kódul! Vili?

Tyotyó. Hallom, jó' átvágtak a kerítésen. *(Iszik pár kortyot)* Hö!

Kari *(bólint).*

Tyotyó. Tegnap mondja a szomszéd, hogy kihúztak vagy ötezer dollárt a zsebedből. *(Iszik pár kortyot)* Nem rossz napszám, nem rossz...

Kari. Befogja, vagy én fogom be!

Tyotyó. Rendes ember nem fenyegetőzik.

Kari. Biz' isten kiszállok!

Tyotyó. Kapok egy új ruhát? *(Iszik)*

Kari. Nem elég, hogy a lányaid folyvást kitessekelnek a lakásukból, már ki is zsebelnek? Az árokparton végzed, Tyotyó!

Tyotyó (*maréknyi pénzt húz elő kabátja zsebéből*). Van pénzem.

Kari (*elveszi a viteldíjat*). Mutogassa, mutogassa... Dugja el, míg egybe van! Ennyi pénzért a városi sligécek röhögve verik laposra.

Tyotyó. Irigyled?

Kari. Igy folytatod, maholnap a kutyádnak se kellesz!

Tyotyó (*vállat von, iszik*). Na és?!

Ancsa és Piti jönnek balról, üres táskákkal.

Ancsa (*Pitihez*). Ellehet Tyotyónak a nagy nyugdíja...

Piti. Pijikének, Tejikének tujós a fenyeke. Nagy ház kéne, toronyóra láncostól.

Ancsa. Kiköpött apjuk, ha csömölésig falnának, se lagnának jól. Kari-val mi van osztán?

Piti (*megáll*). Mi lenne. Új mikrobusz nuku.

Ancsa. Cseppet nem sajnálom. Nyúzza, sózza a Szeles banda! Kellett neki uborkafa! Tarthatja őket, szagolhat hozzájuk, míg él!

Tyotyó beül a kisbuszba, a harmadik sor belső oldalán álló székre.

Kari (*hátrafordul*). He, Piti tényleg kezelgeti Ancsa mamát?

Tyotyó. Lyuk, lyuk.

Kari. Az anyja lehetne!

Tyotyó. Lábasszóság, eladó bor, hohó! Eddig két pár csizmát akasztott kapóra az Ancsa, a harmadik félcipő lesz.

Kari. Olyan szar a bora?

Tyotyó. Hazáig öklendeztem.

Kari (*hümmög*). Hosszú a főutca.

Ancsa pénztárcát vesz elő, Piti lehuppan a Kari mögötti székbe.

Ancsa. Kettőt. Itt egy húszas, visszajár négy hriveny.

Kari. (*Ancsa kezébe számolja az visszajáró pénzt*) Milyen volt piac?

Ancsa. Semmilyen! Nincs pénz, csórók az emberek. Toprongyosabbak, mint falun. Nyakukban a karácsony, oszt csak bámulnak.

Tyotyó: Mindenütt ez van.

Piti. Magszólagt a csernobili veterán!

Tyotyó (*iszik*). Ha iszom, a magámét iszom, nem fekszek össze egy pohár borért öreganyámmal.

Piti (*felemelt kézzel hátrafordul*). Na, mi van, hiányzik egy tasli!?

Ancsa (*beül Piti mellé*). Szél üsse meg! Nem tudja má', hogy hova legyen kényességében! Jobb tenné, ha egyszer-egyszer megfürödne, tiszta alsóneműt venne magára a vén büdöse!

Tyotyó. Búzsós a lyukad!

Piti (*leüti Tyotyó fejéről a prémsapkát*). A... a következő a zápfogad lesz!

Tyotyó (*felemeli a bontatlan flakont*). Ihatnál?! Igyál, ingyen adom!

Piti (*elkapja a flakont, gyorsan felbontja, meghúzza*). Hülye! (*Ancsához*) Hát nem egy hülye?

Balról feltűnik Csókolom Kati, tele szatyorral a kezében.

Ancsa. Dadrit hol hagyta? A piacon kéz a kézben sétáltak.

Kari. Nem gondoltam volna...

Ancsa. Hogy Csókolom Katinak két ura van? Egyik a hites, a másik meg a pénzes. A Sanyi anyja a mék nap panaszolta, hogy a fia decemberben egy kopeket nem adott házhoz, Csókolom Kati verte el a keresetét, ajándékokra. Pedig nem keveset kalimol a Dadri, gázszerelő. Pénzre feküdhethetne...

Kari. Nem a Katira?

Ancsa. Hohó! Ott még nem tartanak. T-it-ti... bujkálós szerelem. Csókolom Kati meg a hites ura, jókat röhögnek a markukba.

Kati (*odanyújtja Karinak a viteldíjat*). Csókolom! Csókolom Ancsa néni!

Piti. Azt is?

Kati (*beül hátra, de nem Tyotyó mellé*).

Tyotyó. Tán tetves vagyok, vagy mi!?

Kati. Csókolom Jenő bácsi!

Tyotyó (*odahajol Katihoz, elkezdi tapogatni*).

Kati. Vette le rólam a mocskos kezét!

Tyotyó (*előmarkolja a pénzét*). Van pénzem. Sok pénzem van.

Kati. Tudja mit, dugja a fenekébe!

Piti. Dikk te! (*Ancsához*) Ez tényleg, t-it-ti... szerelem.

Ancsa. Ugyan má'! Ki kezdene egy ilyen vén marhával?

Balról Dadri jön, futva.

Dadri. I-in-in... megy Ka-kari?

Kari (*fennhangon*) Kis híján lekéstél, hol a faszba lóginyásztál?

Dadri. G-gá-gá... csináltuk.

Kari. A piacon?

Dadri (*fízet, beül Ancsa mellé*). Po-po-po... ott mellette.

Piti. Keresed a hosszú pénzt.

Dadri. Ne-ne-nem panaszkodok.

Piti. Kati se panaszkodik.

Dadri. Ne-ne-ked s-s-semmi közöd, a-ahhoz!

Ancsa. Anyádnak néha adhatnál egy kis pénzt, kenyérre!

Dadri. Ma-ma-ajd adok.

Piti. Csókolom Katinak (*iszik pár kortyot*).

Dadri. Lenyo-nyo... mom torkodon, mi-mindjárt!

István jön előre a háttérből, tétován.

Piti. Ha az ott nem kopasz Pityu...

Dadri. A-a-az.

Kari. Földmérnök úr!

Ancsa. Urazza a nyavalya! A szomszédasszonya nálam veszi a tejet, a tojást, és képzeljétek, hogy mit le nem akaszt egyszer-egyszer a mér-r-r-nök úrról... A felesége, Lena régóta nem tanító, valami bankban helyettes izé, na, és négyszer, ha nem ötször annyit keres, mint a mér-r-r-nök úr. Kocsit vett, cifrálkodik, éli világát. (*Halkan*) Szeretőt tart, nem egyet, nem kettőt. Pityu odahaza senki. Maflicsek. Előbb-utóbb felköti magát. (*Felcsattan*) Na má' miért ne hinnék a szomszédasszonynak?! Jólöltözött, finom nagysága!

Kari. Á, Istvánnak két nagyocska gyereke van, ha jól tudom, egy fiú meg egy kislány.

Ancsa. A pulya semmi! Nem kötözhetik az anyjukat az ágy lábához!

Kari (*bólogat*).

Tyotyó. Mindenütt ez van.

Piti. Pofa súlyba, ide tart!

István megáll a kisbusz mellett.

Piti. Na, megyünk vagy maradunk?

István (*Karcsihoz*). Menyi a tarifa?

Kari. Nyolc hriveny.

István (*fizet*).

Kari (*kézbe adja a visszajáró pénzt*). Mi újság a földhivatalban?

István. Nyakunkon a fél járás. A gazdák elvetették a rengeteg búzát, az ígért támogatás meg sehol.

Karcsi. Ráadásul hó se esett, ha jönne egy keményebb fagy, vissza minden.

István (*beül Tyotyó és csókolom Kati közzé*). Te aztán vetettél valamit?

Kari. Pár szotek őszi árpát, de már teljesen kisárgult.

István. Gombabetegség. Permetezni kell.

Kari (*legyint*). Tavasszal kiszántatom és vettetek a helyébe málét, a sor közé meg paszulyt, hogy a Szeleseknek legyen mitől fingani.

Ancsa (*hátrafordul*). István, hogy vagytok osztán?

István (*okával szétnéz a kisbuszban*).

Kati. Csókolom István bácsi!

Tyotyó. Mindenütt ez van. (*Istvánra kínálja a flakont*) Bátyádnak első osztályú bora van. Az igen, nem az Ancsa pancsa...

István (*elhárítja a kínálást*). Köszönöm! A két gyerek sítáborban, az anyjuk meg a resztoránban¹.

Kari (*fennhangon*). Ajtó bezár, indulunk!

A szín elsötétedik. István újra az előtérben áll, világító mobiltelefonnal a kezében.

István. Még azt akartam mondani, hogy elegendem van a kibaszott életből, meg hogy senki véleményére, nem vagyok kíváncsi. De falubelijeim között perc alatt falubélivé váltam. Nem tudom, hogy törvényszerű-e, de a történetek általában akkor kezdenek kerek egészé válni, ha a főhős valami véletlen folytán visszacsöppen a múltjába. A véletlen adott volt, és hát, mint mindenkinek nekem is van múltam. Azon kaptam magam, hogy balkezem Kati ölében matat, jobbomban félig tele sörös flakont szorongatok. Ihaj-csuhaj, sose halunk meg! Csókolom Katinak plusz pár szotek² háztáji földre volt szüksége, Tyotyó a kertjét akarta privatizáltatni. Nyilván a többiek is óhajtottak tőlem valamit, ha mást nem, egy kis hivatali protekciót. Sajnos csak egy fenekem van, nem ülhettem mindenki mellett.

¹ Élőzenekaros vendéglő

² Ár

Az utastérben ülök a világító mobiltelefonok és a szembejövő járművek reflektorainak a fényében, mind cifrábban és hangosabban káromkodnak, Karival kórusban szidják a kétbalkezes járművezetőket, a közlekedési rendőröket és az úttest gödreit. Közben a sörös flakonok, körbe-körbe járnak, és Tyotyó minden újabb korty sör után nótázni kezd.

Tyotyó (énekel). „*Akácós út, ha végig megyek rajtad én,
Eszembe jut egy régi szép emlék.
Nyá...*”

Píti. Kuss, zavarja a sofőrt!

Tyotyó. Má' letértünk a főútról.

Píti. Na és, ha letértünk!

Kari (hirtelen fékez, mindannyian előrebuknak). *Basszus! Mi a fene!?*
(Egy ronggyal letörli a képzeletbeli szélvédőt) *Jövet még nem volt...*

Píti (odahajol Karihoz).

Kari. Látod, amit én látok?

Píti. Ühü!

Kari (kiszáll a járműből). *Csak nem megbolondult valaki a faluban!?*
Ép ésszel ilyesmit nem csinál az ember!

Tyotyó. Mi-mi-mi... történt?

Píti (hátrafordul). *Felfestették az utat, sárga festékkel.*

Dadri (kitárja a képzeletbeli ajtót és kiszáll). *M-muti!*

Píti. A vak is láthatja.

Mindannyian kikászálódnak a buszból, sorfalat állnak a reflektor megvilágította valami mellett. Elsőnek István hajol le, érinti meg, majd váratlanul hátrahőköl, és rémült arccal elkezd hátrálni, mind hátrább. A továbbiakban szemlélője marad az eseményeknek. A többiekre nincs áramütés-szerű hatással az úttesten látszó valami megérintése.

Kari. Vasúti sín párnák néz ki.

Píti. Az, szélesebb, és sürvebben vannak a talpfák.

Kari. *A zebrát keresztre festik föl és fehérre. És ahogy látom a faluig, élér (lehajol és megérinti). He, nincs festékszaga!*

Dadri. *L-lé-lé... lajtorja (lehajol és megérinti, majd kiszáratva oda lép Kari mellé). Tudja Karcsi bátyám, engem anyám soha nem szeretett. Mert állapotos lett velem, és hozzá kellett mennie egy nem szeretem ember-*

hez. *Vagyis az apámhoz. A logopédus doktornő azt mondta, hogy nálam a dadogás idegi alapú, és hogy rajtam egyedül a szeretet segíthet. (Kifakad) Engem a pénzemért ne szeretgessen senki, te se Kati! Senki se, értitek?!*

Ancsa. Néte má'! Hallottad?

Piti (szájtátva). *Öhö!*

Kari. Ha holnapután is élni akarok, muszáj lesz pofára ejtenem a Szeles bandát. Sanyikám, elegendem van belőlük! Hajnali négytől este tíz óráig minden áldott nap talpon vagyok, és őkelmék még arra sem kaphatók, hogy lekaparják a tehén alól a ganét. Biz' isten, keresek egy magamhoz való asszonykát, akit a tenyereimen hordhatok, és tudok szeretni. Biz' isten, keresek!

Ancsa (félve hajol le, vissza-visszarántva a kezét, érinti meg a létrát. Lassan felegyenesedik). *Gyerekeim, tudom, hogy szemetekben egy kapzsi vénasszony vagyok, és hogy a nagy semminek gyarapítok. De hát mitévő tudnák lenni? Mondjátok má', mi egyebet tehetnék? Ezt a (Pitire mutat) fajankót cipelem a hátamon, hogy annak látsszak, aki nem vagyok. Nem... Nem gyerekeim, nem az vagyok, akinek látszom, nem... Spongyát rá, holnap is köszönni fogunk egymásnak, vagy mi a szósz!?*

Tyotyó, Piti és csókolom Kati egyszerre tapogatják meg az útközépen elterülő sárgaszínű létrát. Tyotyó fenékre csücsül, Kati sírva fakad, Piti fel-alá jár.

Piti (kifakad). *A kurva életbe...*

Tyotyó. Ne ijesztgesd a kis asszonyt!

Piti. Nézzen rám! Kit tudok én megríkatni, na kit? Szart se érek!

Tyotyó. A maga helyén mindenki...

Piti. Egy lófasz! Vagy nem ezt akarta mondani?

Tyotyó. Mondani mindent lehet. Sajna kevesen tudják, hogy mire mennek az életünkkel, ezért vagyunk, fiam, ócska komédiások. Te is, én is, és itt mindannyian.

Piti. Most ha azt hiszi, hogy megvigasztalt!

Tyotyó. A dolgok nem így működnek.

Piti. Akkor hogyan?

Tyotyó. Hiába nézel. Nem vagyok Isten. Porba hentergő féreg vagyok, vagy még annyi sem.

Piti. Ne csíkoljon!

Kati (fennhangon ikeg).

A szín elsötétedik, István lép az előtérbe.

István. A feleségem azt tette, amit én csináltam hosszú éveken keresztül. Volt kitől tanulnia. De, hogy az életem valóban szarba menjen, ahhoz előbb gallyra kellett vágnom magam körül mindent. Én vagyok a bűnös, eleitől fogva azon voltam, hogy a sorsomat kihegyezzem. Ja, arra nem emlékszem, hogy a többiek, hogyan és miért kecmeregtek vissza a kisbuszba, talán éppen akkor támadt mehetnékem. Valaki vagy valami azt súgta hirtelen, hogy vissza, haza kell mennem a városba. Baj van. Nagy baj van! A gyomrom összeszorult, aligság kaptam levegőt, és senkinek sem hiányoztam. A kisbusz nélkülüm indult el.

A kisbuszban utazók a helyükről felállva, előregörnyedve buzdítják, hajszolják Karit a jármű mind nagyobb sebességének elérésére. Kiáltozások majomszerű rikácsolássá fajul.

Hangfoszlányok a sötétségben. Má' nem látszik... Gyorsabban... Tapos bele... Hajrá...

István. A pusztulást nem lehet kicselezni. Anno: hétvégéken irány a Kárpátok. Lenával sorra jártuk a térképen bejelölt turista útvonalakat. Tizenvalahány kilométer hegyre fel, völgybe le meg se kottyant. De akkor este, mintha a végtelent akartam volna utolérni, mentem, de nem haladtam. Egyszer néztem hátra, csörömpölést hallottam, és egy óriási pukkanást. A faluszéli legelőn valami lángolt, messze látszón megvilágította a főútvégi házakat. S onnantól már nem éreztem, tudtam, hogy odahaza nagy baj történt. És történt. Lena tökrészegen, a kocsijával belerohant egy útszéli akácfába. A szeretője túlélte a balesetet. Jómagam kis hijján belehaltam, és voltaképpen azóta se élek.. Vagyogatok. Szombatonként jegyet váltok az Ungvártól Szlatináig, vagy a Szlatináról Ungvárra tartó személyvonatra, és próbálom megérteni a történeteket. A munkahelyemen nem beszélhetek, odahaza pláne nem: két gyereket kell felnevelnem, felkészítenem a nagy életre. Olyasvalamire, amit igazából én sem értek. A milliárdodik galaxis Nap nevezetű csillaga körül kering egy Föld nevű bolygó... Amint eddig érek, a fiam feláll és faképnél hagy. A lányomnak is igaza van. Ne fürkésszük a jövőt! A gond csak az, hogy ezt az alapvető igazságot nem és nem tudom megérteni, se senkivel megértetni.

Nagybereg, 2014

KOVÁCS ELEONÓRA

A TÜKÖR

Nagy kár, hogy nem lehet felemelkedni egy magasabb létsíkra, és itthagyni mindent, ami nem tetszik, mondta Z. a tükör előtt állva. A beszélgetés azután kezdődött, hogy Z. megbotlott egy könyvkupacban. A falnak csapódott, esés közben a tükröt fedő takaróba kapaszkodott, amit végül magával rántott. Amikor feltápászkodott, meglátta őt. Zavarba esett, a tükörbe bámulva lassan végigsimított homlokán, és tett egy lépést előre. A vele szemben álló alak továbbra is gúnyosan mosolygott, aztán megszólította.

Most képzeld el, folytatta Z., elmerülve a beszélgetésben, milyen lenne, ha egyszerűen csak tovább léphetnél, mint egy társasjátékban, a következő mező felé. Ezzel együtt egy újabb szintre, létsíkra érkeznél, a játékszabályok betartása nélkül, és ehhez még csak el sem kellene nyerned a szomszédod zsetonjait. Figyeld meg, itt vagyok például én: teljesen ittragadtam. A munkahét öt napján kenyeret sütök, kettőn sört iszom. Akkor sem tehetnék másként, ha megunnám a kenyérdagasztást. Ki kerülne a helyemre, ejtene a tészta közepén három pontos metszést, hogy a fölösleges levegő a hő hatására eltávozzon? Salamon, aki leginkább a süteményekhez ért? Debórára viszont pedig nem bízám.

Z. közelebb hajolt a tükörhöz, és suttogva folytatta: a tegnapelőtti műszakban láttam, hogy Debóra nem dobta a selejtbe az almás pite első szeletét. Tudod, a sütemény elkészült, ő kivette a tepsit, hagyta kihűlni, aztán felszeletelte és műanyag dobozba rakta. Felcímkézte, a pultra tette, Salamon pedig kivitte az eladótérbe, az akciós sorvégre. Amíg Salamon kint volt, láttam, hogy Debóra az állvány mögé állt, hogy a kamera ne lássa, és megette a sütemény végét. Tudod, súgta Z., ez már lopás. A tükörben lévő alak a bal kezével közelebb hívta Z.-t. Mit mondasz? Már értem, válaszolta Z. örömteli arccal, és a konyha felé rohant. Ott nem volt egyetlen fényes felület sem, ezért a tükörben álló alak nem láthatott semmit.

A két napon keresztül tartó idegesítő kutyaugatás miatt a szomszéd feltörte az ajtót. Miután belépett, szitkozódva fulladozott, átvágott a lakáson, szétrántotta a függönyt, kivágta az ablaktáblákat. Kihajolt az utca fölé, szippantott egy kevés friss levegőt, majd komoran megsejmelte a szobát.

A szőnyegen könnyek, reklámújságok, üres ásványvizes palackok hevertek, a tükör leesett a falról. A kutya a fürdőszobában ugatott tovább. A tulajt a konyhában találta meg. Z. a konyhacsempén hevert, három egyenlő hosszúságú vágás helyezkedett el a homlokán. A szomszéd öklendezve hívta a rendőrséget. Ő nem tudhatta, hogy kizárólag három, pontosan középre metszett vágás által távozhat a fölösleg anélkül, hogy kárt okozna az anyagban. Miközben a rendőrséget várta, szeme megakadt a falról leesett tükrön. Megcsodálta a díszes keretet, majd gondolkodás nélkül a kabátja alá rejtette a tükröt, és elhagyta a lakást.

SZÁRNYPRÓBA

PÓGYOR ADRIÁN

1989-ben születtem Tiszaújlakon. Az irodalom iránti tisztelet és szeretet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán mélyült el bennem, a költészet itt vált életem részévé. Nélküle már kevésbé érezném magam otthon a világban. Verset írok, ha fáj valami, ha örülök, ha boldog vagyok, s azóta új dimenziók nyíltak meg előttem. Hálás leszek a Gondviselésnek, ha mindabból, amit az új létformákból magammal hozok, másoknak is adhatok valamit.

MEDUSA ÉS A LIDÉRCANYÁK

*Hozzám világok járnak sírni,
Mert én nem tudok.
Holt lelkek rettegnek,
Ha éjjel a temetőn
Keresztülhaladok.
Lidércanyák
Csintalan kicsinyeiket
Rémítik velem,
Medusa kővé dermedve
Szenvedéi tekintetem.*

*Pedig könnyeimből
Kertek nőttek már.
Holtak serege
Minden éjjel
Ijesztésemre vár.
Lidércek között fejemen
Vérdíj pihen.
S Medusa várja,
Miként marathat
Kígyóerdejével szíven.*

FEJBEN MOSOLYGÓ

*Van, aki fejbén mosolyog.
Ismerem őt.
Cölöpökön jár
Tért ölelő
Omladékok fölött.
Rá nem hatnak korok.
Időt leplező
Arca előtt leborulok.*

*Ceruzával
Húz maga előtt
Irányvonalat.
Remeg a szív, a lélek.
Por nem száll fel ott,
Ahol Ő
Keresztülhalad.*

DÉMONOK OTTHONA

*Ki hollóban méri
A kék eget,
Az éj démonaitól
Kéregget.
Van, hogy
Visszaváltják,
Mi tőlük kéretett.
Emberi a démon,
Látod?
Vérezik,
Ha megvágod.
Csak holnapot*

*Ne adj nekik soha.
Mert benned lesz
Mindnek
Otthona.*

SZAJHA KÉPZELET

*Szajha vagy,
Képzelet.
Összefekszel velem,
Ha adok bért,
Ha nem.
Dajkámból lettél
Ágyasom.
Lábam
Könnyeidben mosom,
Miket gyűjtesz,
Ha nem hálok veled.
Féltékenységed tagadod,
S tested
A valóságnak adod,
Ha ledér múzsákkal
Hálni látsz.
Még jobban kívánsz,
Ha gyönyörtől
Más sóhajt alattam,
S nem a te körmeid
Vérzik fel hátam.*

ORTUTAY PÉTER

PLAFONIG ÉRŐ KARÁCSONYFA

– Tudod – mesélte egyszer Vili egyik eléggé gyakran előforduló öszinteségi rohamában a pince-hús irsavszkáját kortyolgatva lent a Szkálában a korzón –, mostanában valahogy újra meg újra végigélem, végigjárom gondolatban a rég elmúlt dolgokat, és elmélázom rajtuk. Az összefüggéseken, jelentőségükön gondolkodom. Mert mi lenne, ha nem úgy történik. Hanem valahogy másképp. Például, ha felpakolunk, és megyünk, elfutunk a nagyvilágba. És nem hagyjuk, hogy így a nyakunk közé csördítsen ostorával, vagy inkább kupán vágjon a bunkójával a történelem. Most is itt ülnék, és veled borozgatnék? Nyilván nem. Ám az is lehet, hogy amit ma az élettörténetem egy részének képzelek, az csak a mostani gondolkodásom szerint formált kép az életemről. De mégis csak az enyém, és nem a másé. És nekem valahogy fontos és érdekes. Mindig érdekes. Akkor is, ha – kívülállóként szemlélve – az események, melyek nekem most olyan fontosnak tűnnek, valójában mégsem azok. Hanem éppenséggel hétköznapiak, sorsszerűek. S ami történt, az megtörtént, így történt. Mert hát ez egy olyan vidék. És az élet amúgy sem nyalóka, mondogatta volt édesanyám, ha valamiért panaszkodtam. Hisz tudod te azt magad is. De azért hadd meséljek. Nincs ellenedre? – kérdezte udvariasan, de teljesen fölöslegesen. Mert ha Vili beszélni akart, akkor beszélt is. Nem volt erő, mely ilyenkor leállította volna. Ezért csak úgy foghegyről vetettem oda neki, hogy „nincs,” s én is húztam egyet a boromból. Így hát folytatta.

– Szegény édesanyám többször is mondta életében, hogy akkor volt a legboldergabb, amikor első gyermeke megszületett. Ez egy szép nyári napon a második világháború kellős közepe táján történt. Kisfiút várt. Az lett. S aztán még négy testvérem lett. Őket mennyire várta, már nem mondta. Minden esetre születésem évében a németek már egy éve nagyban rohamozták a Szovjetuniót, már folyt a sztálingrádi csata, mi magyarok pedig ott álltunk a doni katasztrófa és a „felszabadulás” előtt. Közben nagy volt a világegés mindenütt. Egymás torkának estek emberek, népek, nemzetek. De mi ezt itt Ungváron nem éreztük. Kellemes volt itt az élet akkoriban. Akárcsak Svájcban. Olyannyira, hogy anyám anyja, akit később csak „a

pesti nagymamaként” emlegettünk, gyakran ellátogatott Ungvárra unokanézőbe a háború alatt. Az Árpád vonattal jött és ment, mely alig négy óra alatt tette meg a Budapest – Ungvár közötti utat, azt a 300 kilométert, ami ma oly soknak tűnik, hogy no. Ő mesélte, a pesti nagymama, később, amikor már a szovjet Ungvárra hordozgatta a segélycsomagokat a „gazdag” Magyarországból, hogy még egész kisgyerekként, talán járni is alig tudtam, elvitt magával sétálni, és én séta közben a mai gyaloghíd helyén álló régi hídon egyszer csak úgy hirtelen megkérdeztem tőle: „Matyma, ugye kétféle modál van? Egy a levegőben, egy pedig a ladlágomban?” Ő erre ölbé kapott és összevissza csókolta büszkeségében, hogy neki milyen okos kis unokája van. Szóval, szép volt az élet itt akkoriban a kis Ung parti Párizsban, ahogy abban az időben nevezték ezt a most már teljesen elszlávosodott mocskos kis nagyvárost, mely mindinkább kezd hasonlítani a Gogol elbeszéléseiből ismert poros és dögunalmas kisorosz mezővárosokra. Különösen szép lehetett ez a kisvárosi élet nagyszüleim úri fogadásokhoz szokott házában. Ebéddek, vacsorák, jövés-menés, zajos társasági élet és hasonlók. Habár úgy tudom, hogy a nagy vagyon és a felsőbb ungvári tízezerhez való tartozásuk ellenére még csak saját házuk se volt. Mert nem is volt rá szükség, mondta apám egyszer, amikor megkérdeztem, hogy miért nem vásároltak egy saját kéglit valahol a vidéken. Nem törődtek vele. Inkább földet meg szőlőt vásároltak, és csak úgy adakoztak, ami aztán a „felszabadulásunkkal” elúszott mind. Nagyapám, mint görög katolikus főesperes, országgyűlési képviselő, a ceholnyai parókián lakott. Két herceg paplak is volt ott szép nagy szobákkal, udvarral, csűr, hátsó udvar, ahol emlékszem, egy tőlem jó pár évvel idősebb lány, Nyuszi volt a neve, többször is levetkőztetett, mert szeretett „doktor nénit” játszani velem. Én voltam a beteg, akinek le kellett vetkőzni, hogy ő, a doktor néni, alaposan megvizsgálhasson. Ő ezt meg is tette. Komoly arckifejezéssel kopogtatott a hátamon, mellkasomon, a hasamon. Aztán a fülét is odatette. A hátamra, a hasamra, és lejjebb. Hogy én ezt miért engedtem, máig se tudom. Élveztem volna? Talán. Egyszer Homoki Ica, a cselédünk, keresett, és teljesen pucéron talált a ketreccel elkerített tyúkudvaron, ahová Nyuszi vitt el „megvizsgálni.” Megvizsgált, és otthagytott. Én meg még nem igen tudtam egyedül öltözködni. És volt ott még egy gyönyörű szép gyümölcsös, rengeteg gyümölcsfával. Igaz, eleinte nem laktunk a parókián, mert anyám nem igazán kedvelte anyósát. Panaszkodott is apámnak, hogy az anyja őt lenézi, mert csak egy egyszerű polgárlány a nyolcadik kerületből. Nem „úrino”, mint a nagy-

anyám. Apám meg, mivel nagyon szerette anyámat, mindhalálig szerette, szinte imádtá, Greta Garbóhoz, és Tímeához hasonlította az Aranyemberből, minden szeszélyét hajlandó volt teljesíteni. Ezért inkább lakást bérelt. Szép nagyot. Cseléddel, takarítónővel, ahogy kell. Emlékszem, hogy amíg az oroszok be nem jöttek, a híd mellett, az Ung folyó bal partján, az akkori Kossuth téren, mely később Sztálin tér meg Újraegyesülés tér, *plosccsá Vozzjednyányjá*, lett. Ott laktunk egy nagy és elegáns bérház első emeletén. A földszinten mindenféle üzletek és kávézók voltak, szemben meg néhány cukrászda. Több is. Mind Aurél bácsinak, az öcsém keresztapjának a tulajdona. Öt vagy több szobánk is volt. Talán a lakást is épp Aurél bácsitól béreltük, „kedvezményesen.” Biztos még így sem volt olcsó, de mint apám mondta a későbbiekben, a pénz nekünk akkoriban nem számított. Sose számolta, mert mindig volt. 1941-ben szentelték pappá, görög katolikus pappá, tehát nőülhetett, és előtte még el is vette anyámat, aztán előkelő iskolákban tanított. Olyanokban, mint az előkelő 3. sz. leánygimnázium, ahol a nagylányok mind szerelmesek voltak belé, a Budapesti Pázmány Péter Egyetemen doktorált jóképű fiatal tudós tanárba, s aztán a híres nevezetes Drugeth Gimnázium, a mai *himfák*¹, ahol meg a nagyfiúk kedvelték mind, mert, mint mondták, szigorú volt, ám igazságos. És hát akár napestig is hajlandó volt velük együtt rúgni a labdát, mert focizni is jól tudott és szeretett. Meg hát az is nyomott valamit a latban, mármint a fiúknál, hogy az öccse a Ferencváros balszélsője volt, és állítólag szélvész gyorsaságú, és szinte minden meccsen gólt rúgott. Nem is egyet. Egyéb-ként latint és hittant tanított az apám. Magántanítványa is volt sok, akiktől, ha éppenséggel szegények voltak, pénzt sem kért. A jómódúaktól igen, sokat, mert adott a nevére.

– A Kossuth téri lakásról csak egy emlékem maradt. Már a háború vége felé, azaz csak Ungváron a vége felé, mert 44 októberében már „felszabadították” az oroszok, szinte puskalövés nélkül, mert a magyar és német csapatok nem akartak harapófogóba kerülni, így visszavonultak. A város talán egyetlen háborús vesztesége az Ungon átívelő kőhíd volt a Rafandánál, amit a visszavonulók robbantottak fel. De még légiriadóra is csak egyre, esetleg kettőre emlékszem. Az egyikre épp a híd robbantása előtt, amikor levonultunk egy óvóhelyre. Aztán egy nagy bum. Kinéztünk, és a kőhíd sehol. De a várost nem bombázták. A 20 km-re levő Csapot viszont na-

¹ Himfák – orosz mozaikszó (himicsnij fákulytet) – az egyetem vegyi kara.

gyon, oly annyira, hogy még Ungváron is morgott, morajlott, remegett a föld. Szóval mindössze arra emlékszem, hogy az utcára néző erkélyen állt egy ágyú, és német vagy magyar katonák mutatták, hogyan kell kezelni. És valami rémlik arról is, hogy nem akartam nyiratkozni az erkélyen, és a katonák csokit adtak, hogy ne bőgjek. S azután, gondolom, hogy az oroszok bejöttek, mi pedig a ceholnyai parókiára költöztünk, nagyapámék mellé. Ott is szép nagy lakásunk volt, utcára néző ablakokkal. A hálószobára különösen jól emlékszem, ahol a szüleim aludtak. A két nagy ágy előtt volt egy heverő, azon többször aludtam is, ha ott ért az álom, és amelyen úgy három vagy négy éves koromban egyszer agonizáltam. Torokgyík vagy csak erős torokgyulladás lehetett, de nem kaptam levegőt. Fulladoztam. Szegény apám nyakát öleltem, szorongattam, kapaszkodtam belé, valami segítséget várva tőle, de ő csak azt hajtogatta, hogy jól van, kisfiam, jól, és talán sírt is, mert félt, hogy meghalok. Aztán valahogy felszakadt a gyulladás, és én ismét kaptam levegőt.

– Erről az időszakról kevés emlékem maradt, de azért maradt. A doktor néni játékot Nyuszival már említettem. S aztán például az, hogy volt egy barna szőrű kiskutya, fehér foltokkal, Bundás lett a neve, és három, négy év múlva, amikor elhagytuk ezt a parókiát, már nagy és szép kutya volt a Bundás, de ott kellett hagynunk, mert az új helyre nem vihettük. Egész életünkre ez volt a jellemző. Menni, és valamit mindig ott kellett hagyni. Értékes volt-e vagy sem, közel állt a szívünkhöz vagy sem, valami mindig ottmaradt. Ház, lakás, könyvtár, bútor, korábbi élet, minden. Mindig kezdehettük előlről. Hol a béka feneké alól, hol még lejjebből. Aztán szeretteink, rokonaink, szüleink és gyerekeink is elmaradtak. És valahogy mindig mindent el is felejtettünk. Mert el kellett. Ami megmaradt, ha megmaradt, csak az emlék volt. Szóval egy ilyen ceholnyai emlék volt a Bundás is, aztán az, hogy apámnak voltak galambjai, és szeretett velük foglalkozni. Meg az, hogy egyszer elfutottam előle apró lábaimmal, hogy el ne fenekeljen, mert valami rossz fát tettem a tűzre. Hogy mit, már nem tudom. Persze utolért, és kaptam. És még nagyapámról is van egy ottani emlékem. Az egyetlen. Nagyapáról, akit kétszer is elhurcoltak az oroszok, mint fő fasisztát, és másodszer már végleg, a halálba. Egy kis katonai dzsip állt az utca sarkán, abba ültették. Akkor még nem értettem, és nem éreztem semmit. Azt sem, hogy micsoda tragédia ez nekik. És épp miattuk, nekem is. Csukva volt akkor még a szemem. Azt se láttam, hogy mindenki sír, zokog körülöttem. Mert hát leplezték. Egy úri ember és úri nő bátor ember és

bátor nő, aki nem sír, nem pityereg. Sírni csak a pórnépnek szabad. És Moszkva amúgy sem hitt a könnyeknek, már akkor se.

– A nagypával kapcsolatos emlék pedig a következő. Mint igencsak művelt, képzett és intelligens ember mindent szeretett, amit egy ilyen ember csak szerethet. Hatalmas könyvtára volt, melyet nagyanyám később apránként eladogatott. Ennünk is kellett valamit. Nem ívott, nem dohányzott, s biztos sohasem csalta meg a feleségét. Nem volt ez divat azokban a körökben. De volt egy gyengéje. A cowboy film és a cowboy regény. Azt sem titkolta különösebben, hogy főpap létére elalvás előtt az ágyban nem a Bibliát, hanem filléres cowboy regényeket szokott olvasni. Elmélyülten. És nem szerette, ha ilyenkor zavarják. Ám hogy, hogy nem, egy este náluk maradtam, nagyanyámhoz bújtam az ágyba, és úgy volt, hogy ott is alszom. De aztán jött apám, és kérdezte, nem mennék-e mégis haza. Én meg úgy döntöttem, hogy mégis csak jobb lenne anyuval meg apuval, és sírni kezdtem, hogy öltöztessenek fel, mert menni akarok. Nagypám meg bosszús lett, hisz nem hagytam olvasni, és jól elpaskolta a fenekemet. Amikor olvasott, zöld ellenző, simléder, volt a szeme felett, hogy a villanyfény ne zavarja. Emlékszem bosszús, zöld simléderes arcára, ahogy megint a könyvébe bújt, és elmerült a történetbe. Abba, hogy Joe, a bátor cowboy legény hogy menti ki a lángvörös hajú gyönyörűséges Maryt a gengszterek keze közül, és nyeri el ezzel a lány szerelmét és a gazdag farmer papa egész gazdaságát, azzal a sok marhával, s ahol a föld mélyén hatalmas vagyon rejlik. Kőolaj. Nem törődött velem többé, amikor apám öltöztetni kezdett. Lekötötték az izgalmas események, amelyek ott abban a filléres regényben zajlottak.

– Aztán soha többet nem láttam. Hamarosan eltűnt az életemből, mert, ahogy nagymama (az ungvári) mondta, a rossz emberek elvitték, és én már csak évekkel később tudtam meg, ahogy ő is, hogy meghalt valahol az Ural környékén, Ábeszben, Ungvártól vagy négy és félezer kilométerre. Egy fénykép is készült a sírjáról. Apám felkutatta, amikor – később őt is elvitték a rossz emberek – majd hét év után a lágerből hazaengedték. Kötelességének tartotta, hogy lerója kegyeletét apja sírjánál. Apám a fényképet nagyanyámnak is mutatta. Ő sírva fakadt, és azt mondta, hogy akkor sem hiszi el, hogy nagyapa meghalt. Nem és nem, ő nem halhatott meg, és ő várni fogja mindhalálig. Hisz megígérte neki, az ő Ilonkájának, hogy visszatér hozzá, nem hagyja magára, mondta, és könnyeit törölgette.

– Gyermekkoromnak következő állomása a görög katolikus Püspöki Palota volt. Az volt ám a szép hely. Arra, hogy ott mi, és hogy történt, már

sokkal jobban emlékszem, és arra is, hogy azt is el kellett hagynunk. Aki ismeri ezt a várost, tudja, hogy ott most az egyetemi könyvtár van. És mint egyetemista, többször is megfordultam ott, már csak azért is, hogy emlékezzem. Nem tudtam, mert annyira össze-vissza farigcsálták, építgették, azaz elrondították az egész palotát. Hogy mennyire előnyére, azt gondolni lehet. Egy építészeti műremek vandál tatárok kezében. Ahol szoba volt, ott sufni lett, ahol a nagyterem volt, ott harminc kis fiülke lett és a többi. A lényeg, hogy amikor oda költöztünk (mert a Ceholnyát gyermekkórházzá és rendelővé kellett átalakítani, a templomot meg – *ad multos annos ateizmus*² – tudományos kutató központtá), egy szép nagy lakosztályt kaptunk az akkor még működő egyháztól. Az egyik szoba olyan nagy volt, hogy plafoning ért a kétméteres karácsonyfa, melyet az első, és talán az utolsó ottani karácsonyra állítottak a szüleim. Akkor apám még a görög katolikus szeminárium tanára és működő pap volt, amíg a görög katolikus egyházat törvényileg be nem tiltották. Hogy miért tiltották be, és miért épp a görög katolikus egyházat (is), azt hosszú lenne elmesélni. Ismerni kell ahhoz a Szovjetunió történetét, az SZKP és a mindenkori szovjet kormányok politikáját, legalább röviden, még ha nem is egy Kun Miklós szintjén.

– Szóval oda költöztünk. A palotának egy szép nagy gesztenyése is volt. Annak meg egy magas fala. Alatta szép kertes házak. Melyekre egyszer törött üveget dobáltunk. És az egyik úgy megvágta jobb kezem középső ujját, hogy csak úgy ömlött a vér, s fityegett rajta a bőr. A nyoma még ma is megvan. Jó anyám alaposan bepólyálta. Aztán moziba mentünk, az Urániába, de akkor már Kino Moszkvának hívták, ahol épp egy amerikai filmet vetítettek, melyet biztos a németektől zsákmányoltak az oroszok és a cenzúra is engedélyezte bemutatását. Az erkély jobb oldalán ültem anyámmal és Margit nénivel, miközben a filmben egy hosszú fehér tunikához hasonló ruhába öltözött rossz fiú épp a körmét piszkálta egy hegyes törrel egy mély verem felett, melyben vadállatok hemzsegték dögivel. Tigrisek, oroszlanok, meg ilyesmik. Jött a főhős, verekedtek, s aztán sikerült neki belökni a fehér ruhás rossz fiút a verembe, s ott biztos megették a vadállatok. Mi mást tehettek volna? Többre az izgalmas filmből nem emlékszem. Kezem bebugyolálva, a nyakamba kötve, és az ujjamból a kötésen keresztül is szivárgott a vér.

– Aztán jött az 1949-es esztendő és a püspöki palotából való kilakoltatás. Kitettek, bizony, minket is, meg az összes többi papcsaládot, mint azt a bizo-

---

² Ad multos annos ateizmus – latin (soká éljen az ateizmus).

nyos macskát az utcára a dolgát végezni. Jól emlékszem arra a napra. Fagyott egy kissé, de nem nagyon, és a hó is esett, de nem nagyon, csak szép fehér pihékben, puhán, ahogy az amerikai filmekben Karácsony napján. Mi gyerekek a matracon ugráltunk vígan és boldogan. Nem igen tudtuk, hogy miről is van szó. És az ágyak rúgói segítettek jó magasra ugrani. Kimondottan élveztük. Friss levegő, hősés, és ugrabugra az ágyban. És nem szól ránk senki, hogy abbagyni. Mi kell több egy hat, hét éves gyereknek.

– Jé, milyen szép nagy ez a szoba - mondta anyám szinte vidáman (nekem úgy tűnt), mikor estére apámnak sikerült valamiféle lakást találni a városban hosszas rohangálás után, a Margitsziget utca 7 szám alatt. Az egykori cseh tanító, Badik bácsi házában volt ez a szép nagyszoba közös konyahasználattal, havi négyszáz rubelért talán, ami egy félhavi keresete lehetett talán apámnak. Nincsenek világos emlékeim az ottani első évről. Csak annyi, hogy apám sokszor vitt magával munkába, valahová a városon kívül egy faiskolába. Ilyenkor a nyakába ültetett, s úgy mentünk „dolgozni.” Azt valahogy azért megtudtam tőle, hogy vinni meg azért vitt magával, hogy a rossz emberek el ne kapják valahol az utcán egyedül. Az állambiztonsági szervek, ott beszpeka volt a neve, akkoriban ugyanis már kezdtek összefogdosni azokat a görög katolikus papokat, akik nem voltak „aláírtak.” Vagyis nem írták alá a prároszláviát, ahogy akkor mondták. Sokan a görög papok közül aláírták, sokan nem. Apám nem. Ezért várhatta, hogy elviszik. De gyerekkel a nyakában talán mégsem.

– Nem is. Egy szép napon, augusztus végén mégis eljöttek érte. Jól emlékszem erre a napra. Másnap kezdődött az iskola. És szüleim már megvették első iskolatáskámat is a könyvekkel, és a füzetekkel. Minden oda volt készítve a székre, az ajtó mellé, hogy másnap kora reggel gond nélkül indulhassak. Ám estefelé még ellátogatott hozzánk két nagydarab öltönyös úriember. Minden ceremónia és kopogtatás nélkül léptek be az ajtón. Mindenki otthon volt. Anyám, apám, Ica, a cselédünk (ide is követett bennünket a jó lélek csak úgy ragaszkodásból, mert már fizetni nem tudtunk), és mi gyerekek négyen. Az úriemberek mindent lefoglaltak, felforgattak. Attól féltem a legjobban, hogy talán még az iskolatáskám is kell majd nekik. Titkos papírok, tiltott könyvek meg egyebek után kutattak. Sok mindent magukkal vittek. Apámat is. Mindnyájan bőgtünk. Csak Jenőke, a legkisebb testvérem nem. Két éves volt, szöszi, kiskakas frizurával. Anyám karján ült, s nyújtotta két pici kezét apám felé, hogy vigye magával. Apám nem sírt, de a szeme gyanús fényel csillogott. S elment a két beszpekás

legénnyel. Csendesek voltak ők is, a legények. Nem ordibáltak, nem handabandáztak. Úgy emlékszem. Én hét éves voltam akkor. Apám harminchárom. Hét év elmúltával pontosan ugyanezen a napon láttam őt ismét. Már tizennégy voltam. Ő meg negyven. Sovány volt nagyon, a haja gyér, és alig volt foga. Igaz, mi sem voltunk nagyon kövérek. Mint ahogy jó anyánk sem. Alig szólt valamit. Hallgatott, és elhomályosuló szemekkel nézte apámat. Ő meg őt, az anyámat. Csak harmincöt éves volt. Fiatalasszony. És hét évet várt. Türelmesen. Miközben négy kis gyermeke nagy gyerek lett. A legkisebb, Jenőke is, már kilenc. Iskolába járt ő is. Mégis csak megsegítette őt az Isten.

– Akkoriban egy fotós klub tagja voltam, és fényképezni tanultam egy Szmena géppel. Van is egy fényképem, mely szüleimről készült azon a napon. Apám lágeri ruhában, amiben hazajött, és anyám mellette áll, beleskarol. Ellenfényben vettem le őket, és a negatív is fordítva került a nagytóba. De azért csak sikerült az a felvétel valahogy. Most is megvan, és gyakran előveszem, ha igazán két boldog embert akarok látni. Meggyötört, de boldog embert. Széles mosollyal, mintha csak így rongyosan is egy új nászútra indulnának.

– Ebből az időből valahogy mégis az a kép maradt meg agytekervényeimben leginkább, hogy volt egyszer egy szép nagy karácsonyfánk, mely egészen a plafonig ért. Egy szép nagy ötszobás lakás egyik kisebb parkettás szobájában állt. Sok dísz, szaloncukor és gyertya is volt a karácsonyfán, és a gyertyát apám bátorításával és felügyeletével Szenteste után nekem is szabad volt meggyújtani. Szentestén ugyanis a Jézuska hozta a karácsonyfát, és a gyertyát is természetesen ő gyújtotta meg.

– S mindezt, tudod – mondta Vili boros poharát a fény felé tartva és rám köszöntve –, csak azért mondom, mert mostanában mindinkább szép nagy csendesség van körülöttem jó ideje már. Karácsonyfát sem állítok többé, mert kinek? Megöregedtem, egyedül vagyok. Csak néha veszek elő valami komolyabb tudományos munkát, Chomskytól, Quirktől vagy Klaudy Kingától például, és próbálok elmélyedni. A fordításelméletéről szóló könyvem is torzó maradt. Nem folytatom, nem írom tovább. Minek? Kinek? Inkább így elmeditálok magamban. S aztán elmondom valakinek, aki hajlandó meghallgatni. Mint most neked is. Legközelebb majd folytatom, ha nem ideozesít, hogy sokat beszélek. Most csak odáig jutottam, hogy elindultam az iskolába. Az első osztályba.

AMBRUS FLÓRA

CANDY (BEFEJEZÉS)

MÉG MEDDIG MEGY AZ ADDIG, AVAGY HA DIABOS A GYEREK, FELTÉTLEN VIDD PSZICHOLOGUSHOZ!

Javaslatokra, mert az biztos segít! Na persze. Jó, nem mondom, van akinek igen, de nem anyagcsere-zavarral küzdőknek, hanem pl. szellemileg elmaradottaknak. Vagy lehet, hogy én is az utóbbi kategóriába tartozok, csak ilyen ürüggyel próbáltak rávenni. Ilyen elgondolással elég érdekesen jön ki : „ Debil a gyerek, vigyük pszichológushoz és mondjuk neki azt, hogy kigyógyul a betegségéből, mert akkor belemegy.” Eszembe sincs hülyére venni a szüleimet. Ez csupán egy tézis. Persze, hogy egyébként nincs szükségem pszichológus segítségére, csak még apuéknál „feldolgozás-üzem-módban” van a cukorbetegségem. Ha pedig az megnyugtatta őket, hogy próbálkozhatnak, akkor üsse kő, én engedem. Károm még nem nagyon volt belőle.

Pedig a helyzet tök átlátható, csak elvakítja őket a mittomén-milyen színű köd, hogy hú, most aztán tényleg sikerülni fog. Persze eddig mindig ez volt, de képtelenek tanulni a helyzetekből, és mivel most legfőbb élet-céljuk engem meggyógyítani csupa jó szándékból, nem akadályozom meg őket. Legalább így elkönnyvelhetik félsikernek. Látjátok, mennyi mindent tettem értetek? Most per pillanat nem képesek reálishan gondolkodni a hal-lottakon. Mert én nem hiszem, hogy egy pszichológus meggyógyít. De ők igen. Érettségben, most úgy gondolom, szerepet cseréltünk. Nem a tinik szoktak ilyen hülye módon gondolkodni?

De az is közrejátszik a dologban, hogy én is képtelen vagyok nemet mondani. Már fejlődök, mert erre már mondtam, hogy nem hiszem, hogy jó ötlet. De ugye, rám ki hallgat? Nem, nem akadtam ki.

Ez nem lehet igaz, minek nekem pszichológus? Miért pont nekem kell ezt végigcsinálni? (Na, erre mondják azt a pszichológusok, hogy „elfojtott és ki nem mondott gondolatok terhelik a lelkét, minél előbb meg kell szabadulni tőlük”, javítsatok ki, ha tévedek!) Miért nem képesek felfogni,

hogy ennek a játéknak már nincs értelme? Miért nem lehet nekem visszamenni arra a hülye inzulinra, és el van rendezve. Ez most tényleg az én hibám, mert nem tudom kinyitni a számat!!

Pontosan azért az én hibám, mert mint legnagyobb testvér, megtanultam engedni, és amúgy is utálok veszekedni a szüleimmel, sőt még az összes rokonom is az ő pártjukat fogja. Végigmérve a helyzetemet, csendes visszavonulót fújtam, bekapcsoltam a kedvenc zenéimet, és elkezdtem pakolni. Már elég gyakorlott pakoló vagyok, tudom, mit kell magammal vinyek, úgyhogy nem tartott olyan sokáig, míg bepakoltam, este pedig kiolvastam egy egész könyvet.

Ott tarok, hogy nem megy 13 alá a cukrom, szóval gázzzzzz jó sok z-vel. Korán kellett kelnem, mert időre kell rendelésre menni.

Jövő héten szombaton megint mehetek pszichológushoz, de ő nem látja semmi bajomat. Még szép, nem lenne kellemes egy cukorbeteg valami pszichológiai problémával.

Most anyuék hazamennek, én meg itt maradok mamával Pesten 3 hétig, mert akkor ér véget a kezelésem. Addig minden héten pszichológushoz kell járjak megintcsak értelmetlenül. Help me, please!

Mivel mama nem szereti, ha egy gyerek nem eszik rendesen, vett egy csomó Update-lisztet, és folyton ilyen lisztes kajákat süt nekem, én pedig nem ehetek ebből valami sokat, tehát most koplalok. Amúgy ezek a Norbi-féle micsodák nem is érnek semmit, mert ugyanúgy megdobják a cukrodat, hiába van benne kevés szénhidrát. Most is palacsinta volt enni. De miért nem mondom, hogy ne süssön ilyesmit? Igaz, hogy csak jót akar nekem, én meg szeretem, ha van valami kicsit szénhidrátosabb, de akkor is! Nem lehet folyton 20-as cukrom. De abban is van valami, hogy akkor is ilyen cukraim vannak, ha nem eszem semmit. Mit csináljak, én próbálok vigyázni magamra... Muszáj! Mert ha nem, akkor én szenvedem meg, csak nem most, hanem majd később, és én még 90 évesen is szeretnék látni valamit, meg szeretnék a lábamon (már bocsánat) állni.

Most van az utolsó kezelésem, itt vannak anyuék, mert azt mondta a pszichológus, hogy velük szeretné megbeszélni azt, amire velem kapcsolatban jutott.

Elképesztő, hogy milyen felfedezésre jutott! Nincs semmi bajom a cukorbetegségen kívül. Heuréka!!! Kolumbusz felfedezte Amerikát! Megszületett ifjabb Einstein! Lehet, hogy nekem kellene kezelnem magam, mert mostanában mindig nekem van igazam.

De azt is hozzátette, hogy ha gondoljuk, még szívesen kezel. Hát persze, miért is ne hajtson egy kis hasznót is belőle? Bár lehet, hogy elmebeteg osztályon fogok kikötni a velem elkövetett merényletszerű próbálkozások miatt.

Mindenesetre haza sem mentünk Budapestről, apuékna már volt még egy ötletük a förtelmes katasztrófám kikezelése érdekében.

FARKAS TERIKE, A PSZICHOTRONIKUS SZELLEMESEBÉS

Ennyi volt az, amit tudtam. A szájtátós része az, amit később tudtam meg. Vagy ha jobban tetszik, az, amiért feljöttünk Pestre.

Másnap kora reggel anyu szólt, hogy keljek fel, mert nemsokára jön hozzám egy néni, hogy meggyógyítson. Nekem annyi volt a válaszom, hogy már megint? Ennyi elég is volt. Nekem már úgyis mindegy!

Mindjárt két órával később cseng a kaputelefon. Anyu kinyitja az ajtót, és egy kétkilométer széles asszony sétál be az ajtón, puszi, muszi, nyuszi, ő a Farkas Terike. Biztos már sokat hallottam róla (aha, persze, miért is ne?), ő látta, hogy neki mostanában találkoznia kell egy lánnyal, akinek olyan gondja, van, hogy csak az ő módszere tudja megoldani (mint csak mindenki másé), üljünk le, takaros kis ház, nagyon tetszik neki, kezdjünk hozzá, lehetőleg külön üljünk, kérhetek egy pohár vizet? Köszönöm szépen, kezdjük! Ezt így egy szusszra mondta el.

Leültünk. Elővette az igaz-hamis forgó micsodáját és kérdezett. Ez, azt mondja, azért kell neki, hogy tudja, jól kérdez-e. Elég sokat kérdezett, majd elkezdte a léleksebeszetet. Be kellett csuknunk a szemünket és „utaztunk”. Furi, hogy mindent magam elé tudtam képzelni, amit mondott, anyu meg nem. Az „utazás” és a „műtét” után vége volt a procedúrának. Azt mondta, minden reggel nyissak ki egy zsákot és a rossz gondolataimat egy csettintéssel hívjam vissza bele, majd este két csettintéssel zárjam be a zsákot, és gondolatban dobjam be egy jól elszigetelt kamarába. Még mondott egy csomó ilyen furcsa dolgot, mint azt, hogy mikor zuhanyozom, kérjem, hogy a zuhanyrózsából folyó rózsaszín víz tisztítsa meg a lelkemet, mind a 7 csakrámat és az aurámat a szivárvány hét színével. Valahogy nem tudtam neki hinni, de azért csináltam a procedúrát egy pár napig. Próbáltam engedelmes gyerek lenni, pedig ebben az esetben sem láttam értelmét. Néha azért értelmes dolog lenne kitörnöm, de ilyenkor mindig arra gondolok, hogy sokan vagyunk, van merre forgassam a fejem.

És még jön majd a baba, vagy ahogy mi nevezzük: Fanni Panni Szofi Zsófi. Értelmetlen egy probléma, hogy nem tudunk dűlőre jutni név ügyben, pedig a nevek még hasonlítanak is egymásra. Van egy olyan érzésem, hogy teljesen más neve lesz, mint amin folyton veszekszünk, vagy inkább civakodunk, mert igazából nem veszekedés. És márciusi gyerek lesz, úgy-hogy még lesznek más javaslatok is. Csak bírjuk ki valahogy addig.

Mondanom sem kell, az új módszer nem használt. No, de van itt még sok minden, amit le kell írni.

Kipróbáltam a Varga Gábor-féle gyógyító gombát, aminek állítólag hatnia kellett volna. Három hétig gombákkal pumpáltam a szervezetem, ami ellen még nem régen 42 napig minden nap négy órát feküdtem a gépek alatt. Nem azt mondom, hogy másnak nem hathat, de az 1-es számú diabetesre nem ez a legjobb megoldás. Kipróbáltam, de nem hatott, úgyhogy le is álltam vele.

Na mi jöhet még?? Hát persze, hogy a tea! Ki van fejlesztve a diabéteszre mindenféle tea, amit inni kell naponta többször, és a diabétesz elmúlik (már bocsánat, de ez nevetséges). Nem is tudom, hány hétig ittam, de nem volt hatása. Persze azt mindenki tudja, hogy a fekete gyümölcsök levelének vagy gyökerének a teája csökkenti a vércukrot, de az én 22-es cukraimra ez már nem megoldás.

Megint elkövettem egy nagy hibát, mégpedig azt, hogy megettem egy Update sütit. Mivel nem szedek inzulint, ez nagyon is megártott, és nem is merem leírni, hogy mekkora cukrom volt, de annyit elárulok, hogy nem mentem 30-ig.

MINDENNEK VÉGE!!!

Végre 3 hét után ismét otthon! Nem mondom, hogy nem volt jó, csakhát nem látogattunk meg annyi helyet, mint régen, mert:

1. hideg volt,
2. nem is nagyon volt kedvünk,
3. nekem így nagyon is megfelel egy darabig, mert nem is nagyon bírok már császkalni, pont úgy, mint mikor cukorbeteg lettem.

De azért lagnék Budapesten. Pont azért, mert város. És ha város, akkor pörgés. És ha pörgés, akkor én. Budapesten amúgy sem lehet eltévedni, és soha nem unalmas, kivéve, ha 3 hétig ülsz a házban és bámulod a tv-t.

Még mindig nagyon magasak a cukraim. Hiába korlátozom már jó ideje a szénhidrát bevitelt, hiába teázok folyton folyvást, hiába próbálko-

zok minden eszetlen módszerrel, sajnos nem tudom kordában tartani. És egyesek még mindig bíznak benne, hogy elhagyom a betegségemet. Persze, egyszer csak megyek az utcán, és arra leszek figyelmes, hogy elvesztettem! Hát, nem fogom keresni, az biztos!

És az egyesek sajnos túl sokan vannak. Miért nem lehet nekem normális életem? De nem is tudnám magam beleképzelni egy normális életbe. Ezt én már nagyon is megszoktam. Aki cukorbeteg, valószínűleg megérti, hogy hiába is szeretné, nem tudna egy nap nyugodtan élni és nem mérni a cukrát, nem tudna soha korlátlanul falni mindent, egyszerűen nem tudna nem gondolni arra, hogy most vajon hol tartok? Mert ez teljes képtelenség. Mikor belekezdtem ebbe a sok kezelésbe, előzőleg megkérdeztem apuékat, hogy ha rendbe jövök, hogy fogok élni minden procedúra nélkül. Nem meglepő, hogy nem tudtak válaszolni.

Az ebben az egészben a bosszantó, hogy ha magas a cukrom, mint mostanában mindig, akkor engem hibáztatnak érte. Mindig a szokásos kérdések: mit ettél, meg miért nem próbálsz egy kicsit jobban vigyázni magadra... Én nagyon is próbálok. És én is nagyon sajnálom, hogy nem tudok megfelelni az elvárásaiknak. Ne értsetek félre. A szüleim nagyon kedvesek és nagyon szeretem őket. Egyáltalán nem gonoszak, vagy ilyesmi. Egyszerűen néha túl sokat várnak el tőlem, pedig tudják, hogy ez lehetetlen. Vagy most csak annyira kétségbe vannak esve és nem értik a helyzetet, hogy úgy érzik, rajtam kell változtatni és minden jó lesz. És ennek eredményeképpen nekem is nagyon nagy elvárásaim vannak magam felé, folyton lelkiismeret-furdalásom van, nem tudok elmenni bizonyos dolgok mellett, amik mellett muszáj lenne és ehhez párosulva még vízöntő és maximalista is vagyok. Amennyire magamat ismerem, ennyi, nyugodtan szóljatok, ha kihagytam valamit.

Ha jól emlékszem, az elvárásaim mindig is magasak voltak, de igyekszem kikerülni, hogy mások felé is magasak legyenek, mert akkor elviselhetetlen lennék. Utánanéztam, hogy milyen is lehetek valójában. Hát, most, hoztam egy horoszkópot, pedig nem is hiszek benne...

A Vízöntő nő jellemzése:

A vízöntő nő valódi humanista, akit a világ dolgai foglalkoztatnak. Megérti a világ szenvedéseit és mindig a támadott pártjára áll, segítségéért viszont sosem vár fizetséget.

Bátran kiáll saját véleménye mellett, tetteiért mindig vállalja a felelősséget.

A kudarcok erkölcsileg nem sértik, nem ejtik kétségbe, inkább hisz abban, hogy a hibáiból tanulhat.

Határozottan értelmiségi: intelligens, okos, rendszerető és szorgalmas. Mindez nagyban segíti az életben és hozzájárul sikereihez. Érzékeny, nyílt és őszinte, amiért tisztelik az emberek.

Társaságban különösen vidám, szórakoztató, egyszerűen fantasztikus(?!). Szereti a szépet és elvárja, hogy őt is folyton csodálják. Nagyon költekező, felfogása szerint azok, akik ragaszkodnak a pénzhez képtelenek felfogni, hogy az arra való, hogy elköltsek, különben csak gondot okoz. Extravagáns mindenben és érdeklik az okkult tudományok. Sosem hazudik, a hazugságot szentségtörésnek veszi. Könnyen belopózik mások szívébe, nagylelkűen osztogat tanácsokat is.

A vízöntő nő mindig az élen jár. Bármilyen munkát szívesen végez és könnyen közreműködik, képes átvállalni mások felelősségét. Ha elvállal valamit, teljesen a munkába temetkezik, a könnyű siker nem kenyeré.

Nagyon igényes nő és elvárja, hogy értékeljék is. Nem elégszik meg azal, hogy partnere egyszerű tárgynak tekintse. Sosem siet el semmit, azt akarná, hogy mindig minden békében és nyugalomban folyjon körülötte. Sosem veti magát hazard játékokba, a férfinem is csak igen vonzó, tanulmányozni való kategória a szemében. Csakhogy eszményíti a szerelmet, sosincsenek állatias ösztönei. Fantáziadús (fogalmam sincs (tábori belső poén)) alkotó szellemként mindig arra törekszik, hogy partnere meg legyen elégedve vele. Kényes és válogatós, finom és gyengéd. Ha szeret a vízöntő nő, testben és lélekben egyaránt bájosan reagál. A szerelemben nagyon őszinte. Egy vízöntő nővel átélt kapcsolatot nem lehet könnyen elfelejteni.

Olyan férfirra van szüksége, aki mellett igazi nőnek érezheti magát, aki mellett ragyoghat a legfinomabb társaságban is.

Nem is tudom, de tényleg. Oké, ezt már nem nekem kell látni, de akkor is... Viszont abban is van valami, hogy ha látnánk, hogy mit gondolnak rólunk, vagy látnánk a jövőnket, akkor biztos ezerrel próbálnánk változtatni rajta. Már amin lehet. Annak viszont semmi értelme sem lenne, nem is hívhatnánk jövőnek.

Na de hogy a lényegre térjek, amiről írni akarok, az az, hogy mivel és hogyan lett vége gyötréseim hosszú sorozatának. Mert vége!!! Vége, The End, Plus, Vise, Über, Enn, Oltre, Peste, Üzerinde, Konyec, Kinec és még nem tudom, hány nyelven írjam le, annyira örülök neki. Na, hogy is történt?

Arra emlékszem, hogy mértem egy 30-nál is magasabb cukrot és apu bejelentette, hogy ennek vége, holnap indulunk Pestre az orvosomhoz és visszaállít az inzulinra. Belülről ordítottam, hogy HALLELUJA!!! De nem mutattam, hogy jobban el tudják viselni a kudarcot.

Én nagyon is könnyen viselem. Sőt, örülök az effajta kudarcnak, de engedelmes gyermek módjára nem mutattam gyanús tetszésemet a helyzet felé. Nem akartam tetőzni kudarcuk kritikus magasságba emelkedő szintjét. Meg amúgy is.

Most megint új módszerrel pakoltam. Be kellett tennem az inzulinadagoló peneket, meg minden ehhez hasonló dolgot. El is indultunk, sikeresen átmertünk a határon, meg minden és 2010. február 4-én, csütörtökön reggel már az orvosnál voltunk, megbeszéltük az inzulin mennyiségét és beadási idejét, meg minden evvel kapcsolatos dolgot és örültem, hogy megint szűrhatom magam (most tényleg ne értsetek félre). Szerintem rekordot döntöttem, mert 9 hónapig és 9 napig inzulin nélkül éltem cukorbeteg létemre, mondjuk nem normális dolgokkal tarkítva. Az orvosom úgy látta, nincs értelme bennmaradnom a kórházban, úgyhogy most csak egy pár napig fenn kell maradnunk Pesten.

Ma reggel van életem legjobb napja! A cukrom lement kilencre, pizzát ettem reggelire és most olyan könnyűnek érzem magam! Ilyenkor áldom azt, aki feltalálta az inzulint. De most komolyan! Ha nem lenne feltalálva, akkor, aki cukorbeteg, mint például én, nem élne. A rossz hír pedig az, hogy már nincs saját inzulinom. Mert ameddig még nem álltam le az inzulinnal, és ettem rendszeren, 2-3 egység aktrapidot kellett szedjek a bőséges kajához. És az nagyon kevés! Most 6-7 egységen leszek, és az a legrosszabb, hogy megint minden időre van megszabva. Hát, ne tudjátok meg, milyen nehéz!

Megint kezdek szénhidrátot enni! Mondom SZÉNHIDRÁTOT! És az benne a nagyszerű, hogy megtehetem azt, hogy megeszek 45 gramm szénhidrátot egyszerre és nem egy nap alatt összesen! Végre nincs bűntudatom miatta. Ez olyan, mint mikor Sirius Black kiszabadul az Azkabanból. Szabad vagyok!

EZ NEM LEHET IGAZ!!! És mi tudjuk meg utoljára??? Nem, nem vagyok feldúlva, csak nagyon örülök! Hogy miért? Megszületett Zsombor!!!

Bementünk hozzájuk a kórházba. Nagyon aranyos!!! Nekem is kell egy kistestvér! De lesz is nemsokára. El tudom képzelni, hogy milyen lesz: olyan cuki lesz, mint Évike. De komolyan mondom, mert nem régen volt anyu 4D-s ultrahangra. Nem mondom, lesz egy kis korkülönbség köztem és Panni Fanni Szofi Zsófi (vagy Panni Fanni Zsófi Szofi???) között. 13 év nem kevés. Mire másodéves egyetemista leszek, Panni Fanni Zsófi Szofi elkezdi az iskolát. És lesz egy pár nővére. Most tényleg nézzétek meg: nekem csak húgaim vannak, neki csak nővérei lesznek. De azért legnagyobbak lenni a legjobb és sokszor a legrosszabb.

ÚJRA SULIBAN ÉS „NÉGYESKE”

Elég nehéz volt megszokni ezt a már nem is olyan új rendszert. Időre kelni, időben kell inzultint beadni, időben kell enni, anyu hozza a suliba a kaját, stb. Nehéz megoldani. De most van ennél nagyobb gond is: nem sokára meg kell, hogy szülessen Zsófi (igazából Zsófia Annabella, így döntöttünk nagy nehezen). Anyut bevitték a kórházba, mert rosszul érezte magát, és én már azt hittem, hogy meg fog születni Zsófi, de nem. Bevitték és néhány nap múlva ki is engedték. Nem nagy baba, az orvos szerint csak 2 kg lesz. Na de most mamánál lakunk, anyu meg otthon van apuval, hogy egész nap pihenhessen. Szeretek mamánál lenni, mindegy, hogy melyiknél. Meg amúgy is szeretem a változást.

Most megyek a március 15-ei előadásra (csak megjegyzem, hogy 14-e van), utána otthon ebédelünk anyuval, mert vasárnap van. Furi, de ma esett a hó és borzasztó hideg van. Már készülődik valami.

Nem fogjátok elhinni, mi történt!!! No, szóval, mikor megfagytam az előadáson, mert szabadtéri volt, elindultam hazafelé a barátnőimmal, még arra is emlékszem, hogy a globális felmelegedés látható jeleiről beszélgettünk (pontosabban arról, hogy miért márciusban esik a hó), mikor megemlítettem, hogy nem biztos, hogy ez a globális felmelegedés, hanem egy Ambrus-gyerek születési körülménye is lehet, mert ugye én is, meg Orsi is, meg még Évike is, szóval az összes tesóm télen született, és óriási hó esett, hát akkor miért ne eshetne a hó a negyedik gyerek születésekor is? Mit számít, hogy március van, szerintem még augusztusban is esne a hó. Az ebédnél anyu meglepően és váratlanul furi pofát vágott, és én nem tudtam, hogy mi lesz a baj, úgyhogy megsürgettem a lányokat, hogy menjünk elfele mamánál, mert anyunak be kell menni a kórházba. Ne tudjátok, meg, hogy mekkora csend lett. Szerintem ebben a házban évek óta nem volt még ilyen nagy csend.

Megszületett négyeske!!! – legalább negyven ilyen üzenetet küldtem szét március 14-én este 21:35-kor, mert megszületett a tesóm!!! Hiába beszéltek a telefonban ukránul, én hallottam a mama hangján, hogy mi lesz itt. Ilyen gyorsan még életemben nem öltöztem fel. Rögtön bementünk Husztra a kórházba. Naaagyon édes baba! Olyan kis picike! 48 cm és 2.60 kg. Az orvos csak 60 dkg-ot tévedett.

A szülésznő emlékezett rám! Igaz, volt honnan, mert mikor Orsi született és bementem a kórházba (még nem voltam két éves), azt mondták

nekem, válasszam ki, hogy melyik babát vigyük haza. Nem tudtam, hogy melyik az én tesóm, de Orsit választottam. Mindenki nagyon meg volt döbbenve. Megkérdezték, hogy miért, mire én azt mondtam: „Mert ő a legszépebb”. Onnantól kezdve csak úgy hívtam: Kis ceppcég (kis cseppség). Én korán beszéltem. Kb. ugyanolyan idős lehettem, mikor vendégségbe mentünk Miminél, és számolták, hány teríték kell. Én persze meghallottam, hogy Flóra nem számít, mert ő az anyja ölében ül, és rögtön rávágta: „Számítok, mert ha kicsi vagyok, akkor is ember!” És még sok ilyen dolog. Most már hárman születtünk Huszton: én, Orsi, meg Zsófi. Évike Miskolcon született.

Első kérdésem: mikor hozzátok haza? Vagy ezt nem is kérdeztem meg? Úgy is tudtam a választ: még egy kicsit itt kell maradniuk. Na de meddig?

Na de nem is úgy néz ki, mint Évike. Nem fekete a haja, bár még nem láttam, de anyu mondta, egyedül talán a kerek pofija és a gyönyörű bociszeme hasonlít Évikére. A többi Orsis, de a szája az enyém.

Na de addig is írok egy listát, hogy miért jó és miért rossz legnagyobb tesónak lenni.

Íme:

Miért jó	Miért rossz
Minden „felnöttes” dolgot előbb tapasztalhatsz meg, mint a kisebb tesód/tesóid. Evvel könnyen felidegesítheted őt/őket.	Viszont nagyon könnyen elrontod a dolgokat, és csak várod, hogy a szüleid még egyszer elengednek valahova. Evvel viszont téged lehet nagyon könnyen felidegesíteni. Ezekre az esetekre nem árt kidolgozni egy térden csúszos, könnyörgős módszert.
Mivel te vagy a legnagyobb, felnéznek rád, és még egy kicsit parancsolgathatsz is.	Mindenben téged kérdeznek, rád kennek minden rosszat és neked kell elvinni a balhét. Ez egy idővel – mondjuk, rögtön – nagyon idegesítővé válik. Ja, és ne vidd túlzásba a parancsolgatást, mert visszaüt!
Ha szeretsz társaságba járni, akkor ez nagyon nagy előnyöddé válik, mert egy idő után – ha nem tör ki a tinihisztiz és megbíznak ben-	Van egy nagyon nagy hátránya is: mivel a szüleidnek te vagy az első gyereke, minden nevelési technikát és szigort, valamint büntetést – amiből nekem bőven kijut – rajtad próbálnak ki,

<p>benned – könnyebben elengednek, tovább és messzebb.</p>	<p>Így idővel észreveheted, hogy az élet nem habos torta, és a kisebbel sokkal engedékenyebbek. Meglátod: csak egyszer próbálj késni, megkeserülöd!</p>
<p>Mivel neked még nem volt egy példamutató, kedves, okos és szerény nagyobb tesód, akitől tanulhattál volna, muszáj volt önállósodnod. Ez nagyon nagy hasznodra fog válni. Néha jó elnézni, ahogy a többiek kínlódnak, ha valamit egyedül kell csinálniuk.</p>	<p>Ennek nincs hátránya.</p>
<p>Minél több tesód van, annál nagyobb a szeretet.</p>	<p>Minél többen vagytok, annál nehezebb mindent elosztani, mindenkinek segíteni és elviselni, hogy még a mosdóban se hagynak békén.</p>

Kicsit kárörvendős beütésű lett, de semmiképp sem írnám át, ahhoz túl őszinte!

Már tudjuk, hogy hol lesz elhelyezve Zsófia Annabella. Így neveztük el, jó hosszas megbeszélések után. Végre nem kell egy hosszú névmonológot leírni ötször, ha valamit mondani akarok róla. Minden el van tervezve, de úgysem lesz úgy semmi, szóval le sem írom.

Mikor már mindenki megnézte vagy kétszer Zsófit, hazamentünk. Nem tudom, mikor értünk haza, de hulla fáradt voltam! Ki kellett, hogy aludjam magam, hogy másnap az iskolában el tudjam mondani a sztorit ötszázszor.

...Hétfő... Reggel fél hét... Most életemben először kelek azzal a tudattal, hogy Úristen! Nekem nem sokára pelenkacserélgetéssel fog telni az életem! Nem bánom, mert már megszoktam, mindig én voltam a bébicsősz, akinek még felügyelet kell.

A suliban persze mindenki letámadt. Pont úgy volt, ahogy gondoltam. Mondtam nekik, hogy majd jöhetnek babázni, de nagyrészt én fogom kisajátítani Zsófit. Mire mindenki: Zsófit? Nem Bellának fogjátok hívni? Megjegyzem, hogy az osztályomban a lányok velem együtt nagy Alkonyat-fanok.

Igen, a névválasztásról még nem is beszéltem. Évike adta neki az Annabella nevet, ezt így kell megjegyezni, ahogy van, mert per pillanat erre a

legbüszkébb. Mindenesetre addig nem akart kistesót, ameddig meg nem született. És ezt hiába tagadja, lerítt róla, mert eddig ő volt a „kisbaba”. Anyu sokáig nem is akarta neki meg Orsinak elmondani, csak én tudtam, de az Elevitről rájöttek. Évike egy kicsit bosszús volt, de mára már elfogadta a dolgot. Már idegesítő, hogy ahányszor szóba hozzuk Zsófit, annyiszor elmondja, hogy ugye milyen cuki, rám hasonlít! Vittem a fényképezőgépet és csináltam képeket Zsófiról, most ezekkel foglalatoskodom.

Ma pedig nem megyek be anyuékhoz, mert ZENEISKOLÁBA KELL MENNEM!!!! Kikészítenek idegileg, komolyan, plusz még télen tiszta sötétben kell, hogy hazajöjjenek, nem mintha félnék a sötétben, de akkor is késő van, és tanulni kell.

Hiába tört ki mindenkin a tavasz (az én arcomon is rügyeznek a pattanások, de kezdenek elmúlni – csak végül nehogy levelek legyenek belőle!), a tanárok ezt ellensúlyozzák az úgynevezett tavaszi dolgozatlázzal. Ma is, ha nem írtunk meg egyhuzamban négy dolgozatot, akkor egyet se. Nem hinném, hogy kifogynának a dolgozatokból. Két hónap múlva nyári szünidő! Csak várjam ki!

OLVASÓJEGY

FÜZESI MAGDA

„JÓ NEKED, JANI...”

Időbe töltve címmel a Kárpátaljai Szövetség Bercsényi Miklós Alapítványának kiadásában látott napvilágot Lengyel János kárpátaljai író hetedik kötete. E könyvről szeretném megosztani gondolataimat az olvasókkal. Előljáróban meg kívánom jegyezni, hogy mivel nem vagyok irodalomkritikus, nem szakszerű műelemzést, csupán szubjektív, olvasónaplóba kívánkozó jegyzetet kínálhatok az érdeklődőknek.

Kézbe véve a kiadványt, a borítója, azaz a szolid külcsín nem sokat árul el a belbecsről. Pedig ha megnézzük a tartalomjegyzéket, felkelti a figyelmünket, hogy milyen széles skálán mozognak a műfajok. A 240 oldalon 71 írás szerepel: történelmi tanulmányok, publicisztika, fiktív levelek, eszmefuttatások, recenziók, szépirodalom, szociográfia, humor váltják egymást.

Lássuk, milyen a belbecs. A hátsó borítót olvasva értesülünk róla, hogy Lengyel János 2011-ben végzett az Eötvös Lóránd Tudományegyetem történelem szakán. A publikációk témakörében csemegézve rendre tetten érhető tanulmányainak hatása. Megtudjuk, ki is volt Kozma Miklós, a magyar médiacézár, érdeklődéssel olvassuk a magyarországi szerb görögkeleti egyház történetét, képet kapunk II. Rákóczi Ferenc hadseregéről, Gömbös Gyula kormányának külpolitikájáról.

A publicisztikák közül említésre méltó a Szabó Dezső hazafiságával foglalkozó írás. A tanulmánynak már az első mondata megadja az alaphangot: *„Nevét, műveit elfelejtette az utókor, politikai munkásságát torzító tükkör elé állítva sokan félreértik, rosszhiszeműen félremagyarazzák, sőt becsmérlik, holott egyetlen „bűne” az volt, hogy magyarnak született és vállalni merte magyarságát”*. Kétségtelen, hogy Szabó Dezső munkássága ma is megosztja az irodalombarátokat. Éppen ezért ajánlható mindenkinek, akit bármelyik „oldalról” érdekel az *Elsodort falu* írójának személyisége. A négyoldalas eszmefuttatásban nem szerepel ugyan, hogy Szabó Dezső előbb említett, talán legismertebb regényének alapeszméje 1915-ben éppen Kár-

pátalján fogalmazódott meg az Ungváron tanárkodó íróban és hogy a Nyugatban megjelent írásai tükrében úgy tűnik, hogy éppen szűkebb pátriánkban változott át az esszéíró Szabó Dezső szépíró Szabó Dezsővé. Úgy vélem, ungvári éveinek műveiben fellelhető lenyomata is megérne egy hosszabb tanulmányt.

Lengyel János fanyar humorát már ismerik az olvasók a „*Lyukkal bélelt zsebem, avagy hogyan írjunk angolokat?*” című aforizmakötetéből, amely 2009-ben látott napvilágot Budapesten a szerző magánkiadásában. Az itt közölt „rövidkék”, ahogyan Szöllősy Tibor író becézi ezt a műfajt, beleillenek a sorba: kisebb-nagyobb sikerrel megmosolyogtatják azt az embert, akinek van antennája a sorok közé rejtett mondanivalóhoz. Ugyanez a helyzet a *Fiktív levelek* ciklussal. Kétségtelen, hogy az episztoláknak „lélektől lélekgig” kellene eljutniuk, de mint minden levélnek, ezeknek is megvan az a tulajdonságuk, hogy az olvasóknak „venniük kellene a lapot”, azaz rendelkezniük kellene információkkal ahhoz, hogy egy beregszászi keltezésű, 1939-ben kelt levélben Hátszegi Kristóf negyedik osztályos tanuló miért is panaszkodik Hóman Bálint kultuszminiszternek arra, hogy Beregszászba „*új tanító bácsi érkezett Budapestről, aki azt mondta, hogy kiveri belőlünk a prágai mételyt, hogy igaz magyar emberek lehessünk majd, akik megbízható és jó állampolgárai lesznek a királyságnak.*” Véleményem szerint a kötetnek ez a ciklus „a leggyengébb láncszeme”...

Akkor most beszéljünk a legerősebbéről, ez pedig a szociográfia. Mindig is elfogult voltam Lengyel Jánosnak a Magyarországon dolgozó kárpátaljai vendégmunkások életkörülményeit vizsgáló írásait illetően. Meg vagyok győződve arról, hogy nála jobban senki nem tudja feltérképezni ezt a társadalmi réteget, hiszen egy évtizeden át a maga bőréen tapasztalta mindazt, amit papírra vetett például „*A valóság szaga*”, című, 2006-ban az Intermix Kiadó gondozásában megjelent kötetében, vagy az „*Arccal a falnak*” (Intermix Kiadó, 2008.) című gyűjteményben megjelent írásaiban. A legújabb kötetében közölt publikációk is hasonlóan erős indíttatással íródtak. Hátborzongatóan vázolja fel „*A félkarú rabló*” című esettanulmányban egy kárpátaljai magyar építőmunkás, Tibor lezúllását, aki a játékszenvedély miatt lett földönfutóvá. A lecsúszás a Lapos kocsmában kezdődik, ahová Tibor negyedévnyi kemény munka után, szabadságra való hazautazása előtt a búcsú éjszakáján beugrik egy kis gombnyomogatásra. A dolog olyan jól sikerül, hogy reggelre elveszti három és fél hónapi keresetét. Ez után, hogy élelmet vegyen, és visszanyerje a pénzét, meglopja munkatársá-

it. Tetten érik, megvetéssel büntetik, de a játékszenvedélyt nem tudja leküzdeni. Akárcsak a nagyszülősi Andrej, akiben a játékszenvedély minden gátlást lerombolt, ezzel egy időben a családi harmóniát is: a felesége elhagyta, és magával vitte kislányukat. A lélektani boncolgatást kemény mondattal zárja a szerző: „Amikor megkérdeztem Andrejtől, megérte-e, nem-mel válaszolt, aztán elindult a Lapos kocsmá felé, a pókergéphez”.

A kötetben közölt leghosszabb írás az „Egy történet szilánkjai” című szociográfia. Hiteles krónika arról, hogy a trianoni békeszerződés következtében a Magyarország határain túlra szakadt Kárpátalja magyar fiataljai milyen kevés esélyt kapnak a sorstól a felemelkedéshez. Merthogy otthon nemigen tudják anyanyelvi szinten elsajátítani az államalkotó ukrán nemzet nyelvét, márpedig ahhoz, hogy karriert fussanak be, ez az első kritérium. Az anyaországban viszont a legsötétebb alakok is leruszkizzák őket, és ehhez jön még a rossz lelkiismeret, a nagy kérdés, hogy „árulók-e a kitelepülők?”, meg a szűkebb pátriában maradt ismerősök irigykedő megjegyzése: „Jó neked, Jani, ott magyarba. Eszed a jó lecsókolbászt, meg iszod a jó Borsodi sört.”

Mivel Lengyel János erőssége a szociográfia, kézenfekvő lenne, hogy társadalomkutató feladatokat vállaljon, hiszen ez az a terület, ahol újat tud mondani a kárpátaljai sors(talanság)ról. A téma akár egy regény alapja is lehetne...

A HIMNUSZ ÜZENETE

Minden nemzetnek, nekünk, magyaroknak is, bárhol éljünk a Kárpátok gyűrűjében vagy akár a nagyvilágban, vannak közösen vállalt és képviselt szakrális szimbólumaink. Akár intézményekről is beszélhetnénk, természetesen nem abban az értelemben, amely szerint intézmény egy hivatal, egy iskola, egy könyvtár. Szellemi és morális intézményről van szó, amely a maga, hadd mondjam ismételten így: a maga szakrális és szimbolikus rendjében átfogja, értelmezi és megerősíti a nemzeti közösséget – láthatóvá és érzékelhetővé teszi azt a kulturális, történelmi és szellemi valóságot, amit egy nemzet jelent. Ha igaza van a tizenkilencedik század neves francia gondolkodójának: Ernest Renannak, miszerint: „a nemzet – mindennapi népszavazás” (francia eredetiben is idézem: „L’existence d’une nation est un plébiscite de tous les jours”), ennek a „népszavazásnak” vannak történelmileg kialakult jelei és jelképei: a piros-fehér-zöld lobogó, a Szent Korona, a történelmi országcímer vagy éppen nagy, közös ünnepeink: Szent István király ünnepe, a negyvennyolcas és az ötvenhatos forradalom emléknapja. Közéjük tartozik nemzeti himnuszunk születésnapja, egészen pontosan az a nap, midőn Kölcsey Ferenc letisztázta és dátummal megjelölte a nevezetes költemény szövegét: azaz január 22-e, amelyet több mint egy évtizede a Magyar Kultúra Napjaként ünnepelünk meg. Nem csak Magyarországon, hanem Kárpátalján, Erdélyben, Felvidéken, Délvidéken és szerte a nagyvilágban, ahol csak magyarok élnek. Még távoli földrészeken is, ahol az ott letelepedett (oda menekült) magyarok harmadik-negyedik nemzedéke talált otthonra, és jóllehet ők már nem beszélik őseik anyanyelvét, a *Himnusz* eléneklése az ő szívüket is megmelengeti.

Kölcsey *Himnusza* a nemzeti szimbólumok magaslatára emelkedett, és ezen a magaslaton a magyarság élettörténetének drámai tapasztalatait foglalja össze. Természetesen mint költői alkotás is egészen kivételes: nem csak a történelmi hagyomány szentelte meg szövegét, maga a költői szöveg is megszentelte a hozzá fűződő hagyományt. A *Himnusz* szakralizált (szakralizálódott) szöveg, egyszersmind természetesen irodalmi alkotás, amely éppen annak következtében lehetett a magyarság nemzeti „imádsá-

ga”, hogy a maga történelemértelmezése, mondhatnám így is: „történelmi látomása” által lezárt egy korszakot és előkészített egy másikat. Létezik a *Himnusz*nak egy (mondjuk így) „jövő idejű” jelentése is. Bízgat, erősít, felszólít, hűségre tanít és cselekvő hazafiságra nevel. Kölcsey verse, bármennyire a magyar nemzet történelmének tragikusan sötét korszakait és tapasztalatait idézte is fel, a maga végső reménykedésével már egy új és bizakodó korszak eljövételét ígérte. Kölcsey, mondhatjuk, lezárva az előbb kifejtett gondolatot, a magyar történelem egyik emelkedő szakaszának kezdetén írta meg költeményét: a magyar irodalom és a nemzeti szellemű értelmiség mozgalmi már jelezték a reformkor beköszöntését, azt az országos felemelkedést, amely azután 1848-ban történelmi magaslatra érkezett. Ennek az először lassan, majd mind erőteljesebben kibontakozó felemelkedésnek a lelkesítő érzései között született újjá a magyar nemzeti identitás, a nemzeti szolidaritás szelleme. Ezért is zárhatta a költő bizakodó fohással a történelmi visszatekintés sötét és gyötrelmes képeit.

Erre a bizakodásra a jelenben is szükségünk van. Amikor átgondoltam azt, hogy ezen a jeles ünnepen milyen mondanivalóval fogok a kárpátaljai magyar közönség, a mostani ünnepség résztvevői elé állni, arra a meggyőződésre jutottam, hogy nem csupán az ünnep szakrális élményét osztom meg hallgatóságommal, hanem kedvezőtlen tapasztalataimat és zavarba ejtő aggodalmaimat is, hiszen a *Himnusz* költője sem csupán a történelmi győzelmekről beszélt, hangot adott annak is, ami szívét keserűséggel töltötte el. Nos, magam is beszélni szeretnék néhány olyan tapasztalatomról, amely kedvetlenséggel töltött el a mögöttünk lévő esztendő során. Ezeknek a tapasztalatoknak általánosságban is jelentősége van, arról beszélek, hogy miként alakul közös sorsunk a ránk váró esztendőkből, amikor bizonyára éppen úgy tapasztalni fogjuk a szüntelenül változó történelem kihívásait, mint a mögöttünk maradt évtizedekben.

Az első és mindenképpen a leginkább aggasztó a nemzeti szolidaritás fájdalmasan érzékelhető megrendülése. Szomorúan kell kijelentnem, hogy a magyarság – több mint ezer esztendő Kárpát-medencei jelenléte során – szinte sohasem vizsgázott kitűnőre közösségi szolidaritásból, ellenkezőleg a közös gondolkodás és cselekvés elutasítása szinte mindvégig ott hagyta sötét (nem egyszer véres) foltjait történelmünk szövetén. Ritka volt az a történelmi pillanat, talán csak 1848 márciusa és 1956 októbere volt ilyen, midőn az egymás iránti figyelem és az összefogás ereje úrrá tudott lenni a belső ellentéteken. Jól tudjuk, hogy az ország 1526-ban a mohácsi csatamezőn bekövet-

kezett tragédiáját is az öngyilkos civakodás előzte meg – emlékeztetőül csak annyit, hogy a csatamezőn felsorakozott és szinte teljesen elpusztult magyar hadseregtől nem túl távol két másik magyar haderő állt fegyverben: keleti irányban Szapolyai János erdélyi vajda, nyugati irányban Frangepán Kristóf horvát bán serege, és a három magyar katonai erő összlétszáma szinte megközelítette a végül is hatalmas győzelmet arató török seregét.

De a viszálykodásnak hasonlóképpen tragikus következményeiről beszélhetünk az erdélyi fejedelmeknek és a királyi Magyarország vezetőinek engesztelhetetlen szembenállására, a Rákóczi Ferenc nevéhez fűződő szabadságharcra vagy éppen az első világháborús vereséget követő időkre gondolva is. A vesztes háború utolsó heteiben több mint egymillió magyar hadsereg állott fegyverben a déli határ mentén, ezek jóformán napok alatt széledtek szét a felelőtlen katonai vezetés intézkedéseit követve, és a román királyi hadsereg nagyjából kétszázezer katonával jutott el a Tiszáig, majd Budapestig és tudta elfoglalni azt az erdélyi és partiumi területet, amely önmagában nagyobb volt, mint a trianoni szerződés által meghagyott ország, és amelyen a román lakosság igen szerény (nagyjából csupán 52 %-os) többséget alkotott. Színmagyar vidékek: Bihar, Szatmár és a Székelyföld és jóformán színmagyar városok: Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Marosvásárhely (és így tovább) kerültek és maradtak idegen uralom alatt.

Magyarországon ma is, mondjuk így, „fegyvertelen” polgárháború zajlik, különösen most, az országgyűlési választások előtti hónapokban. A józan megfontolásnak, a nyugalomra intő figyelmeztetésnek nincsen semmi ereje, és ha valaki megpróbálkozik azzal, hogy némi türelemre intse az egymásra acsarkodó feleket, az igazából mindkét oldalon gyanúba kerül. Mindez igen hatékonyan és, mondhatom, szégyentelenül hat az egyetemes nemzeti politikára is, nem az számít, hogy egy magyar szervezet, intézmény, kulturális személyiség milyen teljesítményt és áldozatkészséget mutat fel a maga kisebbségi közösségében, hanem az, hogy milyen aggálytalanul kötelezi el magát a budapesti kormánypolitikának, s milyen alázattal fordul ennek a politikának a vezetőihez.

Másik tapasztalatom, amely ugyancsak elgondolkodásra készítet, a magyar kultúra, hozzám közel állóan, a magyar irodalom megítélésére és kezelésére vonatkozik. Szomorúan állapíthatom meg, hogy irodalmunk hivatalos elismerése és támogatása szinte mindig ki volt szolgáltatva az éppen regnáló politikai kurzusnak. Az első világháborút megelőző esztendőkből az akkori irodalmi megújulás műhelye, azaz a Nyugat, amely körül olyan klasszikus

íróink gyülekeztek, mint Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Füst Milán, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula és mások, jóformán közellenségnek számított. A két világháború között uralkodó hatalom sem tudott igazán megbékélni a Nyugat táborával, és különösképpen nem tudott megbékélni a fellépő népi irodalom olyan képviselőivel, mint Illyés Gyula, Németh László, Kodolányi János, Tamási Áron, Sinka István és persze nem tudott megbékélni a polgári gondolkodás és a munkásmozgalom irodalmi képviselőivel, olyan írókra gondolok, mint Szabó Lőrinc, Radnóti Miklós, Pap Károly, Szerb Antal, Gelléri Andor Endre, Weöres Sándor, Vas István vagy éppen József Attila és az erdélyi Nagy István. Folytathatnám az irodalomtörténeti visszatekintést azzal, hogy a kommunista évtizedek kiket tüntettek ki különleges megbecsülésükkel, és kiket szorítottak háttérbe, nemcsak az emigrációban élő Márai Sándort, Cs. Szabó Lászlót, Kovács Imrét, Szabó Zoltánt vagy Határ Győzöt, hanem az idehaza élő Hamvas Bélát és Szentkuthy Miklóst is, akik meggyőződésem szerint modern irodalmunk leginkább eredeti gondolkodói voltak. Sorolhatnám a neveket tovább, hiszen a katolikus Rónay György és Pilinszky János, a század magyar irodalmának legértékesebb alkotó egyéniségei közül Ottlik Géza, Mészöly Miklós vagy Nemes Nagy Ágnes sem tartoztak a rendszer kegyeltjei közé.

A jelenben újra zavarba hozó értékátrendeződéseket tapasztalok. Vanak természetesen az úgynevezett konzervatív (vagy jobboldali) irodalom világában is olyan kiváló írástudók, akiket a „nemzeti kánonnak” mindenképpen be kell fogadnia. Például Herczeg Ferencre, Zilahy Lajosra vagy az erdélyi Reményik Sándorra és Nyíró Józsefre gondolok. De hogy ezt a „nemzeti kánont” radikálisan át kellene alakítani, és ki kellene szorítani belőle olyan írókat, mint József Attila (vagy éppen legújabbán Ady), hogy magaslati helyhez jusson például a két világháború közötti korszak olyan, nem tehetségtelen, de nem is különösen érdemdús, igaz egyértelműen jobboldali írója, mint Tormay Cecil – nos, ezt én mindenképpen elfogadhatatlan ostobaságnak gondolom. A modern magyar irodalom „kánonját” többször is átírták a mögöttünk maradt évszázadban, először 1919, másodszer 1949 után – nem gondolnám, hogy a nem kevés küzdelem árán érvényesített értékrend most újabb átrendezésre szorul. Nem csak az igazolt értékek irodalomtörténeti hitelessége és nem csak a józan értelem tiltakozik ez ellen, hanem nemzeti önbecsülésünk is, amely, miként ezt Kölcsey Ferenc *Himnusa* is tanúsíthatja, nem utolsó sorban irodalmunk nagyszerű szellemi és történeti értékeire épül – és a jövőben is ezekre kell épülnie.

Végül a harmadik mai jelenség, amely ugyancsak nem kevésbé nyugtalanít, az, hogy a magyar fiatalok: mindenekelőtt értelmiségiek, de szakmunkások is, mind nagyobb számban keresik boldogulásukat Magyarországon kívül, természetesen mindenekelőtt a nyugati világ gazdagabb és politikai értelemben is nagyobb stabilitást mutató országaiban: Németországban, Angliában, Svédországban, Ausztriában és igen sokan az Egyesült Államokban. Annak idején, a levert ötvenhatos forradalom következményeként közel kétszázezer magyar menekült el az országból, az utóbbi években eltávozottak száma, a hivatalos adatok szerint is, nagyjából háromszázezerre rúg. (Tudom, hogy hasonló veszteségekkel kell szembenéznie a kárpátaljai, az erdélyi és a délvidéki magyarságnak is.) Ez a veszteség csak akkor enyhíthető, ha az eltávozottak egy része, nagyobbik része idővel hazatér. Ebben az esetben ennek az új diaszpórának még értéke is lehet, hiszen aki négy-öt esztendő-t eltöltött egy nyugat-európai vagy amerikai egyetemen, munkahelyen, az mindenképpen értékes (ittthon valószínűleg meg sem szerezhető) tudással tér haza. Csak hát, vajon az eltávozottak idővel hazatérnek-e? Erre a szorongató kérdésre a jövőnek kell válaszolnia, s megnyugtató válasz híján a kérdés mindinkább szorongató marad.

Mindaz, amiről az imént nem kevés rossz érzéssel, mondhatni: szorongással beszéltem, természetesen nem tartozik közvetlenül Kölcsey Ferenc *Himnusz*ának értelmezési köréhez. Közvetve mégis odatartozik, hiszen nemzeti imádságunkat is mindvégig az a szorongató érzés szövi át, vajon mi lesz a magyarság sorsa, egyáltalán fennmarad-e a nemzet, élnek-e száz év múlva is magyarok Európának ezeken a térségein. Kölcsey Ferenc, ahogy ez széles körben ismeretes, részben annak a súlyos (nem csak az ő gondolkodásában, hanem Széchenyi Istvánnál, Kazinczy Ferencnél, Vörösmarty Mihálynál, Kossuth Lajosnál és másoknál is ható) próféciaának a hatására fogott nemzeti imánk megírásához, amely a kor igen nagy hatású német filozófusának: Gottfried Herdernek a nevéhez fűződik és amely a magyar nép lassú eltűnését jövendölte meg. De hadd idézzem ide a német filozófus szövegét (Illyés Gyula *Válasz Herdernek és Adynak* című emlékezetes írása nyomán): „A magyarok vagy madzsarok az egyetlen népe ennek a törzsnek (a finn-ugornak), mely a hódítók közé bejutott... Most aztán szlávok, németek, vallachok és más népek közt az ország lakosságának kisebbik részét alkotják, és évszázadok múltán tán már nyelvükkel is alig találkozunk.”

Az Illyés által idézett német bölcselőt citáltam ide, nem avégett, hogy keserűséget öntsek az ünnepi pohárba, amellyel ezt a szép nemzeti ünnepün-

ket felköszönhetjük. Hanem hogy figyelmeztessenek arra: az ünnep, a mi magyar hagyományaink szerint nem a vígasság, hanem az önvizsgálat és az erkölcsi felemelkedés ideje. A nemzet ünnepei arra valók, hogy számot vessünk múltunkkal, jelenünkkel és jövőnkkel, számot vessünk eredményeinkkel és reményeinkkel, de számot vessünk tévedéseinkkel, mulasztásainkkal, vétkeinkkel is. Valójában ebből a számvetésből származhat a magunkba vetett bizalom és a cselekvő akarat, mindkettőre nagy szükség lenne most az Európa-szerte tapasztalható történelmi változások idején. Az imént az Illyés által idézett Herderre hivatkoztam, most, végezetül hadd idézzem magát Illyés Gyulát, ugyancsak a *Válasz...* szavai szerint: „A múlt szigorú vizsgálata, a félreértések tisztázása [...] a hitnek nyit utat. Segít tényekkel eloszlatni, mindörökre, az egykori jóslatok borulását. Ősi hiedelem, hogy az állhatatos szembenézés oroszlánt meghátráltat. Hitem, hogy az emberiségre pirkadás jön. A vadszelídítő tekintetektől.” Elvakult politikusokból és félelembé öltözött embersokaságokból ma is van több mint elég – olyan szembenézésre van szükség, gondolom én, amely megfegyelmezi az elvakultakat és bátorságot önt azokba, akiket megfélemlített a történelem.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A PALETTA ÉS A VÁSZON KÖZT FÉLÚTON

GONDOLATOK ERFÁN FERENC MŰVÉSZETÉRŐL

Kezünkben a kiállítás meghívója, rajta a Rákóczi munkácsi sásfészke. Látam már idealizáltabb ábrázolását is a várnak. Ott jobban kirajzolódtak a bástyák, tornyok, kivehetőbb volt a vár teraszos szerkezete, érzékelhetőbbek voltak a roppant méretek, és valahogy optimálisabb megvilágításban emelkedett felhők alá a rebellis erőd. Itt – ezzel szemben – töredezett, kátyúkkal sáros úton halad a szemlélő. Földhöz ragadt szegény emberek – svábok, magyarok, ruszinok – dülöngélő házikóit szórta el a várhegy alatt az Isten, azokat kerülgeti, kárhóztatja az utazó, mert nyomorúságuk ellenére elzárják előle a kilátást. Különben ősz és alkony telepedett a tájra, a várhegy oldalait ellepő bozótos kényszerérett, fanyar termésének illatát hordja a szél. Bizonyára ilyen kényszerérett, fojtó errefelé az élet is, mert embert hírül sem látni. A festőnek azonban ott kell lennie, és a perspektíva törvénye szerint ott vagyunk magunk is a vár alatt, és ott vagyunk a vértünkkel megjelölt kárpátaljai tájban, s ott vagyunk immár a kárpátaljai festészetben is – kötésig.

„A kárpátaljai festőművészet tulajdonképpen ott kezdődik, ahol a lélek a tájra eszmél” – írta valamikor egy Aba József nevű művészettörténész, az Északkeleti-felvidék képzőművészetének kiváló ismerője. A megállapítás telitalálat. A kulcsszó **valóban** a másutt sehol fel nem lelhető, semmi más-hoz nem hasonlító **táj**. Ha csak közép-európai viszonyításban minősítem lenyűgözően szépnek, bizonyosan akkor is elfogult vagyok. Ha ragaszkodásomat azzal indokolnám, hogy testünk-lelkünk belőle táplálkozik, ezért ennél szerethetőbb, otthonosabb kishazát elképzelni sem tudunk, megrögzött lokálpatriótának tekintenek. De emelkedjünk felül e szubjektív szemléleten, legalább műholdmagasba, ekkor aztán látjuk, hogy földrajzi összetevőit tekintve a mi Kárpátaljánk – maga a Kárpát-medence kicsiben. S ha ez alkalommal is túl magasra állítottam volna a mértéket, visszaveszek belőle, s így helyesbíték: Kárpátalja – Magyarország kicsiben, s nekünk jó

ideje Szülőföld-hazánk. Amit azonban a fentebb idézett **Aba** – a táj és lélek egymásra találásáról sejtetni próbál, ennek tekintetében tudnunk kell, hogy e kapcsolat nem szűkíthető csupán a lélek és a természet bensőséges viszonyára. E tájnak van egy láthatatlan, de mindannyiunk által érzékelt harmadik összetevője: a mindennapok szövetén is folyton áttörő, az életünket teljességgel átvérző történelem. Igen, a kárpátaljai tájat, de a hozzá tartozó festészetet is – ez teszi különlegessé.

A várak, várromok, – a mai Kárpátalja területén és a Felvidék magaslatain állók egyaránt – Erfán Ferenc képírói munkásságában sajátos szerepet játszanak. Egyrészt sokkal inkább magukra vonják, kiérdemlik a figyelmet, mint mondjuk a régió közelmúltbeli festői által unalomig ábrázolt kék és lila hegyek, másrészt a táj egykori lakóira – mondhatnám – kifosztott, elűzött gazdáira emlékeztetnek, akik ezer esztendőn át megtartói voltak a földnek, és nem akármilyen építészeti örökséget hagytak maguk után. De nekem, aki értek a nyelvükön, mást is elmondanak Erfán várai, gótstíli székesegyházai. A meglazult köveket, hámló vakolatot jelző sötét tónusok az én értelmezésemben a művész lelke mélyén évtizedek óta felgyülemlett, nagyrészt családtörténeti eredetű keserűségről árulkodnak. S mi lehetne más a keserűség oka, mint a permanenssé váló kisebbségi sors, a háború, a felszabadulásnak hazudott szovjet megszállás az ő számtalan, járulékos következményeivel. De az élet – mindannyian tudjuk – nem erről szól...

A virágok szín pompás gyülekezetéből Ferenc barátunk az íriszek nemzetiségét választotta magának. Ez amolyan harmadrangú, fapados kijelentés csupán, az ilyenre figyelni sem igen szokás, ezért fűzöm hozzá sietve, hogy ezt a száznál több változatban csodálható sásfélét a nyelvújítás óta nőszíromnak mondjuk. Micsoda ízlése van! – kap erre észbe az egészséges férfiöszön. S milyen szeretettel, gyöngédséggel, milyen eredendő küldetésstudattal festi a nyár minden egyes szakában a nőszírom szerelemébresztő szirmait! Ki gondolta volna, hogy a halványkékben születő, a bársonyos bordó tartományain át éjsötétbe haló bánatos liláknak ily gazdag a ruhatára! Kétség nem férhet hozzá: a színek keverése festőnk lelkében történik, s ha ecsete megáll olykor a paletta és a vászon közt félúton, ímhol rá a magyarázat.

Szép a tavasz, szép a nyár, de szebb az ős – vallja József Attilával Erfán Ferenc, és nyomatéku sorra felmutatja a szeretett hazai tájnak az évszakok ege alatt készített posztimpreszionista lenyomatait. Pontosabban: nem is annyira a táj lenyomatai az alkotások, hanem a vizuális élmény által előhívott emberi hangulatok, s nem utolsósorban a mesterpiktör üze-

nete a vásznakon. Más, kissé elvonatkoztatott felfogásban a művészi munka bonyolult, alkotónként különbözőképpen, a tudat mélyebb rétegeiben lejátszódó mentális szintézis. Kissé szemléletesebben: a téma úgy viszonyul a műalkotáshoz, mint ahogyan a legfinomabb gyümölcspálinkák alapanyagai – a barack, a körte, a szilva – az elkészült párlathoz. A tájban gyönyörködünk, a műalkotás pedig rögzíti az éppen aktuális hangulatot.

Volt szerencsém festőnket munka közben látni. Ecsete a pillanat tört részéig sem szokott tévovázni, mozdulatai – akár keveri a festéket, akár a vászonra viszi fel – kiszámítottan magabiztosak. Azonban hogy kissé bizarr is legyenek, az Erfán egyszerű munkaeszközét, az ecsetet a mozdulatsorok alapján a legkorszerűbb haditechnika egyik vívmányához, a vadászpilóták harci sisakjához hasonlítom. E sisak ugyanis beépített műszereinek köszönhetően, az emberi tekintetet célzási parancsként értelmezve, halálos pontossággal vezérli a tüzet, azaz: juttatja megfelelő helyére a festéket. Ezek után, ha Erfán ecsete vonó lenne, azt mondhatnám, Feri egy virtuóz képzőművész. De mondom anélkül is.

És nemcsak virtuóz, de gondolatébresztő is ugyanakkor. Ha vízparton készült munkái előtt állok, azt érzem, le kell ülnöm akár egy csendes kiskocsmaszalához, melyen az icce bor helyett – de inkább mellett – bekeretezve az Ung vizének egy csendes részletét látom. De lám, nem voltam eléggé ügyes: a táj VIP-es helyeit már elfoglalták a part menti lombok, az ősz színeiben szenderegő hegyek, megkövült bánatuk már a víz elsimult tükréről néz vissza. Ráhajlok azért én is a varázslatos tükörré, s hogy abban mi mindent látni, arról csak a memóriátlan képzelet tudna kellő részletességgel vallani.

Mint ahogyan nem szóltam eddig Erfán Ferenc rendkívül elragadó, dinamikus és életszerű ló-ábrázolásairól, pont úgy nem ejtettem még szót portréfestészetéről. Személyes érintettségem okán itt sem időznék hosszasan. Azt azonban nem hallgathatom el, hogy a művész maga által választott modelljeinek sohasem a fényképarcát keresi. Minden esetben a személyiség, a belőle sugárzó szellem számára a fontos, amelyet hitelesnek tűnően visszaadni – különösen a gyermekábrázolásoknál – sok más kollégának roppant nehéz lehet. A Feri gyermek- és női portréi azonban (véletlenül itt nem egészen azok szerepelnek) rendszerint rabul ejtik a tekintetet.

Vessünk végül egy pillantást ősi útjaink egyikére, a minden magyarok Vereckéjére. A vereckei hágó című munka és a környékén készült tájtanulmányok minden egyes darabja a mi nagy közös lelkünkéből való, ám az esztétikai szempontok mellett itt az oktanul előrángatott politika is teret

követel magának. Így Verecke történelmi üzenetének a mienkkel ellenkező előjelű nyugat-ukrán értelmezése a mögöttünk hagyott hetekben sokunk számára aggodalmakat keltett. Aggódott már rövid életű költőnk, Kovács Vilmos is, amikor a vereckei utat kígyó vedlett bőréhez hasonlítva, a jelenlegi politikai csillagállást vetítette előre. Hogy felfrissítsem kissé feledésre hajlamos emlékezetünket, idézem Vilmos úgy negyvenöt éve ránk bízott sorait: „Mert ez az út, kígyó bőre, kit nem vitt már temetőre, s ki tudja még, kit hoz erre – menni vele öltre, perre!” És jönnek és jönnek, ahogy Vilmos megmondta. A múlt év márciusában, véletlenül éppen idusa táján Beregszászban masíroztak az elvakult, elszánt galíciai legények. Nem vagyunk mi sem idegengyűlölők, nem is reszketünk különösebben, ezért hát jöjjenek, ha kedvük úgy tartja, de leginkább turistaként, mert van mifelénk látnivaló rengeteg. S ha netalán a jobbszándékú hódítóknak a képzőművészetre támadván igényük, azt kérdeznék, hogy mi fán terem Kárpátalján az igényes képzőművészet, erre csak egyféle válasz adható: Erfán.

Mezővári, 2014. február 21.

CSORDÁS LÁSZLÓ

A MEGKÖZELÍTÉS NEHÉZSÉGEI:

KOVÁCS VILMOS *HOLNAP IS ÉLÜNK* CÍMŰ REGÉNYÉNEK LÉTMÓDJA

(SZÖVEGVÁLTOZATOK ÉS BEFOGADÁSTÖRTÉNETI DILEMMÁK)

III. RÉSZ

A RENDSZERVÁLTÁS KÖRÜLI ÉVEK NÉPI KÁNONJÁNAK KÁRPÁTALJA- INTERPRETÁCIÓJÁRÓL

Ennél a pontnál mindjárt felmerülhet a kérdés: miért éppen egy történelmi, nem pedig egy irodalmi esemény válik kitüntetetté a *Holnap is élünk* befogadástörténetét tekintve? A válasz viszonylag könnyen megindokolható. A rendszerváltás ugyanis nem csupán politikai-társadalmi változásokat hozott Kárpátalja szellemi életében, de a szinte mindent lefedő szocreál kultúrpolitika szűklátókörűségének, dogmatizmusának, valamint a cenzurális viszonyok megszűnésének köszönhetően új lehetőségek egész sora nyílhatott meg az addig igen rossz körülmények között *fennmaradó* (vagy az éppen ekkoriban megjelenő reprezentatív antológia címéből kölcsönzött értékelésnek is tekinthető metaforával szólva: *vergődő*)⁶⁷ kárpátaljai magyar irodalom előtt.

De akár úgy is fogalmazhatunk: tulajdonképpen nem volt többé komolyabb akadálya annak, hogy korszerű, a regionális irodalmi hagyományt újraértő és újraértékelő, így az elsősorban ideológiai alapokon kialakult értékzavart megszüntető interpretációk szülessenek. Ám a kezdeti, euforikus hangulat elmúltával viszonylag hamar kiderült, hogy ebben a – Pécsi Györgyi érzékletes kifejezésével élve – felemás fellélegzésben⁶⁸ csak még inkább problematikusabbá vált az úgynevezett egyetemes magyar irodalom és a kisebbségi magyar irodalmak kapcsolata. A korszak talán legnagyobb hatású, a filozófiai hermeneutika és a recepcióesztétika kérdésfeltevéseit előtérbe helyező irodalomtörténete⁶⁹ csupán a poétikai változásokra reagált érzékenyen, míg a regionális, illetve a kisebbségi öntertelmező narratívákat jobbra figyelmen kívül hagyta. Ezzel szemben a népi kánon képviselői továbbra is érvényesnek tekintették a „külön sorsoknak külön irodalom

kell” Németh László-i gondolatát⁷⁰, és így az előző korszakból minden további nélkül mentették át a régiók szerinti felosztás hagyományát, illetve a különböző történeti léthelyzetből adódó nagy elbeszélések megképzésének lehetőségét. Ez a kettősség – jóllehet nem ennyire élesen szembeállítva – máig jelen van a magyar irodalomtörténet-írásban. Bár érdemes lenne megvizsgálni az ebben a kettősségben rejlő különbözőzés gyökerét, számunkra ezúttal mégis inkább a népi kánon Kárpátalja-interpretációja jelentheti a kiindulási alapot, ugyanis – mint azt már felvettem jelen tanulmányban – kanonikus jellegű érdeklődés a kárpátaljai magyar irodalom felé leginkább a népi oldal képviselőitől érkezett a rendszerváltást követő időszakban is.

Két interpretációt érdemes kiemelni az 1990-es évek irodalomtörténeti szintézisigénnyel megírt magyarországi szakmunkái közül: az egyik a kárpátaljai magyar irodalom első monográfiájának, Pál Györgynek az összefoglaló kísérlete (*A magyar irodalom Kárpátalján (1945-1990)*), a másik pedig a Görömbei Andrásé (*A kárpátaljai magyar irodalom fő sajátosságai*). E két szakmunka megjelenését követően rövid időn belül hivatkozási alappá vált mind a magyarországi, mind pedig a kárpátaljai (önértelmező) narratívákat tekintve. Az értelmezések megállapításai és értékelési szempontjai bekerültek a Kárpátalja magyar irodalmával számot vető diszkurzív térbe, illetve az sem hagyható figyelmen kívül, hogy e két kísérlet szemléletében sok közös vonást fedezhettünk fel. Ilyen példának okáért mindjárt a történelemszemlélet.

Pál György ennek az irodalomnak a kialakulását és kibontakozását egyes úgynevezett „nagy társadalmi és nemzeti sorsfordulók”⁷¹ mellé rendeli és ebben a térben vizsgálja a megjelent műveket. Úgy véli: mivel az intézményi keretek kialakulatlanok voltak, az 1945 után pályára lépő alkotók erős helyi hagyományhoz csatlakozni egyszerűen nem tud(hat)tak. Így tulajdonképpen természetesnek fogja fel, hogy az ekkor született irodalomnak szánt írások nagytöbbsége *nélkülözi az esztétikai többletet*. Hogy erről az „irodalomról” mégis beszélni tudjon, Pál György *irodalomtörténetből művelődéstörténetbe* vált át. Valamennyi próbálkozást, megjelent könyvet számba vesz, értékelési szempontjai pedig egyértelműen ideológiai alapozásúak, hiszen értékképzővé számára „az összetartozás, az önazonosság és a nemzeti önismeret” tudata válik.⁷² Az irodalomtörténész így nem feszegeti a jól ismert tükrözésszététika által megszabott kereteket, annak ellenére, hogy szempontjai kevésbé előíróak, mint a szocreál dogmatizmus. Ez a keret tűnik fel akkor is, amikor a *Holnap is élünk* értékét igyekszik meghatározni. Pál szerint ez a könyv „tükör és dokumentum” egyben: a mű cse-

lekményét az 1950-60-as évek fordulójára, egy kárpátaljai kisváros intellektuális környezetébe helyezi, s tükrön és dokumentumjellegesen a társadalmi helyzet és a küzdelmek bemutatását érti. Ebből a szemléletből egyenesen következik, hogy Kovács Vilmos regénye nem elsősorban autonóm irodalmi műalkotásként, hanem a torzulásokkal és a társadalmi reflexiókkal szembenező, bátor vállalkozásként találja meg helyét a kárpátaljai magyar irodalom általa megírt történetében.⁷³

Ennél összetettebb irodalomszemléletet érvényesít Görömbei András. Megközelítésmódja azonban annyiban hasonlítható a Pál Györgyéhez, hogy nála is központi kategóriaként jelenik meg a történelem, és a mai államhatárokon kívül létrejövő nemzetiségi irodalmakat a különböző sorshelyzetekből kiindulva értelmezi. Alapvetése: „Mindegyik kisebbségi magyar irodalomnak egészen speciális külön sors jutott lélekszám, helyi történelem és kulturális hagyományok, s a jelenkori létet meghatározó szellemi, politikai és gazdasági körülmények tekintetében egyaránt”.⁷⁴ Ezzel az előfeltevéssel tárgyalja a kárpátaljai magyarság léthelyzetét Trianontól, de főként a második világháborún át a rendszerváltás körüli időkg. Ám azt is leszögezi – és ez valóban fontos megállapítás –, hogy az „irodalomban a sors nem állítható a művek helyére”.⁷⁵ Az irodalmiságot Görömbei tágasan értelmezi, abból a szempontból bizonyosan, hogy a megszülető szövegek mellett számol a szellemi közeg megteremtésére tett helyi kísérletekkel és a kisebbségi értékek számbavételével is. Áttekintése mégsem lépi át az irodalomtörténeti elbeszélés határvonalát (s értelemszerűen nem válik a Páléhoz hasonlóan művelődéstörténetté), ugyanis értéktételezésében folyamatosan jelen van az esztétikai-poétikai horizont, amit a *Holnap is élünk*et elemezve következetesen érvényesít.

Görömbei András már korántsem tekinti eleve adottnak és problémamentesnek a kárpátaljai magyar irodalom hagyományát. Tudatosítja, hogy a későbbi irodalomtörténet távlatából kirajzolódnak a hagyományértelmezés törésvonalai. Ezért bár hangsúlyozza, hogy annak idején *társadalomkritikai bátorsága* miatt olvasta torz képet festő műalkotásként a dogmatikus helyi kritika a regényt, és mintegy negyedszázadot kellett várni az újrakiadására, s annak ellenére, hogy egzisztenciális és morális kérdések sorát veti fel, nem tekinthető hibátlannak, elsősorban kidolgozatlansága okán.⁷⁶

Mai szemmel nézve azonban – a posztmodern irodalomértés dilemmáit is megfontolva – a népi kánon egykori szemlélete szükségszerűen elfogultságokhoz és leegyszerűsítésekhez vezetett.⁷⁷ A lineáris történelemfelfogáshoz

való ragaszkodás és ebből fakadóan a nagy elbeszélések hagyományába vetett feltétlen bizalom nem tette lehetővé egy horizontálisan és vertikálisan is kiszélesedő, a töredékességet is elfogadó irodalomtörténeti narratíva létrejöttét.⁷⁵ Többek között ezért fordulhatott elő, hogy a kortárs magyar irodalomban valószínűsíthetően sokkal inkább ismert a *Holnap is élünk* kálváriája, mint szövegének és újraolvasásának problematikája.⁷⁹ Talán az a feltevés is megkockáztatható a kárpátaljai magyar irodalomra tekintve, hogy a népi kánon értékrendszere tulajdonképpen visszaigazolta a regionálisan megképzett, a rendszerváltás után sokáig kizárólagosnak tekintett önértelmező (a népihez rendkívül közel álló) narratíva értékszemléletét, egy meglehetősen zárt kört létrehozva ezzel, melyből később a teremtett hagyomány folytonosságába, e hagyomány megújításába és fejlődésébe, illetve tagadásába vetett hit alapján irányított több elbeszélés képződött. Ezek az elbeszélések mind a mai napig meghatározzák Kárpátalja magyar irodalmának értését.

HAGYOMÁNSZEMLELETEK ÉS ÖNÉRTTELMEZŐ NARRATÍVÁK A KORTÁRS KÁRPÁTALJAI MAGYAR IRODALOMBAN

A rendszerváltást követő cenzúramentes, szabadabb időszakban más határontúli magyar közösséghez hasonlóan Kárpátalján is felébredt az igény a kisebbségi magyar identitás újradefiniálására, a történelmi múlt, valamint a hagyomány meg- és újraértésére, illetve a korszerűnek számító szemléletek adaptálására. Az ideológiailag igencsak terhelt és más nemzetiségi irodalmakhoz képest kevésbé nyitott kárpátaljai magyar irodalmi hagyomány a maga teljes egészében aligha lett volna folytatható. Éppen ezért az önmagukat a megváltozott körülmények közepette értelmezőknek saját értéktételezéseik alapján kellett kijelölniük azt a hagyományvonalat, amit szükség szerint vállaltak és továbbírtak vagy épp tagadtak. Nyilvánvaló, hogy a kárpátaljai magyar irodalom saját hagyományához való viszonya alapján jöttek létre az önértelmező narratívák. Négy ilyen narratíva különíthető el ebben az irodalomban: közösségi-politikai alapú, fejlődéselvű-teleologikus, etikai alapozású, illetőleg negációs.⁸⁰

Kárpátalján igen sokáig a közösségi-politikai alapú megközelítés mutatkozott az egyetlen alternatívának a szocializmus örökségének vizsgálatára, kétségessé váló értékszemléletének kiigazítására, így aligha csodálkozhatunk, ha a Kovács Vilmos-recepció nagy része is ide sorolható. Ennek a

szemléletnek legfontosabb előfeltevése, hogy a kisebbségi irodalom „nem feltétlenül és talán nem elsősorban szépirodalom”.⁸¹ A szépirodalmi szövegek általában művelődéstörténeti kontextusba kerülnek (S. Benedek András terminológiájában ezért is szerepel a szépirodalom mellett egy tágabban értett írásbeliség-fogalom) és alapvető elvárásként mutatkozik meg a közösségi szerep vállalása. Ez a narratívaképző értelmezői gyakorlat a rendszerváltást követően újrakanonizáló tendenciaként volt jelen a kárpátaljai magyar irodalomban, amikor is sorra jelentek meg olyan gyűjtemények, amelyek *a történelmi-politikai sérelmek kiigazítása érdekében* igyekeztek újrakonstruálni és új megvilágításba helyezni a múlt (irodalmi) emlékezetét. Ezek közül a két legfontosabb a Kárpátaljai Minerva *Ez volt a Forrás!* különszáma és a *Nézz töretlen homlokomra* című antológia.⁸²

E szemléletmód leginkább következetes képviselője, S. Benedek András a kovácsi életművet elemezve a következő megállapításra jut: „A kárpátaljai magyar irodalom második világháború utáni *legjelentősebb lírikusa* Kovács Vilmos. A magyar irodalom legjobb hagyományaitól ösztönözve, de a szovjet »új hullám« költőinek magatartására is figyelve, tudatos esztétikai-etikai koncepciót képviselt. *A kárpátaljai magyar szellemi-társadalmi élet alakulása szempontjából* mégsem a lírikus Kovács Vilmos, hanem a regényíró a jelentősebb. A *Holnap is élünk* című könyve a kárpátaljai magyarság regénye”.⁸³ Ebben a megkülönböztetésben nyilvánvalóvá válik, hogy bár „esztétikai-etikai” szempontból a lírikusi teljesítmény (ha kimondatlanul is, de) erősebbnek tűnik, amint perspektívaváltás következik és közösségi-politikai szempontok kerülnek előtérbe, a regényíró emelkedik ki. Ennek az érvelésnek a hitelességét viszont kikezdi, hogy alátámasztására csupán egy az idők során sémává változott fogalmat elevenít fel az irodalomtörténész (ti. a kárpátaljai magyarság regénye), nem érintve olyan dilemmákat a regény szövegváltozatait tekintve, amelyek a megváltozott történelmi-politikai-társadalmi kontextusban aligha lettek volna megkerülhetők. Későbbi áttekintő irodalomtörténeti esszéjében ezt a megkülönböztetést már így finomítja: „A kiforrottabb, kiérleltebb kései versek mellett Kovács Vilmos legnagyobb hatású műve a *Holnap is élünk*. Ez a regény mai értékelői szerint nem hibátlan mű, de az első hiteles kép a kárpátaljai magyarság második világháború utáni sorsáról”.⁸⁴

A korszerűség eszménye, a felzárkózás, illetőleg a magyar irodalom folyamataiba való integrálódás igénye hívta életre Kárpátalján a fejlődéselví-teleologikus szemléletű hagyományértelmezést. Ez a megközelítésmód

célirányos fejlődést tételez az irodalomban, ehhez mérten határozza meg a korszerűség és az elmaradottság kritériumait. A bináris oppozíciókban való gondolkodás feltételezi a folyamatos megújulásra való törekvést, s e logikából kiindulva két egymást kizáró célt állít a kárpátaljai magyar irodalom elé: vagy képes lesz különálló „szerves egészként” működni, vagy pedig integrálódik a „nagy egészbe”, a kortárs magyar irodalomba.⁸⁵ De mivel ezek egyikére sem képes igazán, így szükségszerűen kialakulatlan, elmaradott, provinciális marad. A fejlődéselvű-teleologikus szemlélet alighanem legélesebb szembeállítása a következő: „a kárpátaljai magyar irodalomnak az a része, amely kárpátaljai, egyre kevésbé tekinthető irodalomnak, amely pedig irodalomnak minősíthető, az egyre kevésbé kárpátaljai”.⁸⁶

A Balla D. Károly által kidolgozott önértelmezői narratíva olyan problémákra irányította a figyelmet, amelyek addig jobbra szóba sem kerültek ebben a régióban. Fontos újítása, hogy az irodalomról való diskurzusba a minőség általi megkérdőjelezés és elbizonytalanítás lehetőségét vonta be, ezzel együtt pedig egy újszerű kritikai látásmód indult útjára. De a görcsös ragaszkodás az elvont eszményekhez, a kizárásos alapon működő logika, az értékelésbeli túlzások ma könnyen sebezhetővé teszik ezt a narratívát, amelynek viszonya Kovács Vilmos regényéhez nem könnyen meghatározható. Balla D. Károly esszéiben megjelenik a „legendás”⁸⁷ regény képe, amely „méltán hívta fel irodalmunkra a szélesebb és szűkebb szakma figyelmét”⁸⁸, viszont ezzel párhuzamosan felbukkan a korszerűség eszményében fogant vélemény: „Mai szemmel nézve elkötelezett szocialista regény ez is”.⁸⁹ A kétféle értékelés közötti feszültség aligha feloldható.

A kárpátaljai magyar irodalom hagyományának sajátos értelmezésére tesz kísérletet az etikai alapozású szemlélet, amely a megszülető műalkotásokat a földrajzi megköthettség és a történelmi-társadalmi beágyazottság felől olvassa.⁹⁰ Ebből kiindulva feltételezi, hogy egy adott irodalmi műnek, a nyelv közösségmegtartó ereje által, etikai, morális szerep jut. A szövegekből és az irodalmi élet történeti jellegű folyamataiból magatartásminták rajzolódnak ki, amelyek pozitívan vagy negatívan hatnak adott közösségre. A szerző etikailag értelmezhető tettet hajt végre alkotásának megírása és megjelentetése által, amely a közösség számára normává válhat. Itt jelentkezik e narratíva legnagyobb problémája, ugyanis a művek nem feltétlenül minőségüknél fogva, hanem a vállalt szerepek és az ezekből kiolvasható köteleességek teljesítése révén értékelődnek fel (vagy éppen le). Az etikai szempont egyoldalú kiemelése könnyen válhat dogmává, ami szük-

ségszerűen korlátozza mind a műalkotás, mind pedig a biográfiai értelemben vett szerző rendszerint referenciálisan olvasott életművének árnyalt, többszemontú interpretálását. Az értelmezőnek mindig számolnia kell azzal, hogy egy hiteles műalkotás átlépi az előzetes elvárásként jelentkező normákat, hiszen az irodalom alapvető jellegzetessége, hogy folyamatos változásban létezik, amely az idővel merevvé váló határok feszegetését és át-lépését vonja maga után.

Az etikai alapozású irodalomszemléletet érvényesítő Penckófer János alaposan elemzi Kovács Vilmos regényét *Tettben a jellem* című könyvében. Az értekezésben normaképző jelenségként van jelen a kovácsi életmű, mivel a *Holnap is élünk* szerzője „korának az összes ideológiai megtévesztésével, saját tévedéseivel együtt is gondolkodásában erkölcsileg helyes utat járt be”.⁹¹ Ebben az önértelmező narratívában egy sajátos kárpátaljai út példamutatójává lép elő Kovács Vilmos, akinek személye, életvitele és gondolkodásmódja a szövegek valóságával van közeli viszonyban. Penckófer János elemzésében a *Holnap is élünk* legfontosabb tett-ezejét az igazságkeresés adja. A mű főhőse, Somogyi Gábor létszemléletének sajátossága, amely impliciten ugyan, de végig ott lebeg a regényben: „az egyén útja a közösség útja nélkül nem is létezik”.⁹² Az irodalomtörténész továbbá rámutat arra, hogy a regény narrátorának a hangja, a főhős gondolatisága és a Kovács verseiben megszólaló lírai én sok szempontból rokonítható egymással. Főként ezen észrevétel miatt tekinthető Penckófer megközelítése fontos állomásnak a *Holnap is élünk* recepciótörténetében. Bár túlzó kijelentései a regény örökségének sokszor problémamentes értékeléséhez járultak hozzá,⁹³ a szöveg kontextusának kiszélesítése, más szövegekkel való összehasonlításának és értelmezésének kísérlete (itt elsősorban a *Válasz egy névtelen levélre* című vers, illetve a *Csillagfénynél* című kötet motívumvilága kerül szóba) termékeny újításnak tekinthető az eddigi recepcióban.

Provokatív erejével tűnik ki az önértelmező narratívák közül a negációs. E szemléletmód sokat idézett alapműve Cséka György *A kárpátaljai magyar irodalom (1988-1998), Megjegyzések a Semmi Könyveiről* című dolgozata. A szerző abból indul ki, hogy a kárpátaljai magyar irodalomnak tulajdonképpen nincs kellően képzett (terminológiája szerint: „hivatásos”) olvasója, ebből fakadóan nincs rendszeres irodalomkritikája sem (főleg az „immanens” műbírálatot hiányolja), és az alkotókon kívül az itt megjelent műveket „senki sem próbálja megérteni”.⁹⁴ Mivel a művek és az olvasók között nem alakul ki valódi értelmezői párbeszéd, így mindegyik „mű a

levegőben lebeg, a semmiben függeszkedik. Mintha lenne »új« kárpátaljai irodalom, de mintha csak virtuálisan létezne”.⁹⁵ Ezzel az érveléssel szembeállítható, hogy nem teljesen világos ma, kiket is nevezhetünk „hivatásos” olvasóknak, hiszen ha intézményi keretekhez és bizonyos előképzettséghez kötjük az értelmezők legitimitását, az végletesen leszűkítené az irodalom befogadásának lehetőségét (ennek a megközelítésmódnak az erős, reflektálatlan előítéletességéről és elitizmusáról nem is beszélve). Hasonlóan szűkítő hatása lenne annak, ha magukat az alkotókat szintén kizárnánk a legitim olvasók közül, hiszen a magyar irodalom hagyományában természetes, ha egy kiemelkedő művész mértékadó értelmező is egyben.⁹⁶

Hasonlóan kétséges a kárpátaljai magyar irodalom teljes hagyományának párbeszéd-képtelennek való minősítése egy új, még nem eléggé átgondolt és kiforrott ellenkánon kijelölése végett. Cséka a regionális irodalmi hagyomány összes műalkotását a szocialista-realista szemléletmód alá sorolja, majd veti el, kijelentve: „a hatalomnak ellenálló, ellene (szolidan) lázadó, »igazmondó«, »szolgáló«, »magyarságot őrző« művek (Kovács Vilmos: *Holnap is élünk* c. regénye, Zselicki József, Vári Fábián László és mások művei) halálos csókban forrnak össze azzal, ami ellen, amivel szemben megfogalmazták magukat (különválasztani e kétféle hagyomány alkotásait csak irodalmon kívüli – morális, politikai – szempontok szerint lehetséges), és a mérhetetlenül cinikus, a kommunista irodalompolitikát (túl sikeresen) kiszolgáló, vagy csak vele kompromisszumot kötő művek (Balla László ezirányú munkássága) magukkal rántják a feledésbe (ama korszak múltával) az egyébként ideológiájukban rokonszenves, igazukat, identitásukat megfogalmazó, »szolgáló« alkotásokat”.⁹⁷ A mai értelmezőnek feltehető, hogy Cséka György nem a szövegeket próbálja meg újraolvasni, hanem a kárpátaljai magyar irodalom hagyományát egyszerűen egy sematikusan értett népi kánon interpretációjával azonosítja (erre utalnak az idézőjelbe tett kifejezések), majd ez alapján ítéli feledésre a műalkotásokat. Holott ha például a *Holnap is élünk* töredékes, kihagyásos szerkezetét, illetve nyelvének retorizáltságát vesszük alapul (és nem csupán a tematikus olvasatokat), akkor ebben az önértelmező narratívában is megtalálná a helyét egy modernebb irodalomfelfogás igényének kezdeteként.

Az áttekintés és kritikai szempontú vizsgálódás után érdemes lehet megemlíteni még egy dilemmát. Az utóbbi időben – nem függetlenül a magyarországi és más határontúli régiók újrakanonizáló tendenciáitól – ismét előtérbe kerülni látszik az a kérdés, hogy létezik-e egyáltalán kárpátaljai

magyar irodalom? Az ilyen élesen feltett kérdésre sem igenlő, sem pedig elutasító választ nem könnyű adni. De érdemes lehet eltöprengeni azon, hogy mivel léteznek egymással párbeszédbe és vitába lépő önértelmező narratívák, ezeket a narratívákat korrigáló és bíráló olvasók is vannak, addig talán a kárpátaljai magyar irodalom fogalmának jelenléte irodalmi gondolkodásunkban sem vethető el teljesen.

ÚJRAOLVASHATÓ-E MA A *HOLNAP IS ÉLÜNK?*

Az újraolvasás kérdése állandóan felmerül, ha egy szépirodalmi műalkotás hagyományba való illeszkedését vizsgáljuk. Az olyan szövegek ugyanis, amelyek értelmezéséhez nem találunk semmiféle módot a megváltozott irodalmiság elvárási horizontjához mérten, valószínűleg háttérbe szorulnak, olvasatlanul és porosan hevernek a könyvespolcokon vagy rálépnek a feledés útjára, és jobb esetben is csupán egy vagy több kisajátító interpretáció legendájában maradnak meg egy hajdan volt műalkotás nyomaiként. Alighanem hasonló sors fenyegeti Kovács Vilmos regényét, a *Holnap is élünk*et, hiszen megírásának, kiadásának, betiltásának és a szerzőt ért retorzióknak a története ismert a mai kárpátaljai magyar irodalom és az egyetemes magyar irodalom befogadói előtt, a szöveg (pontosabban: a szövegváltozatok) problémája már kevésbé. Tünetértékű Bodor Béla mélyen ironikus, túlzó és humoros, de talán éppen ezért töprengésre okot adó meglátása: „a sok emlegetés jóvoltából egyre többen kezdik tudni, hogy egy bizonyos Kovács Vilmos írt valamikor egy *Holnap is élünk* című regényt. Igaz, olyan emberrel még nem találkoztam, aki olvasta volna”.⁹⁸

Az első állomás, amely ismét előtérbe helyezné a regény szövegét, egy kritikai kiadás megjelenése lenne. Ez az alapos filológiai munkán alapuló kiadás áttekintené a kéziratot, összevetné a három ismert szövegváltozattal, majd a történetiséget szem előtt tartó jegyzetapparátus segítségével kijelölne egy kanonikusnak tekinthető szöveget, hiszen mint ebből a tanulmányból is kiténik, egyáltalán nem mindegy, melyik szövegváltozatot olvassuk és értelmezzük.

A *Holnap is élünk* újraolvasása során két szélsőséges tendenciát érdemes elkerülni. Nem célszerű hagyni, hogy adott interpretációban teljesen háttérbe szoruljon az esztétikai tapasztalaton alapuló vizsgálódás, mert akkor helyét könnyen átveheti az ideológiai kisajátítás. De az sem vezetne kielégítő eredményre, ha elvont esztétikai normákra hivatkozva minősíte-

né a befogadó újraolvasásra alkalmatlannak a regényt.⁹⁹ Egy olvasó opti-
mális esetben a megértésre törekszik, nem pedig egy absztrakt esztétikán
nyugvó elutasításra. Gadamer szerint: „az esztétikának, ha biztosítani akar-
ja a művészet jogait, túl kell lépnie önmagán, s le kell mondania az eszté-
tikum »tisztaságáról«”.¹⁰⁰ Nézetét ma alátámasztani látszik az irodalom
önértésében az utóbbi időkben többnyire a társtudományok területéről ér-
kező kihívásokra adható válaszok keresése. Az antropológiai horizont elő-
térbe kerülése a posztmodernben, az idegenségtapasztalatok, a traumák vagy
az emlékezés működésének vizsgálata egészen biztosan új lehetőségek sor-
rát nyitja meg az irodalom önértése előtt.

Kovács Vilmos regényét az eddigi recepció leginkább egyenes értelmű
(úgy is fogalmazhatnák: egydimenziós) alkotásként olvasta. Ezért került
talán túlzottan is előtérbe az igazság kimondásának kérdése, a történelmi
tapasztalat referenciája, a közösségre gyakorolt eszméletető hatás. Holott ha
kissé alaposabban eltöprengünk a dolgozatban feltárt dilemmákon, ezek
egyáltalán nem magától érthető jellegzetességek. Sokkal inkább tükrözik
adott kor (és az ettől a kortól elszakadni nem tudó vagy nem akaró) értel-
mezőinek elvárási horizontját, mintsem a szöveg által felkínált interpretá-
ciós lehetőségek keresését. Ahhoz, hogy ez érdemben változzon, aligha-
nem túl kell lépni a tematikai olvasatok által felkínált kereteken.

A regényben található olyan utalások, megoldások, amelyeket ugyan
sikerületlennek bélyegzett a recepció, de talán nem lenne teljesen felesle-
ges a megváltozott irodalomértés horizontjából megvizsgálni ezeket. Ilyen
az utolsó fejezetben felbukkanó utalás Jonathan Swift *Gulliver utazásai*
című regényére. Feltételezhető, hogy Kovács Vilmos tudatosabb alkotó volt
annál, mintsem hogy a *Holnap is élünk* befejezését egy problémátlan, túl-
zottan optimista üdvtörténeti narratíva lehetőségével rontaná el. Az eddigi
recepció értelmezése szerint ez a befejezés sikerületlen, mert motiválatlan
a szöveg előzményeit tekintve. Az én olvasatomban viszont a Swift művé-
re való utalás egyben értelmezési nyomvonalat is rejt magában. Éppen ezért
lenne érdemes megvizsgálni a tematikai olvasatokkal alátámasztott sorsre-
gény helyett a szatíra műfaji kódjai felől a regényt. A szatíra fontos jellem-
zője a létbizonytalanságban jelenlévő emberi düh, az adott társadalom áler-
kölcseinek felülbírálatára megfogalmazódó morális dilemmák megléte és
az igazságtalan megkülönböztetések elleni lázadás. Ezek mind megtalálha-
tók a *Holnap is élünk*ben. Ha a regény nyelvére és retoricitására helyez-
nénk a hangsúlyt, új megvilágításba kerülnének a dialógusok és az azokban

megbúvó ellentétek is. A dialógusnak ugyanis fontos szerep jut itt: nem feltétlenül kerethez szolgál egy téma elmondásához, hanem ez maga válik a lényeggé. Az egymás mellett elbeszélő szereplők egy üdvtörténeti elbeszélés megképzését lehetetlenítik el.

Mint ahogy a fentebb felvázolt újraértései ajánlat is mutatja, Kovács Vilmos regényében van még potenciál, csupán a befogadó hozzáállásán, aktivitásán múlik, mennyire találja meg a szövegben elhelyezett utalásokat, amelyek megváltoztathatják a műalkotáshoz intézett kérdésfeltevéseit. Fontos tudatosítani ugyanis, hogy a *Holnap is élünk* nem úgy válik a mai irodalmi hagyomány részévé, hogy az olvasók elfogadják a befogadástörténet minden egyes állítását. Ez már csak az önellentmondások, túlzások és másféle előfeltevések miatt sem lenne lehetséges. Épp ellenkezőleg: a megváltott irodalomértésnek megfelelően kell újra és újra kritikailag felülvizsgálni az elődök megközelítéseit. Csak ez biztosíthatja egy műalkotás folyamatos jelenlétét az élő irodalmi hagyományban.

JEGYZETEK

⁶⁷ *Vergődő Szél, A kárpátaljai magyar irodalom antológiája 1953-1988*, összeállít., a szöveget gondozta, a jegyzeteket és az utószót írta: M. Takács Lajos, Budapest–Ungvár, Magvető–Kárpáti, 1990.

⁶⁸ Pécsi Györgyi, *Globalizáció és kisebbségi irodalmak*, Véletlen Balett, 2000/1, 77.

⁶⁹ Kulcsár Szabó Ernő, *A magyar irodalom története 1945-1991*, Budapest, Argumentum Kiadó, 1993.

⁷⁰ Ennek a gondolatnak az ellentmondásosságát és Németh László saját nézetéhez való ambivalens viszonyát Márkus Béla többrészes tanulmánya mutatja be nagy körültekintéssel. Vö. Márkus Béla, „*Külön sorsoknak külön irodalom kell...*”, *Németh László a kisebbségi magyar irodalmakról* = M. B., *Külön sors – külön irodalom*, Budapest, Nap Kiadó, 2002, 139-194.

⁷¹ Pál György, *A magyar irodalom Kárpátalján (1945-1990)*, Nyíregyháza, Szabolcsi Téka 13, 17.

⁷² U. o.

⁷³ Vö. Pál György, *I. m.*, 66-67.

⁷⁴ Görömbei András, *A kárpátaljai magyar irodalom fő sajátosságai* = G. A., *Létértelmezések*, Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 1999, 189.

⁷⁵ Görömbei, *I. m.*, 193. Ez a megállapítás különösen az etikai alapozású hagyományértelmezés bírálata kapcsán kerülhet előtérbe.

⁷⁶ Vö. Görömbei, *I. m.*, 192. Később ezt az elemzést némi módosítással átveszi összefoglaló munkájába is. Erről ld. jelen tanulmány 39. lábjegyzetét.

⁷⁷ Szintén hasonló elfogultságról beszél Elek Tibor: „A hagyományos törekvések továbbélésében szerepet játszhatott a kisebbségi irodalmak hazai fogadtatása, visszhangja is,

amelyben a legutóbbi évekig meghatározó volt a szülőföld-ábrázoló, kisebbségi sorsfagató, a közösségi elkötelezettségű, szolgáló irodalmi irányok iránti elfogultság”. Elek Tibor, *Fordulóponton: Összegezés és újat kezdés*, Bárka, 1996/3-4, 57.

⁷⁸ Megfontolandó a szlovákiai magyar irodalomértés dilemmáin gondolkodó Tózsér Árpád érvelése a történelmi orientáltságú irodalomtörténeti felfogással szemben: „1. Az irodalomtörténeti vizsgálódás módszerének akkor is a lehető legkomplexebbnek kell lennie, ha a tárgy az adott esetben valóban annyira »radikálisan« történelmi meghatározottságú. Ellenkező esetben a *történelem külső igazsága* kivédhetetlenül a *műalkotás belső igazságának* kritériumává tolja föl magát. 2. Ha egy irodalom fejlődését »radikálisan« a történelem, s nem az alkotó egyéniségek, nem a nyelvi struktúrává, műalkotássá szervezett személyes egzisztencia határozza meg, akkor ez az irodalomnak a huszadik század második felében nem erénye, hanem olyan negatívuma, amely a 19. századi irodalommodellekhez közelíti, s ezt az irodalomtörténet-írónak szóvá kell tennie”. Tózsér Árpád, *A megírhatatlan irodalomtörténet* = T. Á., *A nem létező tárgy tanulmányozása*, Pozsony, Kalligram, 1999, 148-149. Kiemelések tőlem: Cs. L.

⁷⁹ Vö. Pécsi Györgyi, *Mi vész el az egységben?*, Kortárs, 2000/10-11, 106. Érdemes megemlíteni, hogy Botlik József kismonográfiája sem lép túl a regény sorsának bemutatásán, de a történész könyvének előszavában konkrétan le is szögezi, miért: „E monográfiában nem költői és írói munkásságának, műveinek részletes elemzése a célunk, hanem annak ábrázolása, hogy miként vált a fiatalon mélyen baloldali elkötelezettségű alkotóból, az 1960-as évek derekától a kárpátaljai magyarság szószólója, érdekeinek következetes képviselője”. Botlik József, *A hűség csapdájában*, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2003, 5.

⁸⁰ Ez a rendszerezés természetesen ideáltípusokat különít el.

⁸¹ S. Benedek András, *Készülődés (A kárpátaljai magyar írás)*, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2007, 7.

⁸² *Ez volt a Forrás!*, (különszám), Kárpátaljai Minerva, II. kötet, 1-2. füzet, Budapest–Beregszász, 1998. Illetve: *Nézz törtetlen homlokomra – A Forrás Stúdió versantológiája* –, összeáll.: Fodor Géza, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 1994.

⁸³ S. Benedek András, *A tettenérhető történelem, Kárpátaljai nemzetiség- és kultúrtörténeti vázlat*, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 1993, 94. Kiemelések tőlem: Cs. L.

⁸⁴ S. Benedek, *Készülődés*, ua., 47.

⁸⁵ Vö. Balla D. Károly, *Szereptudat és szereptévesztés a kárpátaljai magyar irodalomban* = BDK, *A hontalanság metaforái*, Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2000, 210.

⁸⁶ Balla D. Károly, *Címkezett irodalom* = BDK, *Magyarul beszélő magyarok*, Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2008, 146.

⁸⁷ Balla D. Károly, *Újraközlő irodalom?* = BDK, *Magyarul beszélő magyarok*, Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2008, 138.

⁸⁸ Balla D. Károly, *Előítéletek és beilleszkedési zavarok, Kárpátalja magyar irodalmáról*, Forrás, 1997/5, 91.

⁸⁹ Balla D. Károly, *KIS(ebbségi) magyar skizofrénia* = BDK, *A hontalanság metaforái*, Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2000, 23. Ennek a véleménynek egy másik, kissé enyhébb változata: „a hajdan kritikai hangjáért betiltott regény – mai szemmel nézve – maga is a szocreál kabátujjából bújít elő”. Balla D. Károly, *Szereptudat és szereptévesztés...*, I.m., 212.

⁹⁰ Eperjesi Penckőfer János, *Tettben a jellem, A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében*, Budapest, Magyar Napló–Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, 2003, 13.

⁹¹ Eperjesi Penckófer János, *I. m.*, 79.

⁹² Eperjesi Penckófer János, *I. m.*, 101.

⁹³ Ilyen kijelentésekre gondolok: „olyan ereje volt, hogy Kárpátalja magyarságának egész olvasó rétegére képes volt hatást gyakorolni.” Eperjesi Penckófer János, *I. m.* 41. Illetve: „A mű eszméltető, ébresztő hatása akkora volt, hogy az olvasónak tisztáznia kellett saját közösség- és létszemléletét”. Eperjesi Penckófer János, *I. m.*, 106. A regény betiltásának és az olvasókhöz való eljutásának problémáját vö. jelen tanulmány AZ ÚJRA FELFEDEZETT *HOLNAP IS ÉLÜNK* című fejezetével.

⁹⁴ Cséka György, *A kárpátaljai magyar irodalom (1988-1998), Megjegyzések a Semmi Könyveiről*, Pannon Tükör, 1999/1, 51.

⁹⁵ Cséka György, *I. m.*, 52.

⁹⁶ Ezeket az ellenvetéseket szem előtt tartva egyet kell értenem Márkus Bélával, aki Cséka György megközelítését posztmodern indíttatásúnak, de felosztásait végső soron politikai-ideológiai alapokon nyugvónak látja. Vö. Márkus Béla, *Irodalom erkölcsi szempontból*, Hittel, 2004/3, 113.

⁹⁷ Cséka György, *I. m.*, 51.

⁹⁸ Bodor Béla, *Az iránymutatás nehézségei*, Véletlen Balett, 2005. Búcsúsám, 110.

⁹⁹ György Péter hasonló gondolatokat fogalmaz meg Fejes Endre műveit elemezve: „életművét egy absztrakt normatív esztétika nevében lesöpörni az asztrálról – pusztá arrogancia. Önmagában véve ez sem probléma, ha az arrogancia interpretációs lehetőségeket nyit, s nem lezár. (...) [A]z esztétikának mégis az lenne a dolga, hogy elsüllyedte életvilágok, társadalmi normák egykori működését érthetővé tegye, s ne érje be a megvetéssel”.

György Péter, *Szocialista romantika és szürnaturalizmus, Fejes Endre*, Élet és Irodalom, 2013. szeptember 13. (LVII. évf. 37. szám), 6.

¹⁰⁰ Hans-Georg Gadamer, *I. m.*, 124.

MOLNÁR KRISZTINA

KONVENCIÓ KONTRA LELKIISMERET

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY TÖLGYEK ALKONYA CÍMŰ REGÉNYÉRŐL

Nagy Zoltán Mihály első regénymondata alkotói pályájának mérföldköve, amely meghozta az író számára az igazi elismerést. Az 1991-ben megjelent *A sátán fattya* 2001-ben elnyerte az Év Könyve Díjat, emellett számos elismerésben részesült az író munkássága az elkövetkezendő években. A Tóth Eszter kálváriájába betekintő regény megrendítő gondolatisággal vezet végig a lány sorsán, akinek ösztönös élni akarása felülemelkedik a megaláztatásokon és kirekesztéseken, a kor és társadalom ítéletén. A lányt katonák erőszakolták meg és teherbe esett, ami rányomta bélyegét egész életére. Az egy mondatos vezekléstörténet egyes szám első személyben, Eszter hangján szól meg, s a lírai megformáltság adja a regény különleges hangulatát.

Az író 1996-ban folytatja a regényfolyamát, megjelenik a trilógia második része, a *Tölgyek alkonya*. Eszter sorsát tovább olvashatjuk a regény lapjain, azonban már nem róla szól a történet. Szilas falut látjuk a műben a 'malenkij robot' utáni években, a kolhozosítás időszakában, ahol felborul az addigi erkölcsei rend, az emberektől megfosztják fizikai és szellemi értékeiket.

A sátán fattyában belülről kifelé, az egyedi tragédián át kapunk kitekintést a nemzet tragédiájára. „Eszter látószögén keresztül tárul elénk az elmesélt világ, ebben ismerni föl a történelmi valóságot...”¹. A *Tölgyek alkonyában* a nemzet, a kárpátjai magyarság tragédiáját látjuk, s ezt szemlélve követjük az egyéni sorsot, kívülről befelé tekintve mutatja be az író a családok, a közösség próbára tételét.

Nagy Zoltán Mihály sajátos írói technikája a *Tölgyek alkonyát* is átszövi, bár ennek létjogosultsága csak *A sátán fattya* folytatásaként értelmezhető, mert, míg *A sátán fattyában* egy hosszú belső monológ kivetüléseként értelmezhető a lírai megformáltság, addig a második kötetben már távolabb kerülünk a gondolatiság síkjáról, mintegy felülről szemléljük a történeteket, mely csak hangulat-átörökítés okán igényli a prózavers formaal-

kotást. Mintha a két regény közötti kapcsolati szálát a líraisággal próbálná az író megerősíteni. A belső történések zaklatott, érzelmi viharok, lelki borzalmak hangulata a versformán keresztül öröklődik a *Tölgyek alkonyába*, rányomva ezzel bélyegét az olvasó gondolataira: a küzdésnek, hánytatásnak még koránt sincs vége. A tördelt sorok, véget nem érő megszakítottság, be nem fejezettség a regényben bemutatott romlott, feje tetejére állított világ kivételéseként is értelmezhető.

A *Tölgyek alkonyának* kezdete megerősíti azt a néma feloldást, amelyet *A sátán fattya* végkifejletében láthatunk: Eszter már nem tud azonosulni önmagával, önkívületi állapotba kerül, s lelke csak a víz által tud megszabadulni a feldolgozhatatlan rettenettől, kitaszítottságtól, amely fekete lepelként borul fiatalságára. A víz minden szennyet, mocskot elmosó ereje a megtisztulást hozza mindkettőjükre, Eszter és Istvánka a víz tetején járnak, ezzel szimbolizálva a Krisztusi ártatlanságot és megtisztulást. Eszter először nevezi gyermekét kisfiamnak, s a *Tölgyek alkonyában* az anya és fia összekapcsolt sorsa hozza számára a végső feloldást. Eszter fia találkozási általi gyógyulásával indul a történet, de ezzel tulajdonképpen a lány kálváriája is véget ér. Az élet megy tovább, a leányanya neveli gyermekét. Bár alakja sosem tisztul meg a közösség szemében, „Eszter alakja a háttérben sötétlik, hiába vágyja az olvasó a tisztaságát, ezt a történetmondást a társadalmi berendezkedés különböző fondorlatai, a történelmi események alakítják.”² A regény többi részében már csak háttérszereplőként látatja az író sorsukat.

Nagy Zoltán Mihály fokozatosan tágítja a regénybeli világlátásunkat, elbeszélőként számol be a családról, a falu, a kárpátaljai magyarság sorsáról. *A sátán fattyában* Eszter a főhős, ezt mutatja az egyes szám első személye is, míg a *Tölgyek alkonyában* már egyes szám harmadik személyben sugallja az író, nincs főszereplő: sorsokat látunk, családokat, a falut, ahogy megpróbálja felfogni a körülötte történő szörnyűségeket, a kolhozosítás „rejtelmét”, megpróbál együtt élni és asszimilálódni a változó rendszerrel.

Az évszázadokon át rétegződő morál alappillérei inognak meg az új rendszer beköszöntével. A regény olvasásakor egyre mélyebbre és mélyebbre süllyedünk a kilátástalanságban, folyamatosan tiporja el az új rendszer a korábbi erkölcsi elveket, csak az tud hatalomra jutni, aki eltapos minden értéket. A *Tölgyek alkonyában* legfőképpen Tóth Mihály alakját látjuk kibontakozni, aki a megmaradás, élni akarás, becsület példaképeként tárul elénk. Értékrendjét nem tudta megingatni semmilyen politikai rendszer, ő a támasza családjának és a körülötte lévő embereknek. Tanult és olvasott,

Istenfélő emberként ő a példaképe a megmaradásnak, belőle merít erőt Eszter, Istvánka, aki már felcseperedett, iskolába jár, Irénke, a családban az egyetlen, akinek pozitív irányba rendeződik élete, férjhez megy és gyereket szül, nem hordoz Eszterhez, Istvánhoz hasonlóan egy életen át lemoshatatlan bélyeget. Ágnes férjét pedig a háttérből támogatja. „Tóth Mihály alakjában sikerült koncentráltan felmutatni mindazon értékeket, melyek a közösség erejét, öntudatát, megmaradásának esélyét adhatják”³. Azonban rá is folyamatosan zúdulnak az akkori kor embertelen intézkedései, az eltiprásba, megaláztatásba és embertelenségbe még a becsületesség és erkölcs hordozója, Tóth Mihály is beleroppan, kétkezi munkájának halálos ítéletét nem tudja elviselni. A sok generáción át nevelt és féltve őrzött budaháti tölgyest kiirtották, helyén már csak tönkök néma sokasága áll: „kipusztítva az egész, csak volt, már nincs / budaháti tölgyes./ indulat vasmarka szorítja szívét, úgy érzi, a lelkében/ megpattan valami, felbillen, összeomlik a nyugalmas belső egyensúly”, Tóth Mihályt megalázzák, nevét és munkáját semmibe veszik. A gyökereit követő, igazságra vágyó asztalos tekintete ezután már sokszor réveteggé válik, belefásul a mindennapokba, egykedvűen szemléli élete utolsó szakaszát. S végül elkövetkezik, ami megbékélést nyújt számára: „letudta/ a földi pályát,/ mint kidöntött, lecsontolt/ budaháti tölgy./ tehetetlenül hever, szava, szemfénye/ elakad, kiapad, megtörik,/ unokája bevonulása előtt három nappal, egy alkonyi órán/ elalszik./ arcát kisimítja, megszépíti a kegyes halál.”

Szép hasonlattal zárja az író sorait, Tóth Mihály alakját egy budaháti tölgyhöz hasonlítja, amelynek gyökerei nagyon mélyre nyúlnak, így biztosítja a fennmaradást, ellenállva minden viharoknak és szélnek. Tóth Mihály is a múltjába, gyökereibe kapaszkodva maradt meg embernek az embertelenségben, támaszt és példát nyújtva mindazoknak, akik a bizonytalan, fenyegető közelségtől megrettennek.

Nagy Zoltán Mihály kétpólusú világot mutat be: határozottan elkülönül a jó és a rossz fogalma, a becsület és a becsstelenség ellentéte bontakozik ki a regény szinte mindegyik oldalán. Nincsenek határ-elmosódások, az olvasó mindig érzi és mindig tudja, ki a jó és ki a rossz a történetben. Ellenszegülnek a Tóth Mihályok a Seres Bálintokkal, a Halász Károlyok a Varga Mártonokkal.

A *Tölgyek alkonya* regény létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen, mert bár az 1950-es, 60-as éveket öleli fel a regény cselekménye, mondanivalója, hőseinek példamutatása túlmutat az akkori kor eseményein és a mai olvasó számára biztosít szilárd erkölcsi alapot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csordás László: A malenykij robot és hatásának megjelenítése Nagy Zoltán Mihály A sátán fattya című kisregényében. In: Együtt, 2013/3, 65-68.
- Eperjesi Penckófer János: Tettben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében. Magyar Napló, Budapest 2003.
- Gerliczki András: A második mondat (Nagy Zoltán Mihály: Tölgyek alkonya című könyvéről). In: Hatodik Síp, 1997/3., 4.
- Iván Zsuzsanna: Büntelen bűnhődés. Nagy Zoltán Mihály: A sátán fattya. In: Új Horizont, XXX. évfolyam, 2002., 2.szám
- N.Pál József: „...a közös rettenetbe belenémult a falu...”. Nagy Zoltán Mihály: A sátán fattya. In: Kortárs, 2001/8
- Penckófer János: Hatvanból harminc. Nagy Zoltán Mihály három évtizedes alkotói pályájának vázlata. In: Együtt, 2011/1
- Penckófer János: Cívódó tündérek prédája. Műfaj és mondat kérdése Nagy Zoltán Mihály lírai történetmondásában. Magyar Napló, 2000/3
- Penckófer János: Morális értékjegyek módosulásai (Nagy Zoltán Mihály írói világa) In: Közoktatás, 2004/4-5
- Nagy Zoltán Mihály – a prózaíró és költő. Bibliográfiai mutató. Ungvár, 2010.

JEGYZETEK

- ¹ Penckófer János: Cívódó tündérek prédája, Magyar Napló, 2000/3
- ² Penckófer János: Morális értékjegyek módosulásai, Közoktatás, 2004/4-5
- ³ Gerliczki András: A második mondat, Hatodik Síp, 1997/3

VÁKIV MARIETTA

ZSIDÓK ÉS MAGYAROK VISZONYA KÁRPÁTALJÁN AZ 1920–1940-ES ÉVEKBEN

Az egykori északkeleti Felvidék évszázadokon keresztül soknemzetiségű lakosságáról volt nevezetes. A XX. század elején a magyarság mellett a legnagyobb nemzetiségi csoportot a zsidóság képviselte, amely egyben Magyarország egyik legnagyobb zsidó közössége is volt. A holocaust kezdetének 70. évfordulója megfelelő történelmi háttérrel teremt ahhoz, hogy a retrospektív tanulmányok és a kárpátaljai zsidósággal foglalkozó munkák által újra átgondoljuk a kárpátaljai zsidóság XX. századi történetét, sorsát, hanyattatásait, szerepét vidékünk történetének alakításában, valamint emléket állítsunk azoknak az áldozatoknak, akik a második világháború poklaiban veszítették életüket.

Jelen tanulmány a kárpátaljai magyarság és zsidóság viszonyával foglalkozik az 1920-as évek elejétől az 1940-es évek elejéig.

A zsidóság nagyszámú megjelenése Északkelet–Magyarországon a XIX. század első felére datálható. Ebben az időszakban került sor jelentős számú zsidó bevándorlásra Oroszországból és Lengyelországból Kelet-Galícia területén keresztül Magyarországra. Vándorlásuk végcélja valójában nem is Magyarország volt, hanem Nyugat-Európa és Amerika, ugyanakkor keletről történő migrációjuk első állomása a mai Kárpátalja – akkori nevén Északkelet–Magyarország volt.

Ez a vidék a XIX. századi Magyarország gazdaságilag egyik legelmaradottabb régiójának számított és a keletről érkező zsidók nagy része a kereskedelembe való jártasságuk révén jó megélhetési lehetőséget látott ezen a területen. Éppen ezért sokan nem is utaztak tovább Magyarország belső területeire, hanem ebben a tartományban telepedtek le a jobb megélhetés reményében. Az évek során ezek a zsidók elsajátították a magyar nyelvet és már magyar zsidóként azonosultak a helyi közösséggel és annak problémáival. A Magyarország belső területén élő asszimiláns és reformis-

ta zsidósághoz képest ezek a galíciai zsidók szegényen éltek és kevésbé voltak műveltek, mint fővárosi társaik.

A XIX. század végén Magyarország több liberális jellegű intézkedést valósított meg, amely a zsidóságra kedvezően hatott. Törvénybe iktatta a zsidók egyenjogúsítását és 1895-ben az izraelita vallást felvette az ún. „bevett vallás”-ok (religio recepta) közé, amely értelmében a zsidó vallás a magyar törvények védelme alatt áll. Külön nemzetiségként azonban továbbra sem ismerték el őket, mert az asszimilációt vélték a zsidókérdés legoptimálisabb megoldásaként. A magyarországi zsidók nagy része hajlandóságot mutatott erre, ez azonban a kárpátaljai ortodox zsidó közösségekre nem volt jellemző.

Az első világháborút lezáró területveszteségek mélyen megrázták a magyar társadalmat. Épp ebben az időszakban öltött intenzívebb formát a magyar antiszemitizmus és ezen belül a galíciai zsidók szerepe. Ugyanis a galíciaiak folyamatosnak vélt bevándorlásában látták a magyar zsidó közösség növekedésének okait. Holott tudományosan bizonyított tényné vált, hogy az ominózus bevándorlás a XIX. század első felében már lezajlott, s a zsidók a magas demográfiai mutatóikat természetes népszaporulatuknak köszönhették. Az antiszemiták ezt rendszerint figyelmen kívül hagyták, és mindinkább terjesztették ezt a tévhitet. A bűnbakkeresés és a zsidóknak a háborúban való csekély részvétele miatt fontos eszközeivé váltak az zsidóellenes propagandának. Ezek a téves koncepciók elértek a kárpátaljai zsidósághoz is.

A kárpátaljai magyarok és zsidók az 1920-as évekig többé-kevésbé konfliktusmentesen éltek, azonban az első világháborút követően Kárpátalját az újonnan megalakult Csehszlovákiához csatolták, és ekkor megváltozott a kárpátaljai zsidók és magyarok társadalmi helyzete.

A csehszlovák kormány egyik fő célja az volt, hogy a magyarokat végérvényesen kisebbségi szerepbe kényszerítse. Ebből a célból a zsidókat külön nemzetiségként ismerte el (addig a zsidók is egyértelműen magyaroknak vallották magukat). Így a népszámlálási adatok is egészen más képet mutattak (a magyarok egyértelműen kisebbségi szerepbe kényszerültek), ez pedig kisebb feszültségeket okozott. Mivel 1920 előtt a zsidók váltig hangoztatták magyarságukat, most a magyarok úgy érezhették (és joggal), hogy cserben hagyták őket.

Az új hatalom a kárpátaljai zsidókkal szemben nem próbálkozott asszimilációs politikával, így lehetőséget kaptak héber nyelvű iskolák, kulturá-

lis társaságok és politikai pártok alapítására is. Ezzel szemben a magyarok jelentős korlátozásokat szenvedtek nyelvi és kulturális téren is. Az egyik példa erre Siménfalvi Árpád tartományi képviselő 1931. szeptember 14-én a Tartományi Gyűléshez intézett levele a tárgyban, hogy „*Ungváron és Nagyszőlősen a ruszin és cseh nyelvű középfokú és polgári iskolák igazgatói azt követelik a római katolikus és református lelkészektől, hogy a magyar nyelvű tanulókat ruszin, illetőleg cseh nyelven részesítsék hitoktatásban*” [10]. Tehát míg a zsidóknak engedélyezték a héber nyelven való oktatást, addig a magyar nyelv használata korlátozva volt a hitoktatás területén. Ebből kifolyólag érthető volt a helyi magyarság antipátiája a zsidók irányában. Fedinec Csilla egy másik munkájában például arról olvashatunk, hogyan gúnyolódik a kárpátaljai magyar sajtó a „magyarságát” elhagyó zsidókon: „*Én már nem vagyok magyar, és semmilyen viszonyban nem állok a magyarokkal...*” [11]

A kárpátaljai zsidó sajtó erősen elítélte a magyarországi antiszemitizmust és folyamatosan nyomon követte a magyarországi eseményeket, különösen azokat, amelyek kapcsolatban álltak az antiszemitizmus terjedésével. Egy 1937-ben megjelenő írásban olvashatjuk: „*A hitlerista agitáció az utóbbi időben erősen megélnkült Magyarországon. A legutóbb hatalmas propagandaanyagot kaptak a németországi Erfurtból, amelynek első pontja a „Hová tegyük a zsidókat?”*” [7]

A kárpátaljai magyarság zöme elítélte a zsidókat azért is, mivel a több évtizedes békés együttélés után nem vállalt vele szolidaritást a nehéz időkben. Ezt a magyar sajtó a következőképpen publikálta: „*... sajnos a mi magyar zsidóink egy része nem állta ki a próbát... akik a magyar világban halálos sértésnek vették volna, ha valaki zsidóságukat nemcsak vallásukra, de nemzetiségükre is vonatkoztatja, azok az új csillag feltűnésével egyszerre zsidó nacionalistákká, vagy külön zsidókká lettek*”. [5] Természetesen voltak a magyarságnak olyan képviselői is, akik nem kárhoztatták a zsidókat a számukra előnyös döntések meghozatalával a magyarság kárára. Az egyik író a következőket konstatálja: „*meglehet, hogy kisebb-nagyobb csoportok ... félrevezetés során tényleg meginogtak a népszámlálásnál, akár félelemből, akár opportunitásból ... ámde nem jelenti azt, hogy az őslakos magyar zsidóság többsége ezekkel a megtévesztett töredékekkel azonosította magát és magyarságát megtagadva, a népszámlálás eredményeit a magyarság kárára befolyásolta volna*”. [6] Tehát a magyarság egy része nem minden zsidót minősített árulással, viszont nagyobb részük a zsidóságot hitszegés-

sel vádolta, ami külön izraelita nemzetiségük gyakori hangoztatása végett teljesen érthető is volt.

Az 1938-as esztendő jelentős politikai változásokat hozott Kárpátalja történelmében. Az egyre erősödő magyar-német közeledésnek köszönhetően Németország és szövetségesei kompenzálni szerették volna Magyarország revíziós törekvéseit, és az elcsatolt területek visszaszerzésének kérdését nemzetközi döntőbírák elé vitték, ahol azok Magyarország javára ítélték ezen területek egy részét.

Kárpátalja 1938-as Magyarország által történő visszafoglalását a magyarsággal ellentétben a zsidóság másképp élte meg. Amikor érezni lehetett már, hogy Kárpátalja stabilitása Csehszlovákia kötelékében megingott, a zsidó sajtó a következőket publikálta: „...*De bármit is fejlődjének a dolgok, Csehszlovákia zsidósága, mint egy ember ott áll a köztársaság mögött. Mert hiszen nemcsak a demokratikus haza megvédéséről, hanem a zsidó jövő megvédéséről van szó...*” [9] Valamint: „*Podkarpatska Rusz minden zsidó templomában könyörgő istentiszteletet rendeznek a csehszlovák köztársaság épségéért és békéjéért...*” [6] A magyarok szintén figyelemmel kísérték a vidéket érintő külföldi eseményeket, azzal a különbséggel, hogy ők szerették volna, ha Kárpátalja ismét Magyarország kötelékébe kerül. A Kárpáti Híradó hasábjain olvashatjuk a következőket: „*Mint Budapestről jelentik, a magyar kormány még az éj folyamán felkérte a nagyhatalmakat a döntőbírótság elvállalására, s a továbbiak tekintetében természetesen bevárja a nagyhatalmak választát...*” [4] Ebből is látszik, hogy a sajtó visszhangja alapján a kárpátaljai magyarság és zsidóság nem egyforma hangulatban várta a határkérdésről való döntést, míg a magyarok a Magyarországhoz való csatlakozás számukra pozitív rendelkezését várták, addig a zsidók épp emiatt aggodalmaskodtak, mert abban az esetben, ha Kárpátalját leválasztják Csehszlovákiáról, többé már nem lesznek külön nemzetként elismert zsidó közösség és rájuk is érvényesek lesznek a magyarországi zsidótörvények.

A visszacsatolást a következőképpen élte meg a két kárpátaljai nemzetiiség. Magyarok: „*Munkács, Ungvár, Kassa, Losonc, Léva és Érsekújvár a miénk*”. „...*Isten hozta vitéz honvédeinket. Éljen a megnagyobbodott Magyarország!*” [9] Zsidók: „*20 év után 1938. november 2-án visszacsatoltak a 100 éves anyaországhoz: Magyarországhoz. Bízunk benne, hogy Horthy Miklós magyar fő kormányzó és a magyar kormány, akik Hitler után a század legnagyobb diplomáciai diadalát aratták, kegyesek és megértőek*

lesznek az itteni zsidóság iránt és megvédenek bennünket az indokolatlan bántalmakkal szemben...” [11]. Míg a magyar sajtó hasábjain a győzelem hangulata érződik, addig a zsidókén a szkepticizmus és az aggodalom jövőbeli sorsuk iránt.

Kárpátalján az 1938-as visszacsatolás után érvénybe léptek a magyarországi zsidótörvények. Az antiszemitizmus terjedésének köszönhetően a zsidóellenesség legitim formát kapott. Kárpátaljára nézve ez még a 40-es évek elején nem nyilvánult meg olyan erőteljesen, mint Magyarország más megyéiben. De azért itt is voltak példák a zsidóellenes hangulatra. Elsőként meg kell említeni az 1941-ben történt kárpátaljai, magyar állampolgársággal nem rendelkező, ún. hontalan zsidók deportálását Kamjanec-Podolszka, ahol 18.000 kárpátaljai zsidó esett áldozatul [1], és amelynek megszervezésében az antiszemita nézeteket valló lakosság egy része aktívan is részt vett. A hontalanok kitoloncolását követően is akadtak példák Kárpátalján a zsidóellenes hangulatra. Az Ungvári Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség 1942. május 11-én kelt levelében a megye főispánjához a következőket írja: „1942 május 10-ről május 11-re virradó éjszaka előttünk ismeretlen tettesek betörték nagytemplomunk igen értékes és ma pótolhatatlan művészi értékű ablakait...” [2]. Ebben az ügyben több levélváltásra is sor került a főispán és a hitközség között, de a tettesek nem kerültek elő. Viszont a hivatal nem vette félvállról a zsidók effajta kéréseit, mivel a levelezésből kitűnik, nyomozás folyt a tettesek után.

Az kárpátaljai őslakos zsidóság (illetve azok a hontalanok, akik megmenekültek a 1941-es deportálástól) mindezek ellenére nem veszítette el bizalmát a magyar hatóságokban. Többször fordultak hozzájuk különböző kéréssekkel, sőt még a hitközségen belüli vitákban is a helyi magyar hivatalnokoktól kértek segítséget [3]. Míg a magyarországi zsidókat 1943-ban fokozatosan kezdték korlátozni a jogaik gyakorlásában, addig a kárpátaljai zsidók biztonságban érezhették magukat és élvezhették a helyi államapparátus támogatását.

A magyarok és a zsidók viszonyát Kárpátalján az 1920–1940-es évek elején nem egyforma magatartás jellemezte. A csehszlovák kormány különböző módon kezelte mindkét nemzetiséget, ami jelentős mértékben kihatott egymáshoz való viszonyukra is. Az izraeliták egy csoportja külön nemzetként való elismerésük után a zsidó nacionalizmus elveit vallotta, és míg 20-as évek előtt magyar hazafiságát hangoztatta, addig Csehszlovákia fennhatósága alatt megtagadta azt. A kárpátaljai zsidóság identitásának ef-

féle transzformálódása a helyi magyar lakosság antipátiáját vonta maga után. Hiszen ebben az időszakban ők kerültek nemzeti kisebbségbe és kisebbségként vívott harcukban elvárták volna a zsidó lojalitást a régi közös múlt okán. A régió 1938-as Magyarországhoz való visszacsatolása után a zsidók újra megtalálták magyar gyökereiket, ami remek alkalmazkodó készségükről ad tanúbizonyságot. A magyar lakosság azonban sokáig nem felejtette el az ún. cserbenhagyásukat és a Magyarországról terjedő antiszemitizmus ezen a területen is radikális formát öltött. De ennek ellenére a kárpátaljai magyar hatóságok a lehető legtovább megvédték a kárpátaljai zsidókat az elkerülhetetlen holocausttól.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

1. Magyar Országos Levéltár – K - 774. Kozma Miklós jelentése a Belügyminiszternek 1941. aug. 29.
2. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár – F. 47 – L. e. 1. – Ö. e. 249. – Ung vármegye főispánjának iratai.
3. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár – F. 94 – L. e. 2. – Ö. e. 34. – 27. old. –Ungvár rendezett tanácsú város polgármesteri hivatalának iratai.
4. A magyar-csehszlovák megegyezés a döntőbíráskodás tekintetében // Kárpáti Híradó – 184. szám. – 1938. okt. 30. – 1. old.
5. Az örök magyar tempó // Őslakó. 1938. február 6. – 6. szám. – 1. old.
6. A Podkarpatska ruszi rabbitanács az ország védelmében // Zsidó Néplap, 1938. márc. 11. – 10. szám – 3. old.
7. A szlovenszkoí és kárpátaljai zsidóság útja // Őslakó, 1938. január 1. – 1. szám. – 1. old.
8. Erős hitlerista agitáció Magyarországon // Zsidó Néplap, 1937. február 12. – 1. old.
9. Győzött a magyar Igazság! // Kárpáti Híradó, 1938. november 3. – 186. szám. – 1. old.
10. Sötét felhők Európa egén // Zsidó Néplap, 1938. márc. 11. – 10. szám – 1. old.
11. Visszacsatoltak! // Zsidó Néplap. 1938. november 4. – 42. szám – 1. old.
12. Fedinec Csilla. A kárpátaljai magyarság kronológiája. 196. old // <http://mek.oszk.hu/01800/01843/01843.pdf>
13. Фединець Чілла. Перехід м. Ужгорода під владу Чехословаччини (за матеріалами угорською преси 1918–1920) // Науковий вісник УжНУ. Серія Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Вип. 387–388 (част. 2.) – 2008. – С. 114-119.)

ZUBÁNIC S LÁSZLÓ

A SZENTMIKLÓSI URADALOM ÉS A TELEGDYEK

(Bereg)Szentmiklós első írásos említése 1214-ből való, az első birtokosok közül a Gertrudisz királyné elleni sikeres merényletben szereplő Simon ispán, Bánk bán veje volt. A birtok jelentős fejlődése a Perényi családdal¹ köthető össze, amelynek anyagi felemelkedésére Luxembugi Zsigmond uralkodása idején került sor, aki új, hozzá hí katonai és udvari arisztokrácia kialakításával kívánta hatalmát megerősíteni. Ennek a folyamatnak a részeként került sor Szentmiklós eladományozására, amelyet 1387. május 10-én kelt adománylevelével az uralkodó Perényi Péternek (macsói bán) és fiainak - Miklós, János, Imre - adományozta a hozzá tartozó birtokokkal együtt. A Perényiek – akik ekkor szerezték meg az Ugocsa megyei Nyalábvár és Nagyszőlős uradalmat – hűségesen szolgálták urukat, így többek között 1403-ban a trónkövetelő Nápolyi László felső-magyarországi híveit Sárospatak mellett leverték². Hívei megjutalmazására Zsigmond király 1403-ban kelt oklevelében megengedte Perényi Imrének (főpohárnokmester, titkos kancellár), hogy Szentmiklóson a maga részére erődített kastélyt építsen³.

A birtokot a Perényi család terebesi, vagy nádori ága birtokolta egészen 1542-ig, amikor Perényi Péter koronaőr bebörtönzését követően visszazállt a koronára. 1572-ben II. Miksa király Frangepán Ferenc horvát-szlavón-dalmát bánnak adományozta 10 ezer aranyforint zálogösszegben, majd ismét visszakapták a Perényiek. Mivel Perényi Gábor (a nádori ág képviselője) utódok nélkül halt meg, a szentmiklósi uradalom ismét királyi tulajdonba került, majd az uralkodó 1574. május 27-én kelt adományával 22 ezer forint⁴ lefizetése mellett Telegdy Mihálynak zálogosította el. Az összeg befizetéséről a Szepesi Kamara 1575. február 5-én állította ki a nyugtát. II. Rudolf király 1578-ban kiadott oklevelében 8 ezer forinttal növelte a zálogösszeget, ekkor a szentmiklósi uradalom részeiként az alábbi településeket említik: Szentmiklós, Kölcsin, Podhering, Repede, Szolyva, Sztrojna, Duszina, Martinka, Hársfalva, Almamező, Alsó-Verecke, Ökörmező (Volóc), Felső-Verecke, Verbiás, Laturka, Pudpolócz, Sdenyő (Zsdenyova), Perekresz, Uklin, Robonicza, Izvor, Paulova, Polenà, Holubina, Szuszkó – azaz Munkáctól a Kárpátok vízválasztójáig.

A leleszi konvent által lefolytatott beiktatás ellen Mágóchy Gáspár, Torna és Bereg vármegyék főispánja (a munkácsi vár ura) és a Perényi család tiltakoztak.

Az Erdélyben jelentős birtokokkal rendelkező Telegdy család felsőmagyarországi megjelenése elég furcsának tűnik, valószínűleg II. Miksa katolikus hívei egyikét szerette volna még inkább magához kötni.

Telegdy Mihály hosszabb ideig erdélyi alvajdaként, majd 1569-71-ben székely főkapitányként és udvarhelyi várkapitányként működött, 1556-ban elkísérte János Zsigmond fejedelmet Belgrádba, hol az Szulejmán szultán előtt tisztelgett. Bár Báthori István váradi főkapitány, a későbbi fejedelem az unokaöccse volt (édesanyja Telegdy Katalin), János Zsigmond halála után Bekes Gáspár pártjára állt, s mint ilyen részt vett a kerelőszentpáli csatában is. A vesztes csatát követően Báthori példát statuált – másodikként rokonára mondta ki a fő- és vagyonvesztő ítéletet, így a családnak menekülnie kellett Erdélyből⁵.

A beiktatásnál ellentmondó Mágóchy Gáspárral a továbbiakban is meggyűlt a baja, amin nem segített Ernő főherceg–helytartó oltalomlevele sem. Telegdy Rudolf király 1583. május 6-án kelt engedélye alapján jelentősen megerősítette és kiépítette a szentmiklósi várkastélyt. Itt rendezte be főúri udvartartását.

1585-ben Telegdy Mihály az egri káptalan előtt tiltakozott, hogy “Mágócsi a szentmiklósi uradalmat se fel ne kérhesse, se adományul ne nyerje”. Emiatt a két birtokos között ismét lánggra lobbant az ellenségeskedés. Báthori István országbíró vizsgálatot rendelt el, amelynek lefolytatására Kálnási Ferenc királyi embert (homo regius) és Gállfi Lőrinc leleszi áldozárt utasította.

Mágóchy halála után Munkács új ura, Rákóczi Zsigmond is több alkalommal próbálta megszerezni a szentmiklósi uradalmat⁶, azonban a Telegdyek rokonuk, Báthori István országbíró segítségével megakadályozták azt.

Az 1598. évi házösszeírás alapján pontos adataink vannak a szentmiklósi uradalommal kapcsolatban. Az uradalomhoz tartozó falvaknak köszönhetően a munkácsi uradalom után a Telegdy család Bereg vármegye legnagyobb birtokával rendelkeztek⁷ (a vármegye 37 800 lakójából 2 737 élt birtokaiakon, a kb. 5 400 portából 391 fölött rendelkeztek – lásd. 1. sz. táblázat). Összehasonlításként a munkácsi királyi (később magánföldesúri) uradalomhoz 1 988 porta (13 916 lakos) tartozott. A korabeli gazdasági viszonyoknak megfelelően a 300 porta fölötti tulajdon nagybirtoknak számított, s a Telegdyek csupán Bereg vármegyében ezt meghaladó vagyonnal bírtak. A Magyar Királyság területén ekkor 1 000 porta fölötti vagyonnal 24 család, 1 000–501 közöttivel 19 család, 500–301 közöttivel pedig 33 család rendelkezett⁸.

1. sz. táblázat

Nr.	A település (possessio) megnevezése:	Porták száma:	Népesség száma:
1.	Szentmiklós	21	147
2.	Kölcsin	13	91
3.	Podhering	9	63
4.	Repede	14	98
5.	Szolyva	73	511
6.	Szrojna	3	21
7.	Duszina	12	84
8.	Martinka	7	49
9.	Hársfalva	39	273
10.	Almamező	1	7
11.	Alsó-Verecke	63	441
12.	Ökörmező	13	91
13.	Felső-Verecke	42	294
14.	Verbiás	4	28
15.	Laturka	18	126
16.	Pudpolócz	6	42
17.	Sdenyő (Zsdenyova)	7	49
18.	Perekresz	4	28
19.	Uklin	1	7
20.	Robonicza	3	21
21.	Izvor	4	28
22.	Paulova	4	28
23.	Polena	6	42
24.	Holubina	21	147
25.	Szuszkó	3	21
	Összesen:	391	2737

Az uradalom legnagyobb települései Szolyva (73 porta - 511 lakos), Alsó-Verecke (63 porta - 441 lakos), Felső-Verecke (42 porta - 294 lakos) és Hársfalva (39 porta - 273 lakos) voltak. Összehasonlításként, a munkácsi uradalom mezővárosainak lakossága ekkor: Beregszász (235 porta – 1645 lakos), Munkács (164 porta – 1148 lakos), Vári (164 porta – 1148 lakos).

A korabeli gazdasági viszonyokra az 1567-ben, illetve 1648-ban összeállított urbáriumok mutatnak rá. Az uradalom jobbágyai census címén évenként 2 forintot fizettek telkenként⁹, falunként 1-1 tehenet, 1-1 őzet, helyenként bárányt, sajtot, szénát, kendert, zabot, nyest vagy rókabőrt szolgáltatottak be. Robotra csak ritkán kényszerítették a parasztokat. Az 1648. urbárium szerint az uradalom lakossága az alábbi szolgáltatásokkal volt köteles a földesúr rendelkezésére állni:

- „1. Az eghész szent miklosy joszagh tartozik mēh dezmaul.
2. Sem tauaszi, sem őszii vetemenbül dezmaul nem tartoznak.
3. Ez a joszagh két reszbül al, vgj mint felső es also vidékbül.
4. A felső videdk tartozik az vrak juhait ki telelni, mikor reaiok osztjak, tudni illik kire hatmat, kire negyet s kire hogj, ertek szerint [vagyonuk, teherbírásuk szerint] ra szoktanak osztani.
5. Mind az alsos mind a felső videdkben a' melj jobbagynak juha vagion, valamikor kivantatik az vr szukseghere, szama nekül szoktanak el hozni tőlök s ez az oka, hogj a kinek juha vagion, nem fizet helj vtan sztrongat¹⁰, hanem csak 4 penzt ad egj juhtul, ut supra.
6. Lud, tjuk, tykmonj etc. valamikor kivantatik, tartoznak az vr konjhaira adni.
7. Az felső videdk Felső Vereczke nekül annuatim tartozik az vr szamara cubulis no. 100 [100 köből zab – 1 köből = 64 l.]”

A 17. század elejére a vidék biztonságos mivolta, illetve a kenézek által folytatott telepítések következtében a korábban meglévő falvak szomszéd-ságában újak jöttek létre, azonban a megfelelő szántóföld hiányában a paraszti telkek nagysága tovább aprózódott. A hegyvidéki gazdálkodás alapját a legeltető-makkoltató állattartás (szarvasmarha, juh, sertés) képezték, ezért a lovak száma falvanként elenyészően kevés.

2. sz. táblázat

Nr.	Településnév	Ló	Szarvasmarha	Méh (kasok)	Sertés	Juh
1.	Szentmiklós	-	94	102	97	-
2.	Szolyva	19	78	85	127	55
3.	Alsó-Verecke	34	164	198	127	405
4.	Hársfalva	16	67	78	70	360
5.	Felső-Verecke	18	74	76	26	420

Telegdy Mihály a szentmiklósi kastélyban rendezte be rezidenciáját, azonban a kastély építését már fiainak kellett befejezniük. Losonczi Bánffy Zsófiával kötött házasságából 4 gyermek született.

Az atyai végrendelet alapján a birtokokat a fiúörösök, (X.) János és (III.) Pál között osztották meg. Telegdy János a podheringi kastélyban rendezkedett be (a birtokainak központja a Zemplén megyei Zétény vára “castello Zétény”), míg öccsége lett a családi birtokközpont, Szentmiklós. A várkastély mai alakját a Telegdy János által befejezett építkezéseknek köszönhetően nyerte el. A munkálatokkal kapcsolatban így írt 1589-ben öccsének: „nincs téglavető a beregségben, Lengyelországa küldtem az kj ablakokat czjalna üegh tányérral humár kettőt az háznak megpadoltattam, az orosz palotára mohát is és az hasadékokat moval czináltatom be és úgy ottetem meg aztán meg az mésszel. A kőműves semmi választ [...] de még itt két hónapig sem végzik el a művet [...] Eddig nem tudták szállítani a zszindelyt az árvíz miatt.”

Az építkezéssel kapcsolatos későbbi, 1594 júliusában írt levele is: „még kapu sincs udvaromon s még házamon sincs ajtó”. A munkálatok már a végéhez közeledhettek ekkor, mivel ebben az évben került fel a kastély nyugati falára a „D. C. Joannes Telegdi Anno 15(9)5” felirat¹¹.

A Telegdy-testvérek rokonaikkal együtt részt vettek a 15 éves háború számos csatájában. Erről főleg Telegdy Pál feleségéhez írt leveleiből értesülhetünk: „Magunk és táborunk állapotja ebben vagyon: elmúlék egy hete, hogy Hatvant megszállottuk. Még most sem fogtunk ugy hozzá, hogy megvennők, hanem távoli föld lövöldöztek be a városba és várába. Oka ez, hogy értettük vala, hogy kű[v]ül megsegítik, azt vártuk”¹².

Telegdy János 1596. október 26-án hal meg a mezőkeresztesi ütközetben. Segnyey Annával kötött házasságából négy gyermeke született.

Telegdy Pál az előkelő, jelentős birtokokkal rendelkező Várday Katalinnal kötött házasságot. Várday Katalin, családja utolsó tagja volt, számos Szabolcs megyei birtok, köztük Kisvárda öröksége részét képezte. A család birtokait a szentmiklósi kastélyból igazgatta. Házasságukból több gyermek is született. Erről tanúskodik Telegdy Pál sírfelirata is, amelyet „nagyságos Várday Katharina készítettett néhai szeretett férje Thelegdy Pál dicsőségére”. A főúr 1596. november 13-án 32 éves korában hunyt el. Telegdy Pálnak és Várday Katalinnak hat gyermeke született: István, Zsigmond, Mária, Zsuzsa, Kata és Anna leányai.

Telegdy Mihály gyermekei közül Telegdy Kata (1550–1599), Szokoly Miklós felesége is bekerült a történelemkönyvekbe. A legújabb kutatások

szerint egyike a korszak első költőnőinek. Húga, Bora előbb Csapy Krisztof, majd Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem felesége.

Telegdyné Várdai Kata később bedeghi Nyáry Pál váradi kapitányt választotta férjéül. Első házasságából csak a legkisebb leánygyermek, Anna élte meg a felnőttkort. Anna bedeghi Nyáry István szabolcsi főispánhoz, királyi főajtónállómesterhez ment feleségül. Vagyonáról kiválóan gondoskodott mostohaapja, egyben apósa, Nyári Pál, de gondoltak rá rokonai is, így unokabátyja, ecsedi Báthori István országbíró is, aki 1603-ban kelt végrendeletében külön megemlékezett leányági rokonairól. A Báthori-vagyon leányági javait Telegdy Pálné Várday Kata és annak leánya, Nyári Istvánné Telegdy Anna kapták meg. Telegdy Anna arany-ezüst értékeket és drágaköveket kapott örökségül 11 500 forint értékben, illetve számos birtokot, úgy mint Abaúj megyében Rozgony, Zinna és Györke falvakat, Zemplénben pedig Helmecezt és Keresztúrt.

Várday Kata és Nyáry Pál levelezéséből a korabeli történelmi eseményekről is értesülhetünk, így többek között .... “Batory [Gábor] uram felől ma hozott Cycery [Csicseri Ambrus] uram levelet, kiből Kegyelmed mindeneket megérthet, nem leszen addig semmi kár az dologban. Édes szerelmes uram, az jószágom felől törekedjék Kegyelmed, mert bizon igen nagy dolog lenne, ha immárlan kárt vellanánk. Isten után Kegyelmedhez vagyon minden bizodalmon, édes uram, legyen az Kegyelmed munkájára és sok szolgálatjára is mind az mostanin, mind az előbbire mi tekintet, hogy az ki Kegyelmed kezében vagyon, ne kívánják ő felségek azt el. Szentmiklósi jószágunkon ott vadnak az halduk [hajdúk], Tot Ferenc a hadnagyok, három falu is, az ki közös Telegdyvel, azok mindenestől elfutottak...” [Várday Kata Nyáry Pálnak. Rozgony, 1606. április 28.]¹³

Telegdy Kata és Nyáry Pál házasságából született Nyáry Krisztina, aki a Várday-vagyon örököse is lett. Előbb Thurzó Imre, majd Esterházy Miklós felesége. 1628-ban gróf Esterházy Miklós és felesége, Nyári Krisztina megállapodtak Nyáry Istvánnal és Telegdy Annával, hogy 28 000 forint lefizetése mellett a szentmiklósi kastélyt és számos birtokot azok életük végéig élvezhetik, azután pedig a zálogösszeg visszafizetése nélkül visszazár a vagyon az Esterházy-családra.

Mivel a Telegdy-família X. János ágán tovább élt, fiai, IV. Ferenc és Gáspár is benyújtották igényüket a család birtokaira. Telegdy Gáspár és fia, István hatalmas vagyon birtokába jutottak öröklés és zálog révén, többek között a Surányi és a Prépostváry családoktól. Apja halála után Telegdy István a leleszi konventhez fordult, hogy állítsák ki számára a szentmiklósi uradalom tulaj-

donjogával kapcsolatos oklevelek másolatát, majd kérelmezte a kassai kamaránál a zálog további megerősítését, amelyre további 30 000 forintot tett le. 1650-ben III. Ferdinánd császár megerősítette Telegdy Istvánt a szentmiklósi uradalomban. Ebben az évben nősült meg, s vette feleségül a birtokra szintén igényt tartó Lónyay Zsigmond Bereg vármegyei főispán lányát, Margitot.

A gyakran betegeskedő Telegdy István 1649-ben elkészítette végrendeletét, amelyben vagyonának fő örököséül feleségét, Lónyay Margitot jelölte meg. Az utolsó Telegdy 1653-ban halt meg. Felesége, Lónyay Margit szeptember 23-án kelt levelében már mint „az néhai tekintetes és nagyságos Thelegdy István úr megmaradot Eözvegye” írta alá magát.

Később III. Ferdinánd király a kastélyt és uradalmát Lónyai Zsigmondra és mindkét nembeli örökösire ruházta. 1652. március 5-én kelt végrendeletében Lónyay Zsigmond rendelkezett ingó és ingatlan vagyonának örökléséről, így többek között a szentmiklósi uradalomról és annak tartozékairól¹⁴. A kenézi telepítéseknek köszönhetően ez a lista sokkal nagyobb, mint a II. Rudolf által kiadott adománylevélben szereplő: Szentmiklós, Podhering, Repede, Szuszkó, Holubina, Pauljana, Pavlane, (H)Raboncza, Putpolócz, Romanócz, Szolina, Alexandrovica, Nelepina, Hankovicza, Felső-Verecke, Zavatka, Zadilinszky, Jelozte (Jalloua), Alsó-Verecke, Pereszner, Mevecz (Meduerre), Tissó, Laturka, Nagy-Bersztrakalavicza, Misterovicza, Boroszohuza (Borszuchina), Katalinom (Kotilnicza), Kis-Bisztra, Sbuna, Sdenik, Katalinczky (Kallitounicza), Scserbóc, Rozgale, Marczány, Borka, Kolczin, Verbiás, Pereknea, Izvor, Stroina, Dulina, Mortinecz, Almamező, Eökörmező, Uklin.

Az elhunyt Lónyai Zsigmond özvegyét nagymihályi Bánffy Erzsébetet Rákóczi László vette el, s így a szentmiklósi birtokok előbb rá, később rokonaira, a Rákócziakra szálltak.

IRODALOM:

Книга регистрвции крепостных крестьян и помещиков в селах жупы 1647-1648. – Державний архів Закарпатської області. Фонд 10: Наджупан Березької жупи. Оп. 1. Од. зб. 107. – арк. 144.

Гусарова Т.П. Венгерское дворянство в XVI-XVII вв. // Европейское дворянство XVI-XVII вв.: границы сословия. Отв. ред. В.А. Ведюшкин. – М.: “Археографический Центр”. 1997. – С.171-191.

Гусарова Т.П. Основные проблемы социально-экономического развития Венгрии в XVI - первой половине XVII вв. / История Европы. Т.3. М., 1995. С.138-142.

Коротка історія Угорщини. (Під ред. Петера Ганака. Редактор та упорядник українського видання Іштван Удвари.). – Ниредьгаза, 1997. – 222 с.

Поп Д., Поп І. Замки Подкарпатської Русі. – Ужгород: Карпато-руський етнологічний дослідницький центр США, 2002. – 125 с.

Ur és paraszt a magyar élet egységében (Szerk.: Eckhardt Sándor). – Budapest: Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, Bölcsészeti Karának Magyarisztan-tudományi Intézete, 1941. – 222 p.

Lehoczky József. Magyar lovagkönyv. A feudalizmus kézikönyve. Budapest: Novum Pocket, 2012. – 553 p.

N. Kiss István. 16. századi dézsmajegyzék. – Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960. – 1120 p. I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648). Szerk.: Makkai László. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1954. – 679 p.

Két vitéz nemesúr: Telegdy Pál és [Telegdy] János levelezése a XVI. század végéről. Közzétette Eckhardt Sándor. Budapest: Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarisztan-tudományi Intézete, 1944. – 218 p.

Rákóczi László naplója. – Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1990. – 495 p.

Radvánszky Béla. Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. III. kötet – Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1896 – 494 p.

JEGYZETEK:

¹ A Perényi-család felvidéki felemelkedése valószínűleg annak köszönhető, hogy Zsigmond király az Anjouk idején felemelkedett és túlságosan megerősödött családokkal (Drugeth, Drágffy) – akik egyébként Nápolyi László trónigényét támogatták – szemben egy hozzá hű csoportot kívánt létrehozni. Ebben a törekvésében számíthatott rokonára, Tódor podóliai fejedelemre, Munkács és Makovica urára (aki a nikápolyi csatavesztés után egy időre kiesett a közéletből), illetve a Perényiekre, akik ekkor szereztek meg a nagyszőlősi és a nyalábvári uradalmakat. // Lásd Zubánics László. Perli-e még ezt a hont más? – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2010 – 50–51. pp.

² A Perényi család oklevéltára. Közvetteszi Tringli István. – Budapest: Magyar Országos Levéltár – MTA Történettudományi Intézet, 2008 – 136. p.

³ Zubánics László. Víz tükrére történelmet írni.... – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2007 – 25. p.

⁴ Lehoczky Tivadar. Beregvármegye monographiája. – Ungvár: Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, 1881. III. Kötet – 715. p.

⁵ A Telegdy-család, a Csanád-nemzettség Belenyk nevű tagjától származó biharvármegyei híres főúri család. Tamás comes a XIII. sz. végén Csanád vármegyéből biharvármegyei ősi birtokára, (Mező)Telegdre költözött. Számos országos jelentőségű személyiség származott a nemzetiségből, így Telegdy Csanád, királyi kancellár, egri püspök, majd esztergomi érsek (Nagy Lajos király hívséges embere), Telegdy Tamás, sztergomi kanonok, később nagyprépost, csanádi püspök, kalocsai, majd esztergomi érsek. Telegdy (II.) István erdélyi alvajda, aki családi címerét XII. Lajos francia királytól kapta, 1509-től kincstartó, a Dózsa-féle parasztlázadás során Lippp vára mellett karóba húzták. Lánya Katalin Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király édesanyja lett. A Bekes-féle lázadás támogatása miatt Telegdy Mihály családjával elmenekült Erdélyből, birtokaikat elkobozták. // Lásd Nagy Iván. Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. XI. kötet. – Pest: kiadja Ráth Mór, 1865 – 139-144 pp.

⁶ Hangay Zoltán. Erdély választott fejedelme. Rákóczi Zsigmond. – Budapest: Zrínyi Kiadó, 1987 – 118. p.

⁷ Magyarországi birtokviszonyok a 16. század közepén (szerk. Maksay Ferenc). – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. – I. kötet – 118. p.

⁸ Dávid Zoltán munkájában a portánkénti lakosságot országos átlagban 6,45 főben alkalmazza, ugyanakkor megállapítja, hogy a török hódoltságtól távolabb eső területeken – a szentmiklósi uradalom is ilyen – helyesebb a 7 fő/porta lakosság számítása, ezért esetünkben ezt a szorzót alkalmazzuk. A szerző megállapítja azt is, hogy nagyon sok kistelepülés még 10 portából sem áll, sőt volt olyan is (Pap Györgyfalva), ahol századokon keresztül csak 1 porta állt. // Lásd Dávid Zoltán. Az 1598. évi házősseírás. – Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Levéltára, 2001 – 31. p.

⁹ Urbáriumok a XVI–XVII. századból. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Maksay Ferenc. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959 – 519. p.

¹⁰ Esztrenga, dranka, fejőkarám, isztronga, kosár, lécka, sztronga – négy- vagy többszögletű, könnyen szétszedhető és összeállítható, továbbhelyezhető kerítés, másutt fedett építmény, amely a legelőn a juhok egybetartására, ill. fejőkarámjául és a nyáj védelmére szolgál (Magyar Néprajzi Lexikon). A sztronga, isztronga és az esztrenga román eredetű szó (strunga 'a juhszállás bekerített része, karám, fejőrekesz') A sztronga, sztrongálás 16–17. sz.-i szó Erdélyben az első tavaszi próbafejést, az adó megállapítását, sőt talán jobbágyszolgáltatásként pénz- vagy természetbeli adózást is jelentett. Több helyen az adó sztrongánként 1 juhot jelentett, ha azonban az állomány 10-nél kevesebb volt, akkor az adót nem szedték be. A felvidéki juhtartással, annak etimológiai kapcsolataival Sztripszky Hiador foglalkozott behatóbban egyik munkájában [*Sztronga, esztrengába fog.* Magyar nyelv XX (1924). 80–82. old.] Korrigálva Takáts Sándor véleményét, igazolta, hogy a hegyvidéki gazdálkodásban az adót a próbafejés alapján rótták ki.

¹¹ Emődi Tamás. A beregszentmiklósi Telegdi–Rákóczi- kastély. Kolozsvár. – Korunk 2005 December (<http://korunk.org/?q=node/8043>)

¹² Régi magyar levelestár (XVI–XVII. század). I. kötet – Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1981. – 281. p.

¹³ Uo. 350. p.

¹⁴ Lónyay Zsigmond végrendelete (1652), illetve a II. Rudolf által kiadott adománylevél (1574) jelentős eltéréseket mutat az uradalom által a Latorca felső vidékén birtokolt településeket illetően. Valószínűleg a Telegdyek is éltek a telepítések lehetőségével, számos kenéztelekkel találkozunk a korabeli úrbéri összeírások során. S bár a Rákócziak birtokszerzése és –telepítése is jelentős volt a térségben, ennek ellenére a mai Szolyvai, illetve Volóci járások területén a Szentmiklósi uradalom, illetve annak mindenkori birtokosai voltak a meghatározóak egészen a két uradalom egyesítéséig (mára a településnevek egy részét hiába keressük, azok más községekbe olvadtak be). // Lád Feöldy Doby Antal. Nagy Lónyay és városnaményi gróf, báró és nemes Lónyay család. – Budapest: Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 1895. – 37. p.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2014. FEBRUÁR – 2014. MÁRCIUS

ELISMERÉSEK

* **Trill Zsolt**, a kárpátaljai származású Jászai Mari-díjas színművész, érdemes művész március 15-e, nemzeti ünnepünk alkalmából a Szépművészeti Múzeumban *Magyarország Kiváló Művésze díjat* vehetett át **Balog Zoltántól**, az emberi erőforrások miniszterétől.

* Nemzeti ünnepünk alkalmából állami kitüntetéseket adtak át március 15-én Ungváron, Magyarország Ungvári Főkonzulátusán. *Magyar Ezüst Érdemkeresztet* vehetett át **Dumin Jarosláv**, Rahó polgármestere, **dr. Zoltai László**, a TIG Nonprofit Kft. műszaki főmérnöke, **Lajos Mihály**, a Kárpátalja hetilap újságírója. *Magyar Arany Érdemkeresztet* díjazták **Sóbányi Imre** nyugdíjast, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Etikai Bizottságának tagját, valamint **Gyórfy István** nyugalmazott fizikatanárt. A *Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével* tüntették ki **Riskó Görgy** festőművészt, grafikust, a Kárpátaljai Magyar Kép-

ző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának alelnökét, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség kulturális titkárát, a Kárpátalja c. hetilap megbízott főszerkesztőjét.

* Főkonzulátusi *Sajtódíjban* részesült **K. Debreceni Mihály** újságíró, továbbá a *Pulzus Rádió* és a *Karpatszkij Objektív* szerkesztősege.

* **Kocsis Julianna**, a Kárpátalja.ma munkatársa vehette át 2014-ben a Kárpátaljai Református Egyház *Komjáthy Benedek-sajtódíját*.

* **Katkó László**, a nagydobronyi Irgalmas Szamaritánus Gyermekotthon vezetője kapta a *Dizseri Tamás Emlékplakettet*. A tizedik alkalommal átadott díj Melocco Miklós szobrászművész munkája, s az irgalmas szamaritánust ábrázolja. A budapesti eseményen **Balog Zoltán** emberierőforrás-miniszter arra hívta fel a figyelmet, hogy a kárpátaljaiak példát mutatnak a romamisszióban, az elesettek iránti gondoskodásban és az iskolák fenntartásában.

*A Független Újságírók Szövetsége „Nemzeti Újságíráért” kitüntetést adományozott **Dupka György-**

nek, aki lelkiismeretes munkával segítette, segíti a nemzeti újságírást és a FUSZ munkáját.

ESEMÉNYNAPTÁR

FEBRUÁR

* A Boksay József Kárpátalja Megyei Szépművészeti Múzeumban rendezett kiállításon bemutatták a kárpátaljai *Huculföld festőművészei* című művészeti albumot, amely 2013 júliusában jelent meg Lembergben. A 120 oldalas összeállítás 37 huculföldi születésű festőművész életéről és műveiről szól.

* **Kelvin Jones** zeneszerző, zongorista koncertjére került sor Ungváron a Kárpátaljai Megyei Filharmonióban.

* Az ungvári „Uzshorod” Galériában megnyílt **Babinec Joszip** festőművész kiállítása.

* A pedagógusként és sportolóként is ismertté vált híres ugocsai festőművészre, Kutlán Istvánra emlékeztek Nagyszőlősen, születésének 120. évfordulója alkalmából. A Nagyszőlősi Központi Könyvtár olvasótermében megrendezett emlékkonferencián a művész unokája, **Hudák Elvira** helytörténész osztotta meg emlékeit nagyapja életútjáról.

* Népzenei és néptánc mesterképzés indult **Pál István Szalonna**, a Ma-

gyar Állami Népi Együttes vezetője, **Pál Eszter** népdalénekes kezdeményezésére a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolában. A budapesti Hagymányok Háza által felvállalt és támogatott foglalkozásokra havi egy alkalommal került sor öt hónapon keresztül.

* A Fiatal Írók Szövetsége *Tiéd a trauma, a hatalom, és a dicsőség* címmel közép-kelet-európai találkozót és felolvasást rendezett Budapesten. Fiatal szerb, bosnyák, román, horvát, cseh, lengyel, magyarországi és határon túli magyar írók, költők, gondolkodók osztották meg tapasztalataikat egymással és a közönséggel a kisebbség és többség viszonyáról, a hatalmi és egyéni diskurzusok egymásnak feszüléséről. Kárpátaljáról **Csordás László** irodalomkritikus vett részt a rendezvényen.

* A Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület februárban Tégláson, Gállocsban, Palágykomorócon, Barcaszón is folytatta a táncmozgalmat az ungvári Csipkés Együttes közreműködésével: **Molnár István** (hegedű, ének), **Jurisinec Martin** (harmonika), **Galgóczy Martin** (hegedű, ének), **Ignác Krisztián** (nagybőgő, ének), **Várad Enikő** és **Jakab István** néptáncosok, **Varga Katalin** népdalénekes.

* A Rákóczi Szövetség Vári II. Rákóczi Ferenc Középfiskolai Alapszervezetének tagjai, köztük **Gálfi Dezső** magyartanár szervezésében, a

nemzeti összetartozást is szimbolizáló, színvonalas programban vettek részt és Móricz Zsigmond felolvasó-maratonot tartottak a Mezővári Középiskolában. A karácsfalvai Sztójka Sándor Görögkatolikus Líceum is csatlakozott a Móricz Zsigmond felolvasó-marathonhoz.

* Beregszász, Budapest és Alsószinevér után Ungváron is megtekinthető a *Látható kétnyelvűség: nyelvpolitika képekben* című kiállítás, amelynek anyaga március végéig látogatható az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karán. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete által összeállított anyag a XX. század elejétől máig mutatja be harminc nagy méretű poszter révén azt, hogyan jelentek meg az egyes történelmi korszakokban a mai Kárpátalja területén használatos nyelvek a nyilvános térben.

* Munkácsy Mihály emléke előtt tisztelegve rendezték meg a fiatal művészeket bemutató tárlatot a Munkácsy Városi Képtalériban, ahol tíz művész 45 alkotását tekinthették meg a látogatók.

* **Habda Vladyslav** festőművész munkáiból nyílt kiállítás a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeumban.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Intézet (KMMI) udvarában ke-

rült felavatásra Munkácsy Mihály mellszobra (alkotója a beregszászi fiatal szobrász, **Szilágyi Sándor**). Az avatóünnepség résztvevőit **Zubánics László**, a KMMI elnöke üdvözölte. Avató beszédet **Mányi István** beregszászi konzul tartott. A szobrot az alkotó, **Szilágyi Sándor** és **Mányi István** konzul leplezte le.

* Megtartotta soros ülését a KMMI mellett működő irodalmi műhely, amely a pályakezdő írók, költők munkáját hivatott segíteni. A megbeszélés mostani témája a pályakezdés és a dilettantizmus közötti különbség volt. A több mint 4 órás ülés munkájában részt vettek az Együtt című lap szerzői, szerkesztői, köztük **Vári Fábrián László**, a Magyar Írószövetség kárpátaljai írócsoportjának elnöke, a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

* A gáti középiskolában Kovács Vilmos emléknapot tartottak, ennek keretében megszervezték a Kovács Vilmos szavalóversenyt. A versenyre összesen 58 fiatal versmondó jelentkezett. A rendezvényt **Román Erika**, a Gáti Kovács Vilmos Középiskola igazgatója nyitotta meg. Az eredményhirdetés után a résztvevők megkoszorúzták Kovács Vilmos emléktábláját.

* **Marosi István** görögkatolikus lelkész, a Görögkör vezetője szervezésében lezajlott az I. Keresztény Tudományos Diákköri Konferencia. A

résztevőket **Tóth István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának főkonzulja, valamint **Cserniczkó István**, a Rákóczi-főiskola rektorhelyettese köszöntötte. Az előadásokat egy hatagú zsűri értékelte. A harmadik helyezett, **Bujdosó János** a Vörös Zászló kerületi lap (jelenleg Beregi Hírlap) tükrében vizsgálta a vallás és az egyház szerepét. A második helyen **Fodor Krisztina** végzett, előadásában a beregi egyházmegye oktatásügyi helyzetével foglalkozott. A legmagasabb pontszámot **Jakab Annamária** érte el, aki egy búcsúi asszony élettörténetében vizsgálta a vallás jelentőségét. **Bidzilija Vivien** a Beregszászi Görögkatolikus Esperesi Kerület esperesének különdíjában részesült Az ima gyógyító ereje című előadásáért.

MÁRCIUS

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház nézői egy új, szokványosnak semmiképp nem nevezhető darabot ismerhettek meg a kedvelt művészeik előadásában. Az *Öngyilkosok klubja* című groteszk színmű szerzője és rendezője **Olt Tamás**. A darab látványos mozgásvilágát **Fehérvári Péter** koreográfus álmodta meg.

* Újra magyar elnök-helyettese van a megyei tanácsnak **Brenzovics László** képviselő személyében, A KMKSZ alelnökét 67 szavazattal választották meg.

* A Péterfalvai Művészeti Iskolában került sor **Kokas Erzsébet** népdalénekes tanítványainak, a Napsugár Hagyományörző Gyermekcsoport ifjú énekeseinek osztálykoncertjére, amelyen a fiatal tehetségek egyénileg és csapatban is megmutathatták, milyen hang rejtőzik torkukban.

* A Nagyberegi tájházban élő történelemórával egybekötött bemutatót és kézműves foglalkozást tartottak a hétvégén.

* **dr. Tóth Mihály** szerint a készülő új ukrán nyelvtörvény a mostani helyzethez képest jelentősen szűkítené a kárpátaljai magyarság nyelvhasználati jogait. A Kijevben élő kisebbségjogi szakértő egyúttal bejelentette, hamarosan a parlamenti kodifikáló bizottság és a nyilvánosság elé tárja saját nyelvtörvénytervezetét.

* **Valerij Luncsenko**, Kárpátalja nemrég kinevezett kormányzója az ungvári sajtótájékoztaton az újságíróknak közölte, hogy anyja magyar nemzetiségű. Ez garancia arra is, hogy a Kárpátalját belakó nemzetiségek békésen éljenek egymás mellett, és ezt a kérdést frekventáltan fogja kezelni, hogy Kárpátalján nem alakulhat ki a Krímhez hasonló szituáció.

* A munkácsi Német Kultúra Házánál emléktáblát avattak **Schönborn-Buchheim** gróf tiszteletére. A hivatalos megnyitón jelen volt **Lengyel Zoltán**, Munkács polgármestere valamint helyettese, **Nuszer Ernő** is.

Közreműködött a Német Ház Éneklő Szívek ifjúsági kórus lánykórusa és koreográfiai növendék-csoportja.

* Tarasz Sevcsenko születésének 200. évfordulóját méltatta a beregszászi főiskola Filológia Tanszékének Ukrán Tanszéki Csoportja.

* Beregszászban pénteki napon tartotta meg a március 15-i központi rendezvényét az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség és a Beregszászi polgármesteri Hivatal. Petőfi szobránál **Zubánics László**, az UMDSZ Ukrajnai Magyar Nemzeti Tanácsának elnöke és **Babják Zoltán**, Beregszász polgármestere mondtak ünnepi beszédet. Az ünnepség résztvevőit **Tóth István** beregszászi főkonzul is köszöntötte, majd a Beregszászi 4. Számú Kosuth Lajos Középiskola tanulói szavaltak alkalomhoz illő verseket. Míg a jelenlévők elhelyezték koszorúikat, a Beregvidéki Petőfi Sándor Nyugdíjas Egyesület énekkara énekelt. A megemlékezés a Szózat elnevelésével ért véget.

* A XV. Nemzeti dal-mondó versenyre került sor az ungvári Dayka Gábor Középiskolában a tanintézet és a MÉKK szervezésében.

* Beregszászban ökumenikus istentisztelettel emlékeztek meg a márciusi hősokról. Beszédet mondott **Maksai Attila** lelkipásztor. Az istentisztelet után az egybegyűltek megkoszorúzták Petőfi Sándor szobrát.

Felszólalt *Mélykúti Ferenc*, Magyarország Beregszászi Konzulátusának vezetőkonzulja, **Brenzovics László**, a KMKSZ alelnöke, **Répás Zsuzsanna**, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikai Államtitkárságának nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkára.

* Nemzeti ünnepünk méltatásának Ugocsában is nagy hagyományai vannak, hiszen egykori főispánja, Perényi Zsigmond, ugyancsak egyik mártírja az 1848-49-es szabadságharcnak. '48 szellemének jegyében a nevét viselő Nagyszőlősi Perényi Zsigmond Középiskola nagytermében emlékeztek a szabadságharc hőseire. A rendezvényen **Tóth István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának főkonzulja tolmácsolta Orbán Viktor miniszterelnök üzenetét.

* Kisgejőcön is megemlékezésre került sor, ahol többek között fellépett a Gyöngykalásis együttes, valamint a Kikelet énekkar.

* Békés március 15-iki ünneplésre szólították Kárpátalja lakosságát a megye ukrán szervezetei, hangoztatva, hogy mind az ukránoknak, mind a magyaroknak elvitathatatlan joguk van Kárpát-Ukrajna kikiáltása 75., valamint az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 166. évfordulójának méltóságteljes méltatására.

* A Beregszászért Alapítvány kezdeményezésére Beregszászban, a római katolikus temetőben felavatták

annak a 17 honvédnek az emlékoszlopát, akik a beregszászi felekezeti temetőben nyugoszák örök álmaikat, azonban sírjuk nem maradt fenn. Avatóbeszédet **Dalmay Árpád**, az alapítvány elnöke, történelmi emlékeztetőt **Zubánics László** történész tartott. Majd **Bozsik Béla** beregszászi konzul szólt az egybegyűltekhöz. Az emlékoszlopot **Babják Zoltán**, Beregszász polgármestere leplezte le, majd **Michels Antal** római katolikus plébános megáldotta azt.

* Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc 166. évfordulóját méltatták Ungváron a Petőfi szobornál a KMKSZ szervezésében. *„Magyarországnak az egész ukrajnai konfliktusban a kárpátaljai magyarok biztonsága számít leginkább, a kárpátaljai magyarság mindig számíthat a magyar kormányra, amely mindig mögötte áll”* - jelentette ki **Répás Zsuzsanna** nemzetpolitikai helyettes-államtitkár a megemlékezésen. **Báyer Mihály** kijeji magyar nagykövet felolvasta **Orbán Viktor** miniszterelnök levelét. Mások mellett ünnepi beszédet tartott **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke, **Héder János** ungvári tiszteletes, a Kárpátaljai Református Egyház főjegyzője. Magyarország ungvári főkonzulátusán Répás Zsuzsanna állami kitüntetések ad át kárpátaljai magyar közéleti személyiségeknek. Kárpátalján a március 15-i ünnepségek még

pénteken elkezdődtek, szombaton számos településen - Ungváron kívül Beregszászon, Munkácson, Nagyszőlősen, Tiszabökényben, Técsőn – volt megemlékezés.

* Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc 166. évfordulóját méltatta a Magyarok Kijeji Egyesülete. Szervezésükben református istentiszteletet tartottak a kijeji Szt. Katalin evangélikus templomban. Koszorúzással egybekötött ünnepi megemlékezésen vettek részt a kijeji Petőfi-szobornál.

* „Átal mennék én a Tiszán...” népdaléneklési verseny a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolában. A verseny célja: lehetővé tenni a magyar anyanyelvű gyerekek számára, hogy felmérjék énektudásukat, megismerkedjenek a különböző tájegységek népdaléneklési kultúrájával és a magyar autentikus népzenevel.

* Rákóczi-napokat szerveztek a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.

* Forrai Sándor Rovásírásversenyt szerveztek a Munkácsi Szent István Líceumban.

* Negyedszer került sor a múlt év elején megjelent *Szárnypróba* című antológia szerzőinek és az azóta jelentkező alkotóknak a találkozására Beregszászban, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetben. A műhelybeszélgetés-sorozat mostani találkozásán

a fiatal irodalmárok Weöres Sándor *A vers születése* című műve alapján folytattak irodalmi diskurzust.

* A Beregszászi Római Katolikus Egyházközség a templom körüli egyhektáros területen egy Katolikus Közösségi Központot tervez létrehozni, melyet szeretnének egykori plébánosunkról, a mártírhalált halt Pásztor Ferencről elnevezni.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Szépasszony dombja. Kárpátaljai történeti és helyi mondák. Összeállította: Dupka György és Zubánics László. A kiadvány megjelenését a Bethlen Gábor Alap (BGA) támogatja. Kárpátaljai Magyar Könyvek 227. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2014. 240 old. Tárolt változat: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=29&book_id=444

MEGJELENÉS ALATT

Bartha Gusztáv: *A gabonafarkas legendája*. Válogatott novellák, 1988-2012. Illusztrációk: Matl Péter. A kiadvány megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatja. Kárpátaljai Magyar Könyvek 228. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2014.

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Dupka György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján 1944-1991 között*. (történelmi szociográfiai hatásvizsgálat levéltári források, dokumentumok alapján). Történelmi szociográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014. Kiadását a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

Csordás László: *A szétszóródás árnyékában*. (Tanulmányok, esszék, kritikák). Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014. Kiadását a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatja.

Ferenczi Tihamér: *A magánytempomában*. Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014. Kiadását a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatja.

Nagy Zoltán Mihály: *Ünnep Szodomában*. Regény. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014. Kiadását a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatja.

Dupka György: *Népiártás Kárpátalján*. Elhurcolt magyarok, németek és más népek sorsa. Történelmi szociográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014. Kiadását a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatja.

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

AMBRUS FLÓRA – 1995 (Visk)
BAKOS KISS KÁROLY – 1977 (Beregújfalu)
BARTHA GUSZTÁV – 1953 (Nagybereg)
CSEH SÁNDOR (1949 – 2013)
CSORDÁS LÁSZLÓ – 1988 (Eszeny)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)
ERFÁN FERENC – 1959 (Ungvár)
FÜZESI MAGDA – 1952 (Kolozsvár)
KOVÁCS ELEONÓRA – 1989 (Szalóka)
LENGYEL JÁNOS – 1973 (Beregszász)
MOLNÁR KRISZTINA – 1986 (Beregszász)
ORTUTAY PÉTER – 1942 (Bélapátfalva)
POMOGÁTS BÉLA – 1934 (Budapest)
PÓGYOR ADRIÁN – 1989 (Tiszaújlak)
RADNÓTI MIKLÓS (1909 – 1944)
VÁKIV MARIETTA – 1984 (Ungvár)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)
ZUBÁNICS LÁSZLÓ – 1971 (Nagygut)

E lapszámunkat Erfán Ferenc műveivel illusztráltuk